

WOORDSTUDIES II

Studies over woorden, woordgroepen en
vertaalproblemen
in het Griekse Nieuwe Testament

G.H. Kramer

uitgeverij
Daniël

WoordStudies II

auteur: Dr. Gerard H. Kramer

Omslagontwerp: Jan Paul Spoor

Lay-out: Piet Versteeg

© 2018 Uitgeverij Daniël, Zwolle, NL.

ISBN/EAN: 978-90-79718-48-1

nur: 703 Bijbelwetenschappen

www.uitgeverijdaniel.nl

info@uitgeverijdaniel.nl

© Niets uit deze uitgave mag – anders dan voor eigen gebruik – worden veelvoudig en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ‘Uitgeverij Daniël’ of de auteur.

Inhoud

Voorwoord	7
Ken uw klassieken!	10
De juiste vertaling van Romeinen 1:4	13
Veelvoudig	16
Het begrip ‘schande’, en wat daarmee samenhangt	19
Avond, nacht en duisternis	21
Over nut en nuttig zijn	24
Over de betekenis van de woorden Nazaret, Nazarener, Nazoreeër	28
Redden = behouden = genezen?	31
Heb goede moed!	34
Paper, inkt, pen, boeken en perkamenten	37
Aan de satan overgeven	40
De keizer	43
Hoe groot is ‘de hele wereld’?	46
Huilen in de Bijbel	50
Geef acht (...) op de leer	54
‘Onderzoekt de Schriften’	57
Polycarpus van Smyrna als getuige van Christus	60
Wie is de draak in het boek Openbaring?	63
Gevangenschap in het Nieuwe Testament	66

De term ‘niet met handen gemaakt’	69
Het slotwoord van het boek Handelingen: ‘ongehinderd’	72
De opstanding van Christus, en de zweetdoek die op Zijn hoofd was geweest	75
Reizen, vroeger en nu	78
Over tuchtuitoefening	81
Parallellie bij Paulus	85
Mijn tijd, Mijn gastverblijf, Mijn discipelen	88
Stal, kribbe, os en ezel	92
Van ‘gezicht’ naar ‘masker’, en terug	95
Is het geloof erfelijk?	98
Over het (wan)gedrag van weduwen	101
Het bewerken van de eigen behoudenis – wat betekent dat?	104
Geen koning dan de keizer?	107
Mijn Herder is de Heer	111
Vorderingen maken	114
Een vaak gehanteerde stijlfiguur in het Nieuwe Testament	117
Eénmaal – eens voor altijd	120
Scheppen, en het begin van de schepping	123
Naar gewoonte	126
Nicodemus, een geheime gelovige?	129
De aard van het nieuwtestamentische Grieks	133
Wegdoen, of te vondeling leggen?	137
Wat de Bijbel over zichzelf zegt	140
Erbarmen, barmhartigheid, medelijden	143
In gelijkheid van: lijkend op of identiek met?	146
De besnijdenis – wel of niet ‘in het basispakket’?	149
Prikkels, angels en doorsteken	152
Over afgodenoffers, en het wel of niet eten van offervlees	155
Het begrip vrijmoedigheid	159

Unieke woorden in het gedeelte over de overspelige vrouw	163
De kleur en het materiaal <i>purper</i>	167
Een man hebben (...) of een vrouw hebben (...): wel of niet getrouwd?	170
Over de opname van de gemeente	173
Kiezen met handopsteking?	176
Mysterie of verborgenheid	179
Tollenaars	182
Belangrijke steden in het leven van Paulus (1)	185
Belangrijke steden in het leven van Paulus (2)	188
Belangrijke steden in het leven van Paulus (3)	191
Belangrijke steden in het leven van Paulus (4)	195
Barbaren, een apostel en een adder	198
Vreemd, van een ander	201
Dwaas; een dwaas man	204
Bijbelcommentaren van G.H. Kramer	208

Voorwoord

Het deed mij veel genoegen dat de uitgever onlangs voorstelde opnieuw een hoeveelheid door mij vervaardigde *WoordStudies* in boekvorm uit te geven. Ze zijn, evenals die in het eerste deel, gedurende de afgelopen jaren maandelijks gepubliceerd in het digitale Bijbelstudieblad *Rechtstreeks* (www.oudesporen.nl).

Het blijft interessant om na te denken over de betekenis van Griekse woorden en woordgroepen die door de auteurs van het Griekse Nieuwe Testament zijn gebruikt. Zij werden bij hun schrijfbaarheid geïnspireerd door de Geest van God, maar behielden hun eigen woordgebruik en stijlkenmerken. Een complicatie is dat zij schreven in een taal die al eeuwen in gebruik was, en dus een ontwikkeling had meegemaakt. Sommige woorden zijn qua betekenis niet veranderd op hun tijdreis vanaf hun heidense oorsprong, via de Septuaginta (de Griekse vertaling van het Oude Testament) tot aan het Nieuwe Testament. Andere woorden hebben belangrijke betekenisverschuivingen ondergaan – en dat in eeuwen die ver voor onze tijd liggen! De vertalers van nu kunnen niet meer met de auteurs van vroeger in discussie gaan en om verduidelijking vragen. Al het materiaal is uitsluitend schriftelijk beschikbaar, en moet zorgvuldig bestudeerd en geanalyseerd worden. En dan komen

niet alle vroegere en moderne vertalers van het Griekse Nieuwe Testament tot de zelfde conclusie, oftewel dezelfde vertaling!

Bij het schrijven van deze WoordStudies heb ik daarom vrijmoedig gebruik gemaakt van (al dan niet specialistische) woordenboeken, grammatica's en Bijbelvertalingen. Ook heb ik door het raadplegen van commentaren en artikelen kennisgenomen van vertaalkeuzes van anderen. Je bent immers nooit de eerste die over een woord of woordgroep heeft nagedacht, en niemand heeft op dit bijzondere terrein de wijsheid in pacht.

Een verschil met het eerste deel is dat behalve woorden of woordgroepen nu ook enige steden worden besproken die in het leven van de apostel Paulus een belangrijke rol hebben gespeeld. Daarnaast heb ik een vertaling toegevoegd van een gedeelte van de martelaarsakte van Polycarpus van Smyrna. Dit Griekse geschrift uit 155 maakt geen deel uit van het Nieuwe Testament, maar is wel een treffend getuigenis van de moed van deze gelovige die een zware vervolging meemaakte. Zeer waarschijnlijk heeft Polycarpus de apostel Johannes nog gekend.

Ik wil een woord van dank uitspreken tegenover Hugo Bouter, die over alle WoordStudies voorafgaand aan hun verschijning in Rechtstreeks steeds zijn nauwkeurig stilistisch oog heeft laten gaan en daardoor de kwaliteit ervan heeft verbeterd, en tegenover Jan Paul Spoor, die als vaardige beheerder van de website Oude Sporen de verschijning van dit boek technisch mogelijk heeft gemaakt.

Ten slotte: het is mijn wens dat de lezer van dit boek Gods zegen ervaart bij het nadenken over deze selectie van woorden uit het

Woord van God, en daardoor wordt opgebouwd en onderwezen door de waarheid die in Jezus is (Ef.4:21).

Brunssum, voorjaar 2018

Gerard Kramer

Ken uw klassieken!

In het Nieuwe Testament komen enkele citaten van Griekse dichters voor. Ze komen alle vier voor rekening van de apostel Paulus. De eerste twee citaten heeft Paulus in zijn toespraak op de Areopagus in Athene gebruikt; ze zijn ons door Lucas in het boek Handelingen meegedeeld. De andere twee heeft Paulus in zijn brieven verwerkt. Paulus kende zijn klassieken, maar natuurlijk niet als doel op zichzelf. Hij citeerde uit de Griekse literatuur om, bijv. bij de prediking, de Grieken een Griek te zijn, of om hun met de woorden van een volksgenoot te laten horen waarom bekering nodig was.

Hoe herkennen we Griekse poëzie?

Vaststellen of iets poëzie is, is in het Nederlands meestal eenvoudig. De meeste Nederlandse gedichten rijmen, maar dat hoeft niet. Soms wordt er iets bijzonders met ritme en klank gedaan, maar ook dat is niet verplicht. De minimumeis waaraan Nederlandse poëzie moet voldoen, is *afgepaste regellengte*, oftewel: er is sprake van *vrije regelval*. De regels worden dus, om het even druktechnisch te zeggen, niet uitgevuld, zoals bij proza.

Griekse (en Romeinse) poëzie rijmde niet, maar bestond uit regels met een specifiek ritme - een soort cadans - en een bijbehorend,

afgepast aantal lettergrepen. In de vertaling is van dit ritme doorgaans niets terug te vinden. Als we vermoeden dat een stuk tekst deel was van een Grieks dichtwerk, proberen we daarom of we het ‘metrisch’ (dus in een bepaald ritme) kunnen lezen. Lukt dat niet, dan is het geen poëzie.

Handelingen

Paulus liet zijn heidense, literair-filosofisch ontwikkelde toehoorders in Athene zien dat God dichter bij hen was dan zij dachten. In Handelingen 17:28 wees hij op ‘enigen van de dichters onder u’, en citeerde vervolgens de woorden ‘In Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij’. Dit is een toespeling op een - overigens slechts door reconstructie bekende - regel van de Kretenzische dichter Epimenides, die rond 600 v.C. in Athene verbleef en het werk *Over de orakels* schreef. Het woordje ‘Hem’ was oorspronkelijk ‘u’ en sloeg op Zeus! Paulus ging dus erg ver in het respecteren van de religieuze gevoelens van de Grieken en duidde ze zo positief mogelijk. In ieder geval is Paulus’ wijziging van deze regel een mooi voorbeeld van christelijke ‘ontmythologisering’!

Direct aansluitend citeerde hij de woorden ‘want wij zijn ook zijn geslacht’. Deze regel is letterlijk uit het leerdicht de *Phaenomena* van Aratus van Soli (±310-240 v.C.) afkomstig, en bijna letterlijk uit de *Hymne aan Zeus* van Cleanthes van Assus (331-232 v.C.). Dat ook in deze regel naar de Griekse hoofdgod Zeus wordt verwezen, moet niet te sterk benadrukt worden. Paulus wilde laten zien dat ook bij de heidenen al eeuwen lang het besef aanwijsbaar was dat de mens een goddelijke oorsprong heeft (vgl. Luc. 3:38) en permanent van God als Schepper afhankelijk is. Daarom moet God niet worden voorgesteld en vereerd door ‘beeldwerk van menselijke kunst en vinding’ (Hand. 17:29): de mens is niet de maat van God!

De brief aan Titus

Titus was door Paulus op Kreta achtergelaten om dat wat nog ontbrak, in orde te brengen (Tit. 1:5). De oudsten (of opzieners, vgl. vs. 7) die Titus in zijn opdracht moest aanstellen, moesten in staat zijn met de gezonde leer *de tegensprekers* te weerleggen. Kennelijk bevonden zich op Kreta nogal wat (schijn?)christenen die flink last hadden van hun oude natuur en speciaal van enkele typisch Kretenzische onhebbelijkheden daarvan, die de apostel naar voren brengt door een Kretenzische dichter te citeren, en wel de al genoemde Epimenides. Paulus doelt op deze dichter als hij schrijft in 1:12 'Iemand van hen, hun eigen profeet, heeft gezegd: Kretenzen zijn altijd leugenaars, kwade beesten, luie buiken' – om er dan met een scherpzinnige knipooog aan toe te voegen: 'Dit getuigenis is waar'; anders zou dit van een Kretenzer afkomstige citaat immers op zijn beurt weer onwaar zijn!

1 Korintiërs

In 1 Korintiërs 15:33 citeert Paulus de woorden 'Verkeerde omgang bederft goede zeden'. Deze woorden klinken u misschien zo bekend in de oren dat u ze niet direct aan een heidense toneelschrijver als Menander (322 v.C.) zou toeschrijven, die ze gebruikt in zijn stuk *Thaïs*. Mogelijk was het al een spreekwoord toen deze dichter het ging gebruiken. Toneel was namelijk ook poëzie, zowel bij de Romeinen als de Grieken. De Korintiërs zullen deze vermaning, die hen bekend in de oren zal hebben geklonken, nodig hebben gehad – en ook wij kunnen hem nog altijd in onze zak steken.

De juiste vertaling van Romeinen 1:4

De weergave van Romeinen 1:4 verschilt nogal in de Nederlandse Bijbelvertalingen. Het meest in het oog lopende verschil betreft het antwoord op de vraag over welke opstanding, of liever gezegd: over de opstanding van wie Paulus hier schrijft. Hier volgen de respectievelijke vertalingen; het gedeelte waarom het speciaal gaat, is gecursiveerd:

SV: Die krachtelijk bewezen is te zijn de Zoon van God, naar den Geest der heiligmaking, *uit de opstanding der doden* namelijk Jezus Christus, onzen Heere.

HSV: Wat de Geest van heiliging betreft, is Hij met kracht bewezen te zijn de Zoon van God, *door Zijn opstanding uit de doden*, namelijk Jezus Christus, onze Heere.

NBG'51: naar de geest der heiligheid *door zijn opstanding uit de doden* verklaard Gods Zoon te zijn in kracht, Jezus Christus, onze Here.

Willibrordvertaling: en die naar de heilige Geest is aangewezen als Zoon van God in kracht, *door zijn opstanding uit de doden*, Jezus Christus onze Heer.

Groot Nieuws Bijbel: maar die in het licht van de heilige Geest tot triomferende Zoon van God bestemd bleek te zijn *door zijn opstanding uit de dood*: Jezus Christus, onze Heer.

NBV: aangewezen als Zoon van God en door de heilige Geest bekleed met macht *toen hij*, Jezus Christus, onze Heer, *opstond uit de dood*.

4e druk Voorhoeve: die verklaard is als Gods Zoon in kracht, naar [de] Geest der heiligheid, *door [de] opstanding van [de] doden (voetnoot: eig. 'door dodenopstanding')*, Jezus Christus, onze Heer.

5e druk Voorhoeve (Telos): die verklaard is als Gods Zoon in kracht naar [de] Geest van [de] heiligheid, *door dodenopstanding*.

Naardense Bijbel: naar de Geest der heiliging de aangestelde Zoon van God in kracht *vanuit de opstanding van de doden*: Jezus Christus onze Heer.

De opstanding van wie precies?

Het antwoord op de vraag over de opstanding van wie Paulus schrijft, wordt in deze vertalingen niet eenduidig beantwoord. Wil Paulus benadrukken dat van Christus onomstotelijk is komen vast te staan dat Hij Gods Zoon was doordat *Hij* uit de doden opstond? Of zegt de apostel dat Christus' zoonschap van God is komen vast te staan doordat er juist *anderen*, niet genoemde doden dus (mogelijk inclusief Christus Zelf), opstonden? In het Grieks staat *ex anastaseos nekroon*, wat letterlijk betekent 'uit/op grond van opstanding van doden'. De vertalingen die dit letterlijk zo weergeven, zijn in de minderheid: het zijn alleen de SV, de beide Voorhoeve-vertalingen en de Naardense Bijbel. De combinatie *anastasis*

nekroon ('opstanding van [de] doden') komt bijv. voor in Handelingen 17:32; 23:6; 1 Korintiërs 15:12,13,21; in vers 42 en Matteüs 22:31 met lidwoord. In die gedeelten gaat het over de opstanding van (de) doden in het algemeen.

De andere vertalingen (NBG '51, HSV, Willibrordvertaling, Groot Nieuws Vertaling en NBV) suggereren dat het in Romeinen 1:4 niet om de opstanding van niet nader gespecificeerde doden gaat, maar om de opstanding van Christus Zelf uit de doden. 'Uit de doden' betekent 'van tussen de doden uit'. Er blijven dus mensen dood, terwijl er iemand anders opstaat. Als deze laatste vertalingen gelijk hadden, dan had er in het Grieks moeten staan: *ex anastaseoos ek nekroon*, zoals op veel plaatsen waar het beslist gaat over Christus' opstanding (zie bijv. Hand. 4:2). Vergelijk ook de woordgroep 'doen opstaan uit de doden' (Gr. *anhistèmi ek nekroon*) in Handelingen 13:34; 17:31, en 'opstaan uit de doden' (Gr. *anistamai ek nekroon*) in o.a. Marcus 9:9-10; 12:25; Lucas 16:31; Handelingen 10:41; 17:3. Christus' zoonschap van God is niet pas bij Zijn eigen opstanding komen vast te staan, *maar al tijdens Zijn leven*, doordat Hij anderen die gestorven waren, liet opstaan! Dit klopt precies met Johannes 5:21, waar de Heer Jezus zegt: 'Want zoals de Vader de doden opwekt en levend maakt, zo maakt ook de Zoon levend wie Hij wil'.

Veelvoudig

Deze WoordStudie gaat over twee Griekse woorden – poikilos en polupoikilos – waarvan het ene een versterking is van het andere. Maar hoe kan dit in een vertaling zichtbaar en hoorbaar worden gemaakt?

Poikilos

Het bijvoeglijk naamwoord *poikilos* betekende in het klassieke Grieks ‘bont’, ‘bont gekleurd’, ‘diverse kleuren bevattend’. Zo hebben de Stoïcijnen hun naam ontleend aan het feit dat één van hun grondleggers – Zeno van Citium (op Cyprus; 333-262 v. Chr.) – als vreemdeling geen gebouw mocht bezitten in Athene. Daarom gaf hij les in de voor iedereen toegankelijke ‘Stoa Poikilè’, oftewel de ‘Beschilderde Zuilenhal’. Deze betekenis (‘bont’, ‘beschilderd’) klinkt ook nog door in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament, als de ‘veelkleurige’ rok van Jozef ter sprake komt (Gen. 37:3,23,32).

In het Nieuwe Testament komt *poikilos* op één uitzondering na steeds in het meervoud voor. In dat geval betekent het ‘allerlei’, ‘verschillende’, ‘diverse’. Zo is er in Matteüs 4:24 sprake van ‘allerlei ziekten en pijnen’ (vgl. ‘allerlei ziekten’, Marc. 1:34; ‘allerlei kwalen’, Luc. 4:40); in 2 Timoteüs 3:6 van ‘allerlei begeerten’; in

Titus 3:3 van ‘allerlei begeerten en genietingen’; in Hebreëen 13:9 van ‘allerlei en vreemde leringen’; in Jakobus 1:2 en 1 Petrus 1:6 van ‘allerlei verzoeking(en)’. Niet echt positief allemaal dus! Slechts eenmaal is er sprake van een positief gebruik in het meervoud. In Hebreëen 2:4 lezen wij over ‘allerlei krachten en uitdelingen van de Heilige Geest’.

De enige plaats waar *poikilos* in het enkelvoud wordt gebruikt, is 1 Petrus 4:10. Daar wordt melding gemaakt van ‘de veelvoudige genade van God’ (Telosvertaling). Hoe doen andere vertalingen dat? Zie het volgende overzicht:

SV ‘de menigerlei genade Gods’;
 NBG ’51 ‘de velerlei genade Gods’;
 HSV ‘de veelsoortige genade van God’;
 NBV ‘Gods veelsoortige gaven’;
 Naardense Bijbel ‘de veelkleurige genade van God’.

Hoewel ‘veelkleurig’ een mooie vertaling is, is voor de uitleg de vertaling ‘veelvoudig’, ‘veelsoortig’, ‘divers’ een betere basis. De genade van God wordt ‘veelvoudig’ genoemd, omdat deze zich op verschillende manieren kan openbaren.

Polupoikilos

Eenmaal in het Nieuwe Testament komt het versterkte *polupoikilos* voor, namelijk in Efeziërs 3:10. In de Septuaginta komt het niet voor. Het voorvoegsel *polu-* betekent ‘veel’. Toch vertaalt de Telosvertaling op deze plaats het woord *polupoikilos* alsof het een synoniem is van *poikilos*, namelijk ‘de veelvoudige wijsheid van God’. Wat doen de andere vertalingen?

SV ‘de veelvuldige wijsheid Gods’ (dus: verschil met *poikilos*);

NBG ’51 ‘de veelkleurige wijsheid Gods’ (dus: verschil met *poikilos*);

HSV ‘de veelvuldige wijsheid van God’ (dus: verschil met *poikilos*);

NBV ‘de wijsheid van God in al haar schakeringen’ (dus: verschil met *poikilos*);

Naardense Bijbel ‘de veelkleurige wijsheid van God’ (dus: *geen* verschil met *poikilos*).

Conclusie: alleen de Telosvertaling en de Naardense Bijbel maken geen onderscheid! Fraai is ditmaal de weergave van de NBV: ‘in al haar schakeringen’. Een eenvoudiger optie zou zijn de vertaling ‘zeer veelvoudig’, ‘zeer divers’, ‘zeer veelsoortig’. De wijsheid van God wordt zo getypeerd, omdat deze op *zeer* veel verschillende manieren blijkt. Onvoorstelbaar dat de engelen die unieke wijsheid van God mogen zien in de Gemeente!

Het begrip ‘schande’, en wat daarmee samenhangt

Deze keer bestuderen we een trieste woordgroep. Alle woorden die aan de orde komen, hebben te maken met het begrip ‘schande’. Ze staan echter niet voor niets in de Schrift. Het is soms goed expliciet te boren wat voor gelovigen volstrekt ongepast is, ja, waarover schaamte past.

Schandelijk

‘Schandelijk’ (Gr. *aischros*) komt in het Nieuwe Testament alleen bij Paulus voor. Hij schrijft in 1 Korintiërs 11:6 dat het voor een vrouw een schande (lett. ‘schandelijk’) is, zich het haar te laten afknippen of zich te laten scheren; en in 1 Korintiërs 14:35 dat het ‘schandelijk’ voor een vrouw is te *spreken* in de gemeente. In Efeziërs 5:11 typeert hij bepaalde gedragingen van ongelovigen als ‘onvruchtbare werken van de duisternis’, om vervolgens in vers 12 te schrijven: ‘Wat wat in het geheim door hen gedaan wordt, is zelfs *schandelijk* om te zeggen’. In Titus 1:11 vermeldt hij weerspannige zwetsers en bedriegers, van wie het een kenmerk is dat zij ‘leren wat niet behoort ter wille van *schandelijke* winst’.

Oneerbaarheid

Het woord ‘oneerbaarheid’ (of ‘schande’, ‘schandelijkheid’, Gr. *aischrotès*) komt alleen voor in Efeziërs 5:4. Het staat daar op één

lijn met gedragingen die niet bij heiligen passen, zoals hoerertij, onreinheid, zotte praat en lichtzinnige taal.

Vuile taal

De woordgroep 'vuile taal' is de weergave van een nogal grof woord (Gr. *aischrologia*), dat ongeveer de lading heeft van 'vuilbekkerij'. Paulus gebruikt het als hij in Kolossenzen 3:6 de ongelovigen heeft beschreven. In vers 7-8 vervolgt hij: 'Ook u hebt vroeger onder hen gewandeld, toen u daarin leefde. Maar nu, legt ook u dit alles af: toorn, kwaadheid, boosheid, laster, *vuile taal* uit uw mond'.

Op schandelijke winst uit

De woordgroep 'op schandelijke winst uit' is eveneens de weergave van één Gr. woord, dat lett. 'schand-winstelijk' of 'schandelijk-winstig' betekent (Gr. *aischrokerdès*). Het is een eigenschap die diakenen (= dienaars) en opzieners (= oudsten) niet mag kenmerken (1 Tim. 3:8; Tit. 1:7). Ook de apostel Petrus gebruikt het woord, maar dan als bijwoord, eveneens in verband met de oudsten. In 1 Petrus 5:2 vermaant hij hen: 'Hoedt de kudde van God die bij u is <en houdt toezicht>, niet gedwongen maar vrijwillig, in overeenstemming met God, ook niet *om schandelijke winst*, maar bereidwillig'.

Nog een typering van wat schandelijk is

De zojuist besproken woordgroep heeft dezelfde stam als het Gr. woord voor 'zich schamen' en 'schaamte' (Gr. *aischunomai* en *aischunè*). De hierboven besproken begrippen horen dus bij de dingen waarover we ons nu, als het goed is, *schamen* (Rom. 6:21). Steken ze soms toch weer de kop op? Dan behoren we dergelijke 'leden' te 'doden' (Kol. 3:8vv.), oftewel daar radicaal het mes in te zetten – met een terechte bloot op de kaken!

Avond, nacht en duisternis

Voor veel mensen is de decembermaand een maand met een bijzonder karakter. Het is de tijd van de gezellige lange winteravonden, doorgebracht achter gesloten gordijnen, in een verwarmde kamer met sfeervolle verlichting, in goed gezelschap of met een goed boek. Hoe was dat in de tijd van het Nieuwe Testament? Hoe wordt daarin geschreven over begrippen als avond, nacht en duisternis?

Avond

Het Grieks kent meer dan één echt woord voor ‘avond’. Het woord ‘avond’ dat de vertaling is van Gr. *hespera* wordt alleen door Lucas gebruikt, en wel in Lucas 24:29 (‘Blijf bij ons, want het is tegen de avond en de dag is al gedaald’), in Handelingen 4:3 (‘Zij sloegen de handen aan hen [= Petrus en Johannes] en zetten hen in bewaring tot de volgende dag, want het was al avond’), en in Handelingen 28:23 (Paulus probeerde Joden in Rome te overtuigen ‘van ’s morgens vroeg tot de avond toe’). In de geciteerde teksten is ‘avond’ een negatieve resp. neutrale tijdsaanduiding.

Een andere woordgroep vinden we bij Matteüs, Marcus en Johannes. De basis daarvan is het Gr. bijwoord *opse*, dat ‘laat’ betekent – zo is het vertaald in Matteüs 28:1 en Marcus 11:11,19. In Marcus

13:35 is het vertaald met *ἡ avonds*. Met dit woord hangt het zelfstandig naamwoord *opsia* samen, dat letterlijk ‘het late [nl. uur, Gr. *boora*]’ betekent en vaak met *avond* wordt vertaald (zie Matt. 8:16; 14:15,23; 20:8; 26:20; 27:57; Marc. 1:32; 4:35; 6:47; 14:17; 15:42; Joh. 6:16; 20:19). Deze woordgroep (Gr. *opse* en *opsia*) lijkt een neutrale tijdsaanduiding te zijn, zoals ook te horen is in het eenmalig gebruikte bijv. naamwoord *opsimos* in de ‘late’ regen in Jakobus 5:7.

Nacht

Het woord ‘nacht’ (Gr. *nux*) komt het Nieuwe Testament veel voor. Als we alleen al de plaatsen in de geschriften van Lucas selecteren, komen we tot een reeks teksten (zie Luc. 2:8; 5:5; 12:20; 21:37; Handelingen 5:19; 9:25; 12:6; 16:9,33; 17:10; 18:9; 23:11,23,31; 27:23,27). Hier gaat het steeds om een neutrale tijdsaanduiding. Een duidelijk negatieve lading heeft het woord in de geschriften van Johannes. Zie Johannes 3:2, waar wij lezen: ‘deze [= Nikodemus] kwam *ἡ* nachts bij Hem’. Zie ook Johannes 19:39; 9:4 (‘... zolang het dag is; de nacht komt wanneer niemand kan werken’); 11:10 (‘als iemand *ἡ* nachts wandelt, struikelt hij’); 13:30 (‘ging hij [= Judas] terstond naar buiten. En het was nacht’). Vergelijk ook Openbaring 8:12 (‘...en de dag voor een derde deel daarvan niet zou lichten en de nacht eveneens’); 21:25 (‘want geen nacht zal daar [= in het nieuwe Jeruzalem] zijn’), en 22:5 (‘en er [= in het nieuwe Jeruzalem] zal geen nacht meer zijn’). Bij Johannes, die veel werkt met het contrast tussen licht en duisternis (zie ook hieronder!), is de nacht per definitie het moment dat verwijst naar de *geestelijke* duisternis. Daarnaast is er nog het neutrale woord ‘midernacht’ (Gr. *mesonuktion*), dat voorkomt in Marcus 13:35; Lucas 11:5; Handelingen 16:25; 20:7.

Duisternis

Voor ‘duisternis’ bestaan twee Gr. synoniemen, nl. *skotia* en *skotos*. Ook nu beperken we ons tot één auteur, de apostel Johannes. Het woord *skotos* gebruikt Johannes slechts tweemaal: in Johannes 3:19 (‘dat het licht in de wereld is gekomen, en de mensen hebben de duisternis meer liefgehad dan het licht, want hun werken waren boos’), en in 1 Johannes 1:6 (‘als wij zeggen dat wij gemeenschap met Hem hebben, en wij wandelen in de duisternis, dan liegen wij en doen de waarheid niet’).

Verder gebruikt Johannes steeds *skotia*, onveranderd eveneens in een geestelijke, negatieve betekenis. Zie hiervoor Johannes 1:5 (‘en het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet gegrepen’); 6:17 (lett. ‘er was al duisternis geworden’); 8:12 (‘Ik ben het licht van de wereld; wie Mij volgt, zal geenszins in de duisternis wandelen, maar zal het licht van het leven hebben’); 12:35 (‘wandelt terwijl u het licht hebt, opdat de duisternis u niet overvalt’); 12:46 (‘Ik ben als een licht in de wereld gekomen, opdat ieder die in Mij gelooft, niet in de duisternis blijft’); 20:1 (lett. “s morgens vroeg, toen het nog duisternis was”); 1 Johannes 1:5 (‘dat God licht is, en dat in Hem in het geheel geen duisternis is’); 2:8 (‘omdat de duisternis voorbijgaat en het waarachtige licht al schijnt’); 2:9 (‘wie zegt dat hij in het licht is en zijn broeder haat, is in de duisternis tot nu toe’); 2:11 (‘wie zijn broeder haat, is in de duisternis, en weet niet waar hij heengaat, omdat de duisternis zijn ogen heeft verblind’). Gelukkig is het bij Johannes steeds het Licht, dat het duister overwint!

Over nut en nuttig zijn

Ooit kreeg ik de suggestie iets te schrijven over het woord 'nuttig'. Het resultaat van mijn studie, die u hierbij aantreft, vindt u misschien eerder nuttig dan opbouwend. Of is dat een valse tegenstelling? Wat is 'nuttig'? Het begrip 'nuttig' kunnen we omschrijven met nuances als 'bruikbaar', 'voordelig', 'weldadig', 'heilzaam', 'dienstbaar', 'profijt brengend'. Evenals het Nederlands heeft ook het Grieks namelijk nogal wat van zulke synoniemen, d.m.z. woorden die ongeveer hetzelfde betekenen.

'Nuttig zijn' in het algemeen: Gr. *sumferoo*

De letterlijke betekenis van dit in het Nieuwe Testament frequent gebruikte werkwoord voor 'nuttig zijn', is 'bijeengbrengen'. In die letterlijke betekenis komt het slechts eenmaal voor, namelijk in Handelingen 19:19 ('Ook velen van hen die toverkunsten hadden bedreven, brachten hun boeken bijeen'). Vanuit 'bijeengbrengen' ontwikkelde zich de betekenis 'baten', 'nuttig zijn', 'bijdragen'. Deze laatste vertaling toont aan hoe ook in het Nederlands het verband tussen de letterlijke en de figuurlijke betekenis van Gr. *sumferoo* zichtbaar is gebleven. Zo komen we vaak de onpersoonlijke uitdrukking 'het is nuttig dat' tegen. Zie plaatsen als Matteüs 5:29-30 ('want het is nuttig voor u, dat één van uw leden vergaat ...'); 18:6 ('het zou nuttig voor hem zijn dat een molensteen om

zijn hals werd gehangen en hij in de diepte van de zee zou zinken’); Johannes 11:50 (‘U weet niets, en u bedenkt niet, dat het nuttiger voor ons is dat één mens sterft voor het volk en niet de hele natie verloren gaat’); 16:7 (‘Maar Ik zeg u de waarheid: het is nuttig voor u dat Ik wegga’); 18:14 (‘Kajafas nu was degene die de Joden had aangeraden, dat het nuttig was dat één mens voor het volk stierf’); 1 Korintiërs 6:12 (‘Alles is mij geoorloofd, maar niet alles is nuttig; alles is mij geoorloofd, maar ik zal mij door niets laten overheersen’); 10:23 (‘Alles is geoorloofd, maar niet alles is nuttig; alles is geoorloofd, maar niet alles bouwt op’); 12:7 (‘Maar aan ieder wordt de openbaring van de Geest gegeven tot wat nuttig is’); 2 Korintiërs 8:10 (‘En ik geef in deze [mijn] mening; want dit is nuttig voor u, die niet alleen met het doen, maar ook met het willen een jaar geleden bent begonnen’); 12:1 (‘Er moet geroemd worden; het is wel niet nuttig <voor mij>, maar ik zal komen tot gezichten en openbaringen van [de] Heer’).

Eigennamen: Onesimus en Onesiforus

Je zult maar ‘nuttig’/‘bruikbaar’ of ‘nut-brengend’ heten, zoals resp. Onesimus en Onesiforus! Dit zijn typisch voorbeelden van slavennamen. Niet alle slaven gedroegen zich in overeenstemming met hun naam. In het geval van de in moeilijkheden geraakte slaaf Onesimus (afgeleid van Gr. *oninasthai*, ‘voordeel hebben’; zie Fmon:20) maakt Paulus in Filemon:11 daarom een aardige woordspeling met diens naam, namelijk door over hem te schrijven als ‘Onesimus, die u vroeger van geen nut (Gr. *a-chrèstos*) was, maar nu <én> voor u én mij zeer nuttig (Gr. *eu-chrèstos*) is’ (zie ook Kol. 4:9). In de Gr. woorden voor ‘van geen nut’ en ‘zeer nuttig’ zit een grondwoord dat ook in 2 Timoteüs 2:14 voorkomt. Daar lezen wij dat Timoteüs zijn lezers in herinnering moet brengen ‘geen woordenstrijd te voeren, die tot niets dient dan tot ondergang van

de hoorders'. De woorden 'die tot niets dient' betekenen letterlijk: 'tot niets nuttig', waarin 'nuttig' de weergave is van Gr. *chrèsimos* '(afgeleid van *chraomai*, dat 'gebruiken' betekent; dus zoiets als 'bruikbaar').

Van Onesiforus weten we slechts wat Paulus over hem vertelt in 2 Timoteüs 1:16; 4:19. Uit het feit dat beide keren alleen sprake is van het 'huis' van Onesiforus, kan worden geconcludeerd dat hij inmiddels overleden was (omdat zijn 'huis', en niet hijzelf barmhartigheid c.q. de groeten moet ontvangen).

Nut als hulp of winst

Een speciale groep woorden gaat terug op de notie van 'hulp' of 'baat'. Het zelfstandig naamwoord is Gr. *ofeleia*, dat voorkomt in Romeinen 3:1 ('Wat is het nut van de besnijdenis?') en Judas:16 ('zij bewonderen personen ter wille van voordeel'). Het bijbehorend werkwoord is Gr. *ofeleoo*, dat o.a. voorkomt in Matteüs 15:5 ('[Het is] een gave, wat u ook van mij ten nutte zou kunnen komen'); 16:26 ('Want wat zal het een mens baten als hij de hele wereld wint, maar zijn ziel erbij inboet?'); Johannes 6:63 ('De Geest is het die levend maakt; het vlees heeft geen enkel nut'); vgl. ook 1 Korintiërs 13:3; Galaten 5:2. Het verwante bijvoeglijk naamwoord (Gr. *ofelimos*) komt voor in 1 Timoteüs 4:8; 2 Timoteüs 3:16 en Titus 3:8.

Volledigheidshalve wijs ik nog op Gr. *lusitelei*, dat alleen voorkomt in Lucas 17:2 ('het zou hem meer baten als een molensteen om zijn hals gedaan en hij in de zee geworpen was'). Dit woord is afgeleid van Gr. *lusitelès*, dat letterlijk betekent 'de kosten opheffend', vandaar 'batig', 'batend', 'nuttig'. Vgl. echter de hierboven vermelde paralleleplaats Matteüs 18:6; ook het nieuwtestamentisch Grieks werkt dus, zoals al opgemerkt, met synoniemen. De oorspronke-

lijke betekenis van deze woorden was enigszins verschillend, maar uiteindelijk konden ze door elkaar worden gebruikt.

Over de betekenis van de woorden Nazaret, Nazarener, Nazoreeër

De woorden Nazaret, Nazarener, Nazoreeër en Nazireeër lijken erg op elkaar. Wat ze met elkaar te maken hebben, zal in deze WoordStudie blijken.

Nazaret

Dit was de stad waar Jozef en Maria woonden, voordat ze getrouwd waren. In Lucas 1:26 is te lezen dat de engel Gabriël door God gezonden werd ‘naar een stad in Galilea, Nazaret genaamd, naar een maagd die ondertrouwd was met een man genaamd Jozef, uit het huis van David; en de naam van de maagd was Maria’ (zie ook Luc. 2:4, 39, 51). In Matteüs 2:23 zien wij dat het de stad is waar het gezin is gaan wonen na de vlucht naar Egypte: ‘En hij (Jozef) kwam en woonde in een stad, Nazaret geheten’. Vandaar dat de menigten in Matteüs 21:11 over de Heer Jezus zeiden: ‘Deze is de profeet, Jezus, van Nazaret in Galilea’. Marcus begint zijn verslag van de doop van Jezus in 1:9 dan ook als volgt: ‘En het gebeurde in die dagen dat Jezus kwam van Nazaret in Galilea’. Zo stond Jezus bekend. Hij was ‘Jezus, de Zoon van Jozef, van Nazaret’ (Joh. 1:46), of kortweg ‘Jezus van Nazaret’ (Hand. 10:38). Overigens werd ‘Nazaret’ soms geschreven als ‘Nazara’ (zie Matt. 4:13 en Luc. 4:16).

Nazarener

Iemand die in Nazaret woonde, werd een Nazarener genoemd, of een Nazoreeër. Beide woorden betekenen hetzelfde. Vergelijk de woorden: ‘Ook u was bij die Nazarener, bij Jezus’ (Marc. 14:67), met: ‘<Ook> deze was met Jezus de Nazoreeër’ (Matt. 26:71. De aanduiding ‘Jezus de Nazarener’ komt voor in Marcus 1:24 (‘Wat hebben wij met u te maken, Jezus, Nazarener?’); 10:47 (‘Toen hij had gehoord dat het Jezus de Nazarener was’); 16:6 (‘U zoekt Jezus de Nazarener, de gekruisigde’); Lucas 4:34 (‘Ach, wat hebben wij met u te maken, Jezus, Nazarener?’); 24:19 (‘De dingen betreffende Jezus de Nazarener’).

Nazoreeër en Nazireeër

Een interessante plaats is Matteüs 2:23, waar staat: ‘En hij (Jozef) kwam en woonde in een stad, Nazaret geheten, opdat vervuld werd wat gesproken is door de profeten dat Hij (Jezus) Nazoreeër zou worden genoemd’. Een moeilijk vers, want welke profeten zeggen dit? Diverse uitleggers zoeken de oplossing door ‘Nazoreeër’ te beschouwen als een zinspeling op het daarop lijkende Hebreeuwse woord *nezzer*, dat ‘spruit’ betekent en in Jesaja 11:1 voorkomt. Anderen vinden dat de oplossing via de LXX (= de Septuaginta, de Griekse vertaling van het O.T.) moet worden gevonden, en zien in het woord ‘Nazoreeër’ een zinspeling op het Hebreeuwse woord ‘Nazireeër’. Dat wordt in de LXX in bijv. Richteren 13:5,7; 16:17 weergegeven als ‘*naziraios*’ of ‘*nazir*’. Het woord ‘Nazoreeër’ zou dan volgens deze uitleg via associatie de wijze typeren waarop de oudtestamentische profeten over de Messias als *de aan God toegewijde* spreken.

Weer anderen denken dat gerefereerd wordt aan de manier waarop de profeten de Messias als de Verachte presenteren (vgl. Jes. 53:3).

‘Nazoreeër’ moet dan worden beluisterd als ‘verachte’. In Nazaret was namelijk in de tijd van het Nieuwe Testament een Romeins legerioen gevestigd, en de inwoners van Nazaret werden daarom vaak minachtend afgeschilderd als mensen die met de vijand heulden. Dat maakt ook de vraag van Natanaël: ‘Kan uit Nazaret iets goeds zijn?’ (Joh. 1:47), begrijpelijk. De aanduiding ‘Nazoreeër’ wordt bijna uitsluitend voor de Heer gebruikt, die aangeduid wordt als ‘Jezus de Nazoreeër’ in Lucas 18:37; Johannes 18:5,7; 19:19; Handelingen 2:22; 3:6; 4:10; 6:14; 22:8; 26:9. Soms werden Zijn volgelingen aangeduid als ‘de sekte der Nazoreeërs’ (Hand. 24:5).

Redden = behouden = genezen?

Is het werkelijk waar dat genezing bij de behoudenis is inbegrepen? En dat iemands behoudenis niet compleet is, als niet ook lichamelijke genezing is opgetreden? Regelmatig duiken dergelijke meningen op, en de redactie van Rechtstreeks kreeg onlangs dan ook een vraag over het Gr. σοῖζοο, dat volgens sommigen een veel ruimere betekenis heeft dan vaak wordt aangenomen: het zou niet alleen slaan op het 'redden' van de ziel, maar ook op de 'genezing' of 'beel-making' van het lichaam. In dit artikel kijken we wat hiervan klopt.

In de Griekse wereld

De oudste betekenis van Gr. σοῖζοο is 'redden', en wel als een actieve daad van goden of mensen die anderen met kracht uit een gevaarlijke of bedreigende situatie redden. Zo'n situatie kan ook een ziekte zijn, maar dan wijst de samenhang daarop. Meestal gaat het om gevaren tijdens reizen of dreiging door vijanden. Daarnaast komen we de betekenis 'in ordelijke toestand houden / bewaren' tegen: dat moet een vorst met de staat doen, en de mens met zijn ziel. Gr. σοῖζοο heeft dus ook een overdrachtelijke, religieuze betekenis gekregen.

In het Nieuwe Testament

Wie met een Griekse concordantie het Gr. Nieuwe Testament af-

speurt naar het gebruik van *σοῦζῶο*, ontdekt dat dit woord op drie manieren wordt gebruikt:

- (1) redden, behouden in een geestelijke, niet-medische zin;
- (2) redden uit gevaar;
- (3) redden uit een ziekte, dus genezen.

We gaan deze betekenissen langs:

(1) redden / behouden in een geestelijke, niet-medische zin

Zie de volgende opsomming (parallelplaatsen in de evangeliën zijn weggelaten): Matteüs 1:21; 10:22; 16:25; 19:25; 24:22; Marcus 3:4; Lucas 8:12; 13:23; 19:10; Johannes 3:17; 5:34; 10:9; 12:47; Handelingen 2:21,40,47; 4:12; 11:14; 15:1,11; 16:30; Romeinen 5:9,10; 8:24; 9:27; 10:9; 11:14,26. Verder alle plaatsen in 1 en 2 Korintiërs; Efeziërs; 1 en 2 Tessalonicenzen; 1 Timoteüs (behalve 2:15); Titus; 1 Petrus; zie ook Judas:3.

(2) redden / verlossen uit gevaar

Zie Matteüs 8:25; 14:30; 27:40,42,49; Johannes 12:27; Handelingen 27:20,31; Hebréeën 5:7; Judas:5,23.

(3) redden uit een ziekte, dus genezen

Ook hier zijn de parallelplaatsen uit de evangeliën weggelaten: Matteüs 9:21,22; Marcus 5:23; Lucas 8:36; Johannes 11:12; Handelingen 4:9; 14:9; Jakobus 5:15.

Een soortgelijk patroon wordt zichtbaar bij enkele verwante woorden. Zie het Gr. *σοτήρια*, dat 'behoudenis', 'redding' betekent. Het gaat daarbij om redding van vijanden, of om de geestelijke behoudenis; zie Lucas 1:69,71,77; 19:9; Johannes 4:22; Handelingen 4:12; 7:25; 13:26,47; 16:17; en verder alle plaatsen in Romeinen; 2

Korintiërs; Efeziërs; Filippenzen; 1 Tessalonicenzen; 2 Timoteüs; Hebreëen (behalve 11:7); 1 en 2 Petrus; Judas; Openbaring. Voor de betekenis ‘redding’, ‘in leven blijven’, zie Handelingen 27:34 en Hebreëen 11:7. Dit woord wordt niet gebruikt voor genezing van ziekten!

Ook het Gr. *sootër*, dat ‘Heiland’, ‘Redder’, ‘Behouder’ betekent, wordt nergens gebruikt in verband met lichamelijke genezing; hetzelfde geldt voor Gr. *sootèrion* (= *sootèria*), en voor het woord *sootèrios* = heilbrengend.

Conclusie: het Gr. *sooizoo* heeft slechts op enkele plaatsen betrekking op lichamelijke genezing. Het overgrote deel van de plaatsen waar het voorkomt, gaat over de eeuwige behoudenis van de ziel. De bewering dat de lichamelijke genezing bij de behoudenis is inbegrepen, is dan ook niet hard te maken met een beroep op de betekenis en het gebruik van Gr. *sooizoo*.

Heb goede moed!

Als mensen elkaar bemoedigen, klinkt het soms goedkoop. Als gelovigen elkaar bemoedigen, is er al meer reden tot blijdschap, want zij kunnen verwijzen naar de Heer. Maar wanneer de Heer Zelf ons bemoedigt, is dat iets dat met recht een grote en welgemeende bemoediging mag worden genoemd! We onderzoeken in deze woordstudie de gebruikte Griekse woorden voor 'goede moed hebben' en voor 'moed'.

In het Griekse Nieuwe Testament worden zowel de woorden *tharseo* als *tharreoo* gebruikt. Het eerste is de oudste vorm, hij komt al bij Homerus voor. In het Grieks van het Nieuwe Testament komen beide vormen voor, zonder verschil in betekenis, afhankelijk van het spraakgebruik van de schrijver. Geen enkele auteur gebruikt de vormen door elkaar, dus de keuze is afhankelijk van het persoonlijk taalgebruik en de eigen voorkeur van de auteurs.

Tharseo

Interessant is dat de zeven keren waarbij het Griekse woord *tharseo* gebruikt wordt, het plaatsen betreft waar of de Heer Jezus Zelf spreekt, of waar de bemoediging rechtstreeks met Hem in verband staat. We lopen ze even langs. De Heer heeft in Matteüs 9:2 tot de verlamde man gezegd: 'Heb goede moed kind, uw zon-

den worden vergeven'. In vers 22 zei Hij tegen de bloedvloeiende vrouw: 'Heb goede moed, dochter, uw geloof heeft u behouden'. Toen de discipelen in nood waren op het meer en de Heer over de golven naar hen toe kwam lopen, schreeuwden zij van bangheid en dachten zij dat Hij een spook was. Maar de Heer zei tot hen: 'Hebt goede moed, Ik ben het, weest niet bang' (= Marc. 6:50). Toen de Heer in reactie op het geroep van de blinde Bartimeüs bleef staan, wilde Hij dat de omstanders hem riepen. Dezen zeiden vervolgens tegen de blinde: 'Heb goede moed, sta op, Hij roept u'.

In Johannes 16:33 zegt de Heer tegen de discipelen, en over hun hoofden heen ook tot ons: 'In de wereld hebt u verdrukking, maar hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen'. En is het niet prachtig dat de Heer, ook nu Hij in de hemel woont, in staat is bij ons te gaan staan en ons te bemoedigen? Paulus heeft het ervaren, want Lucas schrijft in Handelingen 23:11 het volgende: 'De volgende nacht nu stond de Heer bij hem en zei: Heb goede moed, want zoals je in Jeruzalem van Mij hebt betuigd, zo moet je ook in Rome getuigen'.

Tharsos

Het hierboven besproken werkwoord hangt samen met het woord voor 'moed', nl. Gr. *tharsos*. Het komt slechts eenmaal voor, en wel in Handelingen 28:15. Daar schrijft Lucas: 'En vandaar kwamen de broeders, die van onze zaken hadden gehoord, ons tegemoet tot Forum Appii en Tres Tabernae, en toen Paulus hen zag, dankte hij God en vatte moed'.

Tharreoo

Het Gr. werkwoord *tharreoo* is een iets later gevormd synoniem van *tharseoo*. Het wordt uitsluitend door Paulus gebruikt, en dat alleen

in 2 Korintiërs (5:6,8; 7:16; vertaald als ‘moedig zijn’ in 10:1-2) en door de auteur van de brief aan de Hebreëen (Hebr. 13:6).

Slotopmerking

In het Griekse denken van de heidenen was ‘moed’ op het slagveld of bij ziekte met de dood voor ogen iets dat vaak werd ontleend aan de gedachte van de onsterfelijkheid van iemands hoogste deel, de eigen ziel. Deze gedachte had men slechts op basis van ingewikkelde filosofische beschouwingen. De christen ontleent de basis voor zijn moed echter aan de woorden van de Heer Zelf, die de wereld heeft overwonnen en zelfs de overwinning heeft behaald op de satan, de zonde en de dood. Dat mogen we door Gods genade gelukkig voluit zeker weten!

Paper, inkt, pen, boeken en perkamenten

Interessant is dat de apostelen Johannes en Paulus ons niet alleen belangrijke geestelijke lessen geven, maar ons ook informeren over de materialen die zij hebben gebruikt om hun boodschap vast te leggen.

Het slot van 2 en 3 Johannes

Als Johannes zijn tweede brief wil besluiten, schrijft hij eerst nog het volgende: *‘Hoewel ik u veel te schrijven heb, wilde ik het niet doen met papier en inkt, maar ik hoop tot u te komen en van mond tot mond te spreken, opdat onze blijdschap volkomen zal zijn’* (vs. 12).

Aan het eind van zijn derde brief maakt Johannes een soortgelijke opmerking: *‘Ik had u veel te schrijven, maar ik wil u niet schrijven met inkt en pen; ik hoop u echter spoedig te zien en dan zullen wij van mond tot mond spreken’* (vs. 13-14).

Papier

Op wat voor materiaal schreef Johannes eigenlijk? Op papier, zult u zeggen, want dat hebben we net gelezen. Toch is dit papier niet hetzelfde als waarop u en ik schrijven, en waarvan onze boeken gemaakt zijn. Het materiaal waar Johannes op schreef, was papyrus – inderdaad, van dat woord is ons woord ‘papier’ afgeleid. Papyrus

(Gr. *papyrus*) werd gemaakt van de vezels van de papyrusplant. Papyrusriet groeide aan de oevers van de Nijl. Dr. J.J. Thierry schrijft het volgende erover in zijn boekje *Korte geschiedenis van de tekst van het Nieuwe Testament*, pp. 17-18: *Men vormde de bladen door een laag waarin de vezels horizontaal en een waarin ze verticaal lagen, op elkaar te persen. Vervolgens werden zulke bladen aan elkaar gelijmd zodat een papyrusrol ontstond. Deze kon van 6 tot 10 meter lang zijn en werd in kolommen vrij dicht naast elkaar in de breedte beschreven: de rol werd bij het lezen dan ook in horizontale ligging van de ene naar de andere zijde afgerold*.

Natuurlijk schreef men het gemakkelijkst aan de voorzijde, d.w.z. aan die kant waar de vezels horizontaal lagen. In tijden van papyrusschaarste beschreef men echter ook de achterkant. Het probleem was dan natuurlijk dat men bij het schrijven steeds over de verticale vezels heen moest gaan. Erg hobbelig en niet prettig! Hierop slaan de woorden ‘een boek (= boekrol), van binnen en van achteren beschreven’ in Openbaring 5:1. Johannes gebruikt in 2 Johannes vers 12 voor papyrus overigens het woord *chartès*.

Inkt en pen

Voor ‘inkt’ gebruikten de bijbelschrijvers het Griekse woord *melan* (2 Kor. 3:13; 2 Joh.:12; 3 Joh.:13), dat letterlijk ‘iets zwarts’ betekent. Die kleur was afkomstig van roet of lampenzwart, dat onder meer kon worden verkregen door onvolledige verbranding van plantaardige oliën, zoals sesamolie en houtolie. Het Griekse woord voor ‘pen’ was *kalamos*, letterlijk riet(stengel); zie Matteüs 11:7 (‘een riet’); 12:20 (‘een geknakt riet’); 27:29,48 en Openbaring 11:1 (‘een rietstok’).

De boeken, vooral de perkamenten

Dat we bij het woord ‘boeken’ (zie ook Joh. 20:30; 21:25) aan boek-

rollen moeten denken, hebben we hierboven al gezien. Interessant is dat Paulus naast boeken melding maakt van *perkamenten* in 2 Timoteüs 4:13. Dat kan betekenen dat de boeken waarop hij doelt, van papyrus zijn, en dat hij Timoteüs daarnaast op het bestaan van enkele kostbare *perkamentrollen* wijst. Het kan ook zijn dat hij met de perkamentrollen onbeschreven schrijfmateriaal bedoelt, waarover hij graag zou beschikken. Perkament was namelijk gemaakt van dierenhuiden en daarom veel duurder dan papyrus. Mogelijk was de *mantel*, waar Paulus om vroeg in de genoemde schriftplaats in werkelijkheid geen kledingstuk, maar een hoes voor de boeken en de perkamenten.

Aan de satan overgeven

De uitdrukking ‘aan de satan overgeven’ (Gr. paradidomi tooi satanai) komt alleen voor in 1 Korintiërs 5:5 en 1 Timoteüs 1:20. We zullen daarom uit de samenhang van deze beide plaatsen moeten opmaken wat Paulus daarmee precies heeft bedoeld.

Wat had de gemeente moeten doen?

Sommigen denken dat in 1 Korintiërs 5 de uitdrukkingen ‘uit het midden wegdoen’ (vs. 2, 12) en ‘aan de satan overgeven’ (vs. 5) praktisch hetzelfde betekenen. Dat staat er echter niet met zoveel woorden. Paulus begint met de vaststelling dat onder de Korintiërs een ernstig geval van hoererij werd getolereerd. Zij zaten daar niet echt mee, en waren zelfs opgeblazen, terwijl zij hadden moeten treuren en vanuit hun verslagenheid een concrete handeling hadden moeten verrichten: zij hadden de man die in de zonde leefde uit hun midden moeten wegdoen (vs. 2). Straks zal de apostel zijn betoog met die uitdrukking afronden. De verantwoordelijkheid van de gemeente was (en is) dus: *‘Doet de boze uit uw midden weg’* (vs. 13).

De gemeente en Paulus

Pas na vers 2 komt de uitdrukking ‘aan de satan overgeven’ voor, en daar gebruikt Paulus de ik-vorm: kennelijk is het een maatregel

die alleen *hij* als apostel kon nemen. Met het woord ‘want’ begint hij het gedeelte, waarin hij zich verbaast over het feit dat de Korintiërs de hoereerder niet uit hun midden hadden weggedaan. Men zou vóór het woord ‘want’ in vers 3 een zinnetje kunnen plaatsen als: ‘Dat verbaast mij buitengewoon’, of: ‘Dat zou ik in jullie geval zeker gedaan hebben’. Paulus zelf vond deze situatie namelijk dermate ernstig, dat hij in ieder geval op voorhand (‘reeds’) wél iets heeft gedaan, iets waarbij hij de Korintiërs graag betrokken had als hij op dat moment bij hen was geweest: *hij heeft de boosdoener aan de satan overgegeven*. De apostel gaat ervan uit dat de Korintiërs met dit door hem gevelde vonnis vervolgens van harte zouden hebben ingestemd, en dit vonnis *door de uitsluiting van de betrokkene zonden hebben bekrachtigd* (niet: uitgevoerd!). In die zin had hij de gemeente erbij willen betrekken.

Dit is te vergelijken met een bepaalde handelwijze van Paulus ten aanzien van Timoteüs. In 2 Timoteüs 1:6 staat dat in hem een genadegave van God aanwezig was door de oplegging van Paulus’ handen. In 1 Timoteüs 4:14 schrijft Paulus dat Timoteüs deze gave ontvangen heeft ‘door profetie met oplegging van de handen van de gezamenlijke oudsten’. Paulus heeft als verantwoordelijk apostel Timoteüs de handen opgelegd, maar daarbij ook de oudsten van de plaatselijke gemeente betrokken. Zij hebben met Paulus’ handelen ingestemd en dit vervolgens bekrachtigd en zichtbaar gemaakt door Timoteüs de handen op te leggen. Evenzo lijkt Paulus het normaal te hebben gevonden als de Korintiërs vanuit hun eigen verantwoordelijkheid met het door hem als apostel uitgesproken vonnis hadden ingestemd. Maar daarvoor hadden zij wel in een andere geestelijke toestand moeten zijn!

Wat hield Paulus' maatregel in?

Paulus vraagt de gemeente dus niet iets te doen waartoe hij alleen als apostel in staat was. Ook in 1 Timoteüs 1:20 spreekt hij in de ik-vorm. Daar gaat het over twee mannen die hij, ditmaal zonder de gemeente (in Efeze) ook maar te noemen, aan de satan had overgeleverd 'opdat hun het lasteren wordt afgeleerd'. Wat betekent nu dit 'aan satan overgeven'? 'Overgeven' (Gr. *paradidomi*) betekent zoveel als 'overleveren', 'prijsgen aan', 'in handen geven van'. Kennelijk was Paulus in staat iemand van het terrein waar de gemeenschap met God genoten werd, de gemeente, te 'verbannen' naar het terrein waar de satan vrij spel had – althans voorzover God de satan die speelruimte gaf (vgl. Job 2:6).

Het doel was echter het herstel van de betrokkene(n). Voor de Heer staat dit voorop en daartoe kan hij zelfs de satan gebruiken. In het geval van de hoereerder in 1 Korintiërs 5 was het de bedoeling dat het overgegeven worden aan de satan smartelijk lichamenteel lijden tot gevolg zou hebben ('tot verderf van het vlees'), opdat zijn geest behouden zou worden. Lichamenteel lijden kan dit effect hebben, ook zonder dat er sprake is van een uitsluiting. Te denken valt aan de vele zwakken, zieken en ontslapenen in 1 Korintiërs 11:30. Daar is sprake van tuchtiging rechtstreeks door de Heer (zonder tussenkomst van de apostel of gebruikmaking van de satan) – niet als einddoel, maar met de bedoeling dat 'wij niet met de wereld veroordeeld worden' (1 Kor. 11:32). Als in onze na-apostolische tijd iemand na een uitsluiting ziek wordt, door deze ziekte tot berouw en belijdenis van zijn zonde komt en alsnog sterft, ligt het dan ook niet voor de hand dit lichamenteel lijden op zichzelf aan de gemeentelijke tuchtmaatregel of aan de satan toe te schrijven, maar aan de tuchtigende hand van de Heer.

De keizer

Het Nederlandse woord 'keizer' is een verbastering van het Latijnse 'Caesar', in het Grieks – en dus ook in het Griekse Nieuwe Testament – geschreven als 'Kaisar'. Omdat de gebeurtenissen in het Nieuwe Testament zich hebben afgespeeld in de concrete historische werkelijkheid van het Romeinse rijk, is het niet vreemd dat we in de evangeliën, in het boek Handelingen en in een enkele brief van Paulus verwijzingen vinden naar de destijds regerende keizers, soms met hun naam erbij.

Zijne Majesteit de keizer

Vaak is er gewoon sprake van 'de keizer', zoals wij spreken over 'de koning' of 'de koningin', en men elders spreekt over 'de president', zonder dat de naam erbij staat (zie Matt. 22:17, 21 en par.; Luc. 23:2; Joh. 19:12, 15; Hand. 17:7; 25:8,11,12,21; 26:32; 27:24; 28:19). Daarnaast vinden we de titel 'Zijne Majesteit'. In het Grieks is dit *ho Sebastos*, de vertaling van het Latijnse *Augustus*, dat 'de Verhevene' betekent. Deze eretitel van de eerste keizer is namelijk ook de titel geworden van de meeste van zijn opvolgers (zie Hand. 25:21, 25). Ook keizer Nero (54 – 68) wordt niet met name genoemd, maar is zeker bedoeld in Filippenzen 4:22. Zelfs onder degenen die (als slaven of vrijgelatenen) tot het huis van

deze wrede keizer behoorden, bevonden zich christenen van wie Paulus de groeten overbrengt!

Augustus (27 v. Chr. – 14 na Chr.)

Augustus was de eerste keizer. Hij wordt slechts eenmaal met zijn naam genoemd, en wel in Lucas 2:1. Augustus was de man die door zijn strategisch inzicht, zijn populariteit bij zijn soldaten en bij de top van het bestuurlijk apparaat een stabiele regering had gevestigd, nadat het Romeinse rijk een eeuw lang geteisterd was geweest door burgeroorlogen. Sommige vroegchristelijke schrijvers vonden het frappant dat precies tijdens de regering van deze aardse vredevorst de geboorte van de hemelse Vredevorst plaatsvond.

Tiberius (14 – 37)

Augustus is opgevolgd door Tiberius. Zijn naam komen we alleen tegen in Lucas 3:1, samen met de naam Pontius Pilatus. Onder de regering van Tiberius en tijdens het stadhouderschap van Pilatus (26 tot 36) vond de kruisdood van de Heer Jezus plaats. Als de Romeinse geschiedschrijver Tacitus zijn lezers wil uitleggen wat christenen zijn, noemt hij in *Annalen XV 44* eveneens deze beide Romeinse bestuurders: ‘Degene aan wie deze betiteling (nl. ‘christenen’) ontleend was, Christus, was tijdens het keizerschap van Tiberius door stadhouder Pontius Pilatus met de doodstraf bestraft’. De opstanding van Christus was Tacitus niet bekend; die gebeurtenis heeft uiteraard eveneens onder Tiberius plaatsgevonden. Tiberius was op zichzelf geen slechte keizer. Als hij al van de terechtstelling van de Heer Jezus heeft vernomen, dan was dit in een ambtelijke rapportage achteraf.

Claudius (41 – 54)

De volgende keizer wiens naam we in het Nieuwe Testament aan-

treffen, is Claudius. Tussen de keizers Tiberius en Claudius heeft Caligula geregeerd, maar zijn naam treffen we in het Nieuwe Testament niet aan. Caligula's opvolger Claudius komen we echter tweemaal tegen in het boek Handelingen. De eerste keer is in Handelingen 11:28. Daar is sprake van een door de profeet Agabus voorzegde grote hongersnood. Lucas zegt daarover: 'Die is ook gekomen onder Claudius'. Uit de manier van schrijven blijkt dat deze voorzegging voorafgaand aan Claudius' regering is uitgesproken. Enkele seculiere auteurs (Cassius Dio, Tacitus en Suetonius) beschrijven enkele hongersnoden uit Claudius' tijd. Specifiek over hongersnood in Judea bericht de Joodse geschiedschrijver Flavius Josephus.

De tweede verwijzing vinden we in Handelingen 18:2. Daar schrijft Lucas dat de Jood Aquila en zijn vrouw Priscilla onlangs uit Italië waren gekomen, 'omdat Claudius had bevolen dat alle Joden uit Rome moesten vertrekken'. Deze maatregel van Claudius heeft kennelijk niet lang standgehouden (zie Hand. 28:17 en speciaal Rom. 16:3), want later bevinden Aquila en Priscilla (= Prisca) zich weer in Rome. Er was en is een gelukkige en enige Heerser, de Koning der koningen en Heer der heren (1 Tim. 6:15), Wiens macht ver uitgaat boven die van welke aardse machthebber dan ook!

Hoe groot is ‘de hele wereld’?

Over de juiste vertaling van Lucas 2:1

Een vergelijking van de vertalingen van Lucas 2:1 levert het volgende overzicht op:

SV En het geschiedde in diezelfde dagen, dat er een gebod uitging van den keizer Augustus, dat de gehele *wereld* beschreven zou worden.

HSV En het geschiedde in die dagen dat er een gebod uitging van keizer Augustus dat heel de *wereld* ingeschreven moest worden.

NBG En het geschiedde in die dagen, dat er een bevel uitging vanwege keizer Augustus, dat het gehele *rijk* moest worden ingeschreven.

VH En het gebeurde in die dagen dat er een bevel uitging van keizer Augustus dat het hele *aardrijk* moest worden ingeschreven.

Telos Het gebeurde nu in die dagen dat er een bevel uitging van keizer Augustus dat het hele *aardrijk* moest worden ingeschreven.

NBV In die tijd kondigde keizer Augustus een decreet af dat alle inwoners van *het rijk* zich moesten laten inschrijven.

Naardense Bijbel Het geschiedt in die dagen: er gaat een besluit uit van Caesar Augustus dat de hele *bewoonde wereld* moet worden ingeschreven.

Willibrordvertaling In die dagen kwam er een besluit van keizer Augustus, dat er een volkstelling moest gehouden worden in heel zijn *rijk*.

Om welk woord gaat het?

In de hierboven gegeven vertalingen zijn allerlei interessante verschillen aan te wijzen. Ik heb echter steeds in de cursief en vet weergegeven woordgroepen specifiek gelet op de vertaling van het door Lucas gebruikte Gr. woord *oikoumenè*, waarin u het Nederlandse 'oecumene' (spreek uit: eukuméne) herkent. De vraag die zou kunnen rijzen bij het lezen van deze vertalingen van Lucas 2:1 is deze: Welke volken moesten zich nu op bevel van keizer Augustus laten registreren? Vielen daar ook de Amerikanen, de Chinezen en de Eskimo's onder? Of, iets dichter bij de het blikveld van het Nieuwe Testament: de Parthen en de Skythen? Wordt deze vraag opgelost door de juiste vertaling van het vers, en wie geeft die juiste vertaling?

De letterlijke vertaling van Gr. *oikoumenè*

Slechts één Bijbelvertaling vertaalt het Gr. woord *oikoumenè* echt letterlijk, en dat is de Naardense Bijbel. Men vertaalt daar: 'de hele *bewoonde wereld*'. Het Gr. *oikoumenè* is namelijk een vrouwelijk deelwoord dat 'bewoond' betekent, en daar moet het Gr. woord *gè* worden aangevuld. Dat laatste woord betekent 'land', 'aarde' of

'wereld'. Samen levert dat dus inderdaad 'de bewoonde wereld' op. Had Augustus dan macht over de hele bewoonde wereld? Of wist hij niet dat er buiten zijn machtsgebied – het Romeinse rijk – ook nog mensen woonden? Dat laatste wisten Augustus en zijn collega-Romeinen heel goed. Waarom staat er dan toch dat Augustus opdracht gaf dat *de hele bewoonde wereld* moest worden geregistreerd?

Vertalen is meer dan woorden vervangen

Vertalen is meer dan woorden vervangen. De woordgroep *hè oikoumenè* heeft namelijk al een hele geschiedenis voordat Lucas hem gebruikt. Bij Herodotus (5e eeuw v. Chr.) komt het voor in de oudste, dus de geografisch-letterlijke betekenis van 'de bewoonde wereld', in tegenstelling met de 'onbewoonde wereld'. Toen Alexander de Grote (356-323 v. Chr.) zijn grote rijk veroverd had, kreeg de woordgroep *hè oikoumenè* vooral een culturele en een politieke betekenis: binnen het door hem en zijn opvolgers bestuurde Hellenistische rijk was de (Griekse) cultuur; daarbuiten niet. Iemand die zichzelf zag als burger van dat grote Griekse rijk – dat zich uitstreekte van Griekenland tot aan het huidige Pakistan –, vond zichzelf een kosmopoliet, oftewel een wereldburger, een burger van *hè oikoumenè*. Buiten dat Hellenistische rijk hield de beschaafde wereld zagezegd op; daar sprak men niet eens Grieks, want daar woonden de brabbelaars, oftewel de barbaren. Dat gebied kon dus genegeerd worden en hoorde niet bij de beschaafde (door beschaafde mensen bewoonde) wereld. Dit hele Griekse rijk is in zijn geheel gefaseerd in handen van de Romeinen gevallen. In 30 v. Chr. was dat proces voltooid. Vanaf toen breidde de betekenis van het woord *oikoumenè* zich uit tot het rijk van de nieuwe machthebbers, oftewel het Romeinse rijk. Het is dit woordgebruik dat Lucas overnam. Alleen voor mensen anno nu is het handig als in de vertaling of in een voetnoot

(Telos!) erop gewezen wordt hoe het woord moet worden opgevat: inderdaad als een in Lucas' tijd normale aanduiding voor het grondgebied van het Romeinse rijk!

Huilen in de Bijbel

De mannelijke lezers van Rechtstreeks zullen misschien even hun wenkbrauwen fronsen bij het zien van het onderwerp van deze WoordStudie. Wij, stoere broeders, laten immers niet graag onze emoties zien of boren. Toch is het de moeite waard te ontdekken dat er voor zulke emoties soms alle aanleiding is. In de Schrift worden ze in ieder geval zonder gêne beschreven. Zelfs de Heer Jezus liet Zijn emoties zien en boren.

Hoorbaar huilen

Bij het eerste te bespreken woord voor ‘huilen’ (Gr. *klaiōō*; in de Telosvertaling consequent weergegeven als ‘wenen’), gaat het om een werkwoord dat ‘ hoorbaar huilen ’ betekent. Daarmee hangt een zelfstandig naamwoord samen (Gr. *klauthmos*), dat met ‘geween’ wordt vertaald.

Wegens een sterfgeval

Deze beide woorden komen voor in passages waarin over de dood wordt getreurd. Zie Matteüs 2:18, naar aanleiding van de kindermoord in Betlehem (‘geween en veel geklaag (...) Rachel die haar kinderen beweende’); Marcus 5:38 naar aanleiding van de dood van het dochtertje van Jairus (‘lieden die luid weenden en jammerden’), en Lucas 8:52 (‘Allen nu weenden en weeklaagden over

haar’); Marcus 16:10 (‘Deze (= Maria Magdalena) ging heen en berichtte het aan hen die met Hem geweest waren, die treurden en weenden’); Lucas 7:13 (‘Ween niet’, tot de moeder van de jongeling te Naïn). Naar aanleiding van de dood van Lazarus, zie Johannes 11:31 (‘in de mening dat zij naar het graf ging om daar te wenen’), 33 (‘Toen Jezus haar dan zag wenen en de Joden die met haar waren meegekomen, zag wenen’); Johannes 20:11 (‘Maria nu stond <buiten> bij het graf (van de Heer) te wenen’), 13 en 15 (‘Vrouw, waarom ween je?’); Handelingen 9:39 (‘en de weduwen stonden wenend (om de dood van Dorkas) bij hem’).

Uit wroeging

Gelovigen kunnen huilen als ze spijt hebben van een zonde. Ongelovigen zullen echter huilen in het oordeel, als het voor altijd te laat zal zijn. Zie Matteüs 26:75 en Lucas 22:62 (‘En hij (Petrus) ging naar buiten en weende bitter’); Marcus 14:72 (‘en toen hij daaraan dacht, weende hij’); Matteüs 8:12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30 en Lucas 13:28 (‘daar zal het geweest zijn en het tandengeknars’); Lucas 6:25 (‘wee u die nu lacht, want u zult treuren en wenen’); Jakobus 4:9 (‘weest ellendig, treurt en weent’); 5:1 (‘Komaan dan, rijken, weent en jammert over de ellende die u zal overkomen’).

Door heftige emotie

Gelovigen en ongelovigen kunnen hevig geëmotioneerd zijn en daarom huilen. Zie Lucas 6:21 (‘Gelukkig u die nu weent, want u zult lachen’); 7:32 (‘en jullie hebben niet geweend’); 7:38 (‘ging wenend achter Hem staan, bij zijn voeten, en begon zijn voeten met haar tranen nat te maken’); 19:41 (‘En toen Hij naderde en de stad zag, weende Hij over haar’); 23:28 (‘Dochters van Jeruzalem, weent niet over mij, weent evenwel over uzelf en over uw kinderen’); Johannes 16:20 (‘Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u dat u zult wenen en

weeklagen, maar de wereld zal zich verblijden’); Handelingen 20:37 (‘en zij barstten allen uit in groot geweent’); 21:13 (‘Wat doet u dat u weent en mijn hart week maakt?’); Romeinen 12:15 (‘Verblijdt u met [de] blijden en weent met [de] wenenden’); 1 Korintiërs 7:30 (‘en zij die wenen, als weenden zij niet’); Filippienzen 3:18 (‘van wie ik u dikwijls heb gezegd en nu ook wenend zeg, dat zij de vijanden van het kruis van Christus zijn’); Openbaring 18:9 (‘De koningen van de aarde die met haar gehoereerd en weelderig geleefd hebben, zullen over haar wenen en weeklagen’), 11 (‘en de kooplieden van de aarde wenen en treuren over haar’), 15 (‘De kooplieden in deze dingen, die door haar rijk geworden zijn, zullen uit vrees voor haar pijniging in de verte blijven staan, terwijl zij wenen en treuren’), 19 (‘en terwijl zij weenden en treurden’).

Zichtbaar huilen

Het Griekse werkwoord voor ‘zichtbaar huilen’ betekent letterlijk ‘tranen storten’ (Gr. *dakruoo*). Het komt slechts eenmaal voor, namelijk als de Heer Jezus weent bij het graf van Lazarus; zie Johannes 11:35 (‘Jezus weende’). De enige andere keer dat de Heer Jezus weende, is de hierboven genoemde plaats in Lucas 19:41. Het verschil in woordgebruik is treffend: over Lazarus’ dood weende de Heer zichtbaar, over Jeruzalem hoorbaar.

Dit werkwoord hangt namelijk samen met het woord ‘traan’ (Gr. *dakruon* / *dakru*). Zie hiervoor Lucas 7:38 (‘en begon zijn voeten met haar tranen nat te maken’), 44 (‘zij heeft mijn voeten met haar tranen natgemaakt’); Handelingen 20:19 (‘terwijl ik de Heer diende met alle nederigheid, onder tranen en met beproevingen’), 31 (‘ieder met tranen terecht te wijzen’); 2 Korintiërs 2:4 (‘Want in veel verdrukking en benauwdheid van hart heb ik u geschreven, niet opdat u bedroefd zou worden, maar opdat u de liefde zou kennen

die ik overvloedig tot u heb"); 2 Timoteüs 1:4 ('als ik mij je tranen herinner'); Hebreëen 5:7 ('met sterk geroep en tranen'); 12:17 ('hoewel hij die met tranen zocht'); Openbaring 7:17 ('en God zal elke traan van hun ogen afwissen').

Geef acht (...) op de leer

Timoteüs krijgt in 1 Timoteüs 4:16 van Paulus te horen dat hij zowel op zichzelf als op de leer acht moet geven. In deze WoordStudie bestuderen we deze tekst systematisch, speciaal het tweede deel ervan. Daarbij zoomen we in op enkele specifieke woorden.

De structuur van de tekst laat zich als volgt schematisch weergeven:

➔ *Geef acht*

- op jezelf en

- op de leer,

➔ *volhard in deze dingen,*

want door dit te doen zul je

- zowel jezelf

- als hen die je horen,

behouden.

‘Deze dingen’: het acht geven op zichzelf en het acht geven op de leer.

‘Dit’: het volharden in deze dingen.

‘Leer’: het Gr. woord *didaskalia* is zowel ‘lering’, ‘dat wat geleerd wordt’ (zie o.a. Matt.15:9; 2 Tim. 4:3), als ‘het leren’, ‘onderwijs’ (zie o.a. Rom. 12:7; 15:4).

Beide hoofddelen van de tekst (zie de pijlen) zijn ooit als volgt met elkaar in verband gebracht: *'The teacher must needs prepare himself before he prepares his lesson'*. Een vergelijkbaar, maar niet identiek onderscheid zien we in Genesis 4:4, waar Abel en zijn offer worden onderscheiden. De persoon wordt onderscheiden van zijn activiteit, maar is er tegelijk nauw mee verbonden.

Wat is 'acht geven op'?

Gr. *epechoo* + dativus komt in deze constructie alleen in Handelingen 3:5 voor: *'hij nu richtte de blik op hen'*, *'hiel hen in de gaten'*, *'lette op hen'*, *'hiel hen in het oog'*.

Wat is 'de leer'?

1 Timoteüs is de brief waarin het Gr. woord *didaskalia* het vaakst van alle boeken van het Nieuwe Testament voorkomt. Let op de soms voorkomende combinaties:

1:10 (...) meinedigen en al wat verder ingaat tegen *de gezonde leer*, volgens het evangelie van de heerlijkheid van de gelukkige God dat mij is toevertrouwd.

4:1 (...) terwijl zij zich zullen bezighouden met verleidende geesten en *leringen van demonen*.

4:6 Als je deze dingen de broeders voorhoudt, zul je een goed dienaar van Christus Jezus zijn, opgevoed in de woorden van het geloof en van *de goede leer*, die je nauwkeurig hebt nagevolgd.

4:13 Houd aan met het voorlezen, het vermanen en *het leren*, totdat ik kom.

4:16 Geef acht op jezelf en op *de leer*, volhard in deze dingen, want door dit te doen zul je zowel jezelf als hen die je horen (!), behouden.

5:17 Laat de oudsten die goed besturen, dubbele eer worden waard geacht, vooral zij die arbeiden in woord en *leer*.

6:1 Laten allen die onder het slavenjuk zijn, hun eigen meesters alle eer waard achten, opdat de naam van God en *de leer* niet gelasterd worden.

6:3 Als iemand *een andere leer* brengt en zich niet voegt naar de gezonde woorden van onze Heer Jezus Christus.

Het woord 'leraar' in 1 Timoteüs

2:7 het getuigenis (op zijn eigen tijd); waartoe ik gesteld ben als prediker en apostel – ik zeg de waarheid, ik lieg niet –, als *leraar van de volken* in geloof en waarheid.

Het woord 'leren' in 1 Timoteüs

2:12 maar ik sta aan een vrouw niet toe dat zij *leert* of over een man heerst, maar zij moet stil zijn.

4:11 Beveel deze dingen en *leer* ze.

‘Onderzoekt de Schriften’

Nee, dit is geen reclame voor een bepaalde serie bijbelcommentaren. In de rubriek WoordStudie willen we deze keer het woord ‘onderzoeken’ bekijken, en daarvoor is het nodig de Schriften te openen en te bestuderen. Het is fijn de Schriften te lezen en daarvan te genieten. Maar wie aan bijbelstudie doet, weet dat er verschil is tussen ‘lezen’ en ‘lezen’. Lezen we alleen maar, of willen we het gelezene ook graag in praktijk brengen? De vraag ‘Hoe leest u?’ (Luc. 10:26), is dan ook een terechte vraag. Soms is echter de vraag ‘Begrijpt u wel wat u leest?’ (Hand. 8:30), volkomen op zijn plaats. Daarom is het nodig dat we de Schiften niet alleen lezen, maar ook ‘onderzoeken’.

Gr. ereunao

Het Gr. woord *ereunao* betekent oorspronkelijk heel letterlijk ‘naspeuren’, ‘proberen op te sporen’. Homerus (midden 9e eeuw v. Chr.) gebruikt het woord al om de activiteit van honden aan te geven, die sporen van dieren ‘nasuffelen’ met hun neus. Latere auteurs (Plato, Aristoteles, Philo) gebruiken het om wijsgerig of taalkundig onderzoek aan te duiden. Bij hen zien we dus de betekenis ‘onderzoeken’. Op die manier wordt het woord ook gebruikt in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament. In het Nieuwe Testament worden de Schriften onderzocht (‘Onderzoekt’ of ‘U onderzoekt de Schriften’, Joh. 5:39; vgl. 7:52), en

wordt er teruggeblikt op de profeten van het Oude Testament, die niet alleen hebben geprofeteerd maar ook hebben onderzocht (lett. 'uitgezocht', van Gr. *ek-zēteō*) en nagevorst (= lett. 'nagespeurd) 'welke of wat voor een tijd de Geest van Christus die in hen was, aanduidde' (1 Petr. 1:11). Zij waren er dus intensief mee bezig, in die zin dat zij niet slechts de van Godswege aan hen gegeven voorzeggingen uitspraken of opschreven, maar ook als geïnteresseerde gelovigen de betekenis van wat zij mochten doorgeven, hebben 'nagevorst' (1 Petr. 1:10).

De Heer hoeft niet om die reden de Schriften te onderzoeken, want Hij weet precies wat de Geest bedoeld heeft en nog steeds bedoelt. Maar Hij onderzoekt wél uw en mijn hart! Dat is op zichzelf wel een indrukwekkende gedachte, vindt u niet? 'En Hij die de harten doorzoekt, weet wat de bedoeling van de Geest is' (Rom. 8:27). Geen enkel hoekje van ons gedachteleven, ja, van onze diepste motieven, blijft buiten bereik van Zijn toetsende en onderzoekende belangstelling. Het is ontnuchterend, misschien zelfs wel verootmoedigend, te beseffen dat dit ook het geval is ten aanzien van onze activiteiten in gemeentelijk opzicht: '(...) en alle gemeenten zullen weten dat Ik het ben, die nieren en harten doorzoek' (Openb. 2:23).

De Geest van God gaat onvoorstelbaar ver in Zijn onderzoek: 'Want de Geest onderzoekt alle dingen, zelfs de diepten van God' (1 Kor. 2:10). Zover kunnen wij nooit komen. Zelfs (of liever: juist) de meest toegewijde en bijbelgetrouwe onderzoeker van de Heilige Schrift zal tot de conclusie moeten komen dat misschien wel de belangrijkste vrucht van zijn onderzoek de erkenning van zijn eigen nietigheid en tegelijkertijd van de ondoorgroondelijke majesteit (d.i. grootheid) van God is. God blijft Zelf de Majes-

teit in de hoge (Hebr. 1:3), die Zijn troon in de hemelen heeft (Hebr. 8:1), de eeuwige, alleen wijze God (Rom. 16:26-27). Wat rechtstreeks samenhangt met Zijn Persoon kan slechts voorzichtig worden afgetast (vgl. Hand. 17:27), maar nooit uitputtend worden nagespeurd. Zijn oordelen zijn in die zin 'on-onderzoekbaar' (Gr. *an-ex-ereunètos*). Daarom schrijft Paulus: 'Hoe ondoorgrondelijk zijn Zijn oordelen', en in datzelfde vers ook: 'en hoe onnaspeurlijk Zijn wegen' (Rom. 11:33). Voor dit laatste woord 'onnaspeurlijk' gebruikt de apostel overigens een woord dat zelfs letterlijk met 'voetsporen' (Gr. *ichnè*) samenhangt (Gr. *an-ex-ichniastos*).

Maar ook als ons onderzoek van de Schriften ons leert dat we niet alles kunnen onderzoeken of naspeuren, dan hoeven we niet te denken dat we iets tekortkomen. Paulus spreekt immers over de 'onnaspeurlijke *rijkdom* van Christus' (Ef. 3:8). Over die voor ons niet te meten rijkdom mogen we nadenken, die mogen we onderzoeken in de Schrift, in het besef dat we die nooit volledig in kaart kunnen brengen. Maar we mogen er geweldig dankbaar voor zijn, en onze Heer Jezus Christus vertellen dat we Hem eren om die voor ons onnaspeurlijke rijkdom van Zijn Persoon.

Polycarpus van Smyrna als getuige van Christus

In het jaar 155 werd Polycarpus, bisschop van Smyrna (= het huidige Izmir in Turkije), op zijn oude dag gearresteerd om de marteldood te ondergaan. Polycarpus zou in zijn jonge jaren de apostel Johannes nog gekend hebben. Er is een ooggetuigeverslag van Polycarpus' verhoor door de Romeinse stadhouder bewaard gebleven. Zo'n verslag noemen we een martelaarsakte. De woorden 'marteldood' en 'martelaarsakte' hebben niets met martelen te maken, maar zijn afgeleid van het Griekse woord *martus*, dat 'getuige' betekent, en vervolgens de specifieke betekenis 'bloedgetuige' gekregen heeft.

Op verzoek van de gelovigen uit Filomelion in Frygië verstuurdde de christenen van Smyrna onderstaande martelaarsakte als rondzendbrief. Hieruit citeer ik een gedeelte, dat ik soms enigszins vrij uit het Grieks heb vertaald.

Het verhoor van Polycarpus in het stadion van Smyrna

Hij werd voor de stadhouder gebracht. Deze vroeg hem of hij inderdaad Polycarpus was. Polycarpus antwoordde bevestigend. Nu begon de stadhouder te proberen hem van zijn geloof af te helpen: 'Alstublieft, denk toch aan uw hoge leeftijd', en meer van dat soort uitspraken die dan worden gebezigd, zoals:

'Zweer bij de godheid van de keizer'. 'Kom toch tot uzelf. U hoeft alleen maar te roepen: Weg met de goddelozen!' Maar Polycarpus wierp een doodernstige blik op heel die massa van wetteloze heidenen in het stadion. Hij strekte zijn hand over hen uit en terwijl hij opkeek naar de hemel sprak hij uit de grond van zijn hart: 'Ja, inderdaad. Weg met de goddelozen!'

Maar de stadhouder gaf het nog niet op, en zei: 'U hoeft maar te zweren en ik laat u vrij. Spreek een lastering over Christus uit!' Polycarpus hernam: 'Zesentachtig jaar heb ik Hem gediend, en Hij heeft mij in niets onrechtvaardig behandeld. En trouwens, hoe zou ik mijn Koning kunnen belasteren die mij gered heeft?' De stadhouder waagde nogmaals een poging: 'Zweer bij de godheid van de keizer!'

Polycarpus antwoordde: 'Ik weet niet of het u als verdienste zal worden aangerekend, wanneer ik - zoals u dat noemt - bij de keizer zou zweren, maar laat ik u dan nog eens duidelijk zeggen voor het geval u het nog niet begrepen mocht hebben, wie u voor u heeft. Ik ben een christen. Mocht u meer over het christendom willen weten, geef mij dan een dag, en luister'.

De stadhouder antwoordde: 'Als u dan zo graag wilt, beproef uw geluk dan maar op het volk'. En Polycarpus zei: 'U wil ik wel te woord staan. Wij geloven immers dat overbeden en machten door God zijn aangesteld en dat wij ze daarom de eer moeten geven die hun toekomt, zolang dat althans met ons geweten in overeenstemming te brengen is. Maar hen acht ik het niet waard mij tegenover hen te verdedigen'.

De stadhouder zei: 'U moet wel bedenken dat ik wilde dieren achter de hand heb. Als u niet tot andere gedachten komt, ben ik genoodzaakt ze op u los te laten'. Waarop Polycarpus reageerde: 'Roep ze maar! Wij blijven bij ons standpunt en zijn niet van plan om van betere naar mindere inzichten over te stappen. Integendeel, ik ga er zelfs op vooruit; het is goed van het boze over te gaan naar het rechtvaardige'.

Toen zei de stadhouder: 'Als de verscheurende dieren dan geen indruk op u maken, zal ik u levend laten verbranden, tenzij u nu nog tot andere gedachten komt'. Maar Polycarpus zei: 'U dreigt met een vuur dat het hoogstens één uur volhoudt. Daarna is het uit. Maar weet u niet dat het vuur van het toekomstig oordeel en van de eenige straf in gereedheid wordt gehouden voor de goddelozen? Vooruit! Waar wacht u op? Doe maar wat u wilt!'

Uiteindelijk werd Polycarpus inderdaad veroordeeld tot de dood op de brandstapel.

Wie is de draak in het boek Openbaring?

Het Griekse woord *drakoon* komt in het Nieuwe Testament alleen voor in het boek Openbaring. Het wordt doorgaans vertaald met ‘draak’. De vroege Grieken brachten het in verband met het werkwoord *derkomai*, dat ‘zien’ betekent. Het woord komt al bij Homerus (9^e eeuw v. Chr.) voor, en betekent dan al ‘slang’. Daarnaast heeft het de betekenis van ‘(zee)monster’. Dit soort draken – altijd wilde gevaarlijke wezens, soms machtige regeerders, vaak ook nog eens begiftigd met zienskracht of toverkracht – speelde een grote rol in de mythologie van de Perzen, de Babyloniërs, de Assyriërs, de Egyptenaren en de Grieken. De rol van de draak is in de heidense mythologische verhalen eigenlijk steeds dezelfde: het is de kracht van de chaos, die zich tegenover de goden of de Oppergod verzet aan het begin of aan het eind van de tijden, of op beide momenten. Ook in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament komt het woord voor, zowel letterlijk om slangen aan te duiden, alsook in symbolische zin. Zo wordt in Ezechiël 29:3 de koning van Egypte ‘een machtig monster’ (= *drakoon*) genoemd.

Een mythe in het boek Openbaring?

Er zijn theologen die zonder blikken of blozen verklaren dat de

apostel Johannes in het boek Openbaring de draak heeft ontleend aan de heidense mythologie. Zover kunnen alleen mensen komen, die ‘wandelen in de vruchteloosheid van hun denken, verduisterd in hun verstand, vreemd aan het leven van God, wegens de onwetendheid die in hen is, wegens de verharding van hun hart’ (Ef. 4:18). Soms *lijken* mededelingen in het boek Openbaring over de draak wel op bijzonderheden in bepaalde mythen. Als bijv. in Openbaring 12:15 staat: ‘En de slang wierp achter de vrouw water uit zijn mond als een rivier’, dan komt dat overeen met elementen uit Babylonische mythen. De waarheid is natuurlijk alleen te vinden in het Woord van God. Als er van die waarheid verspreide herinneringen her en der in de mythen opduiken, is dat altijd een verworpen beeld van een werkelijkheid, die alleen in het Woord van God correct beschreven staat; en natuurlijk nooit omgekeerd. Daarbij valt te denken aan de schriftplaatsen, die de val van de satan beschrijven (Jes. 14:12-15; Ezech. 28:12b-19), en de destructieve activiteiten van de samen met hem gevallen demonen (Gen. 6:1-4; 2 Petr. 2:4; Judas:6). Herinneringen aan deze duistere gebeurtenissen zijn in veel mythen zwaar vervormd terug te vinden, zoals seksueel verkeer van goden met mensen, het ontstaan van reuzen en de strijd tussen reuzen en goden.

Wie is de draak?

Het boek Openbaring is, zoals gezegd, het enige nieuwtestamentische boek waar het woord *drakoon* voorkomt, altijd in het enkelvoud. Wie ermee bedoeld wordt, is glashelder. In Openbaring 12:3 is sprake van een ‘grote, vuurrode draak met zeven koppen en tien horens en op zijn koppen zeven diademen’. Even verderop, in vers 9, wordt zijn identiteit glashelder vastgesteld: ‘En de grote draak werd neergeworpen, de oude slang, die genoemd wordt duivel en de satan, die het hele aardrijk misleid’ (vgl. 20:2). Hij wordt ‘de

oude slang' genoemd, niet zozeer omdat hij al zolang bestaat en dus als bejaard zou kunnen worden beschouwd, maar hij is 'oud' (Gr. *archaios*) in de zin dat hij 'van vroeger', 'uit de begintijd' is – het is de slang uit het paradijs.

Daarnaast wordt hij 'duivel' genoemd (Gr. *diabolos*), wat 'belaste-raar', 'valse beschuldiger' (zie vers 10) betekent, en ook 'de satan', het Hebreeuwse woord voor 'tegenstander'. Het is opmerkelijk dat we in Openbaring 13:1 bij het beest uit de zee – het toekomstige hoofd van het herstelde Romeinse rijk, de komende Europese dictator – deels dezelfde kenmerken aantreffen: 'En ik zag uit de zee een beest opstijgen dat tien horens en zeven koppen had'. Hij krijgt zijn macht immers van de draak, dus van de satan zelf. In Openbaring 13:2 staat namelijk: 'En de draak gaf hem zijn macht en zijn troon en groot gezag'. Ook het tweede beest, de antichrist (= de valse profet), zal onder invloed van de draak staan (13:11).

Het dossier compleet

Volledigheidshalve noem ik hier de nog niet genoemde plaatsen waar sprake is van de draak, zodat we het dossier compleet hebben. Het betreft Openbaring 12:4,7,13,16,17; 13:4; 16:13; 20:2-3, 7-10. Zijn einde is de poel van vuur.

Gevangenschap in het Nieuwe Testament

Een straf?

Het Romeinse strafrecht kende niet de gevangenisstraf zoals wij die kennen. Men werd in een gevangenis opgesloten als de overheid dit in het belang vond van de openbare orde, zodat er tijd was uit te zoeken wat er precies was gebeurd. Doorgaans zat men dus gevangen in afwachting van de rechtszaak en het definitieve vonnis – de doodstraf, of verbanning –, of in afwachting van de uitvoering van het vonnis (zie o.a. Hand. 23:35).

Zo zien we dat na de onlusten in Filippi de vermeende aanstichters – Paulus en Silas – door de lokale overheid in de gevangenis worden geworpen. Paulus maakt als Romeins burger bezwaar tegen het feit dat hij onveroordeeld geselsd en in de gevangenis is geworpen. Dat laatste moet als één handeling worden beschouwd: na een vonnis mocht de veroordeelde worden geselsd en vervolgens in de gevangenis worden geworpen, tot aan de voltrekking van het vonnis. Pas daarna stond ook de mogelijkheid van een beroep op de keizer open. Voorafgaand aan het vonnis mocht een Romeins burger niet geselsd worden, en met name daartegen – het onveroordeeld in het openbaar geselsd worden – maakte Paulus bezwaar (Hand. 16:37). Er was geen wettelijke termijn voor zo'n

detentie; de Romeinse overheid keek dan ook niet op een maand of jaar meer of minder (zie Hand. 24:27).

Binden of boeien

Het grondwoord van de meeste Griekse woorden die iets met gevangenschap te maken hebben, is *deoo*, dat ‘binden’ of ‘boeien’ betekent. Zo staat er in Matteüs 14:3 dat Herodes Johannes de Doper gegrepen en gebonden had. Ook de Heer Jezus is gebonden (Matt. 27:2). Verder komen we het woord vaak tegen in het boek Handelingen (zie 9:2,14,21; 12:6; 21:11,13,33; 22:5,29; 24:27 – ‘gevangen’, lett. ‘geboeid’). Paulus gebruikt dit woord ook in overdrachtelijke zin in Handelingen 20:22.

Band of boei

Een band of boei werd Gr. *desmos* genoemd, meervoud *desmoi* en *desma*. We treffen het o.a. aan in Handelingen 16:26 en 20:23 (‘gevangenschap’); zo ook in 23:29; 26:29, 31 (‘gevangenschap’).

Gevangene

Een woord voor ‘gevangene’ is Gr. *desmios*. Als we ons opnieuw tot het boek Handelingen beperken, zien we dat het voorkomt in Handelingen 16:25, 27; 23:18; 25:14, 27; 28:17. Het verband met het woord ‘binden’ komt naar voren in Hebr. 13:3, waar letterlijk staat: ‘Gedenkt de gevangenen als medegebondenen / medegeboeiden’. Een ander, hiermee verwant woord voor gevangene is *desmootès*, dat voorkomt in Handelingen 27:1, 42.

Gevangenis

Het Griekse Nieuwe Testament kent twee woorden voor gevangenis. Het ene woord, *desmootèrion*, hangt weer samen met *deoo*, en komt voor (vertaald als ‘kerker’) in Matteüs 11:2 en in Handelingen

5:21, 23; 16:26. Het andere woord is *fulakè*, en dat legt meer de nadruk op het feit dat men bewaakt wordt – denk aan onze uitdrukking ‘iemand in verzekerde bewaring stellen’. Dit woord komt overigens veel vaker voor dan het eerder genoemde. Kennelijk gold het *bewaakt* worden – en dus het bepaald worden bij de onvrije status – als het meest kenmerkende voor het gebouw waarin de gevangenen zich bevonden.

Gevangenschap voor Christus

Paulus heeft zijn gevangenschap enkele keren in verband met Christus gebracht (zie Ef. 3:1; 4:1; 2 Tim. 1:8; Filemon:1,9; vgl. Fil. 1:13). Hij was ten diepste een gevangene van Christus, niet van de Romeinse overheid. Wat een voorbeeld is de apostel!

De term ‘niet met handen gemaakt’

Acheiropoiètos

De Nederlandse woordgroep ‘niet met handen gemaakt’ is de vertaling van slechts één Grieks woord, namelijk *acheiropoiètos*. Het bestaat uit drie delen, *a-cheiro-poiètos*, wat letterlijk ‘niet-hand-gemaakt’ betekent. Toen ik jaren geleden met een groep collega’s op studiereis in Griekenland was, werd ons in Thessaloniki een 5e eeuwse kerk aangewezen met de merkwaardige naam ‘Kerk van de Acheiropoiètos’. Ik vond dat toen direct al een vreemde naam: ‘Kerk van de Niet-met-de-hand-gemaakte’. Pas later zag ik dat ‘de Niet-met-de-hand-gemaakte’ vrouwelijk was, en wilde ik weten op wie of waarop deze aanduiding betrekking had. Het bleek Maria te zijn, van wie zich een zogenaamd door een wonder ontstane, niet met de hand gemaakte icoon in deze kerk bevond die tot in de 15e eeuw is vereerd.

Acheiropoiètos in het Nieuwe Testament

Het hoeft de lezers van Rechtstreeks niet uitgelegd te worden dat er niet zomaar door een wonder iconen ontstaan. Het woord *acheiropoiètos* komt in het Griekse Nieuwe Testament voor in Marcus 14:58, waar staat dat valse getuigen beweerden dat de Heer Jezus gezegd had: ‘Ik zal dit met handen gemaakte tempelhuis afbreken

en na drie dagen een ander, zonder handen gemaakt, opbouwen?. De getuigenissen waren niet eenstemmig, en in die zin waren degenen die ze aflegden, valse getuigen. Maar het zou best kunnen dat de Heer dit werkelijk zo heeft gezegd (vgl. Joh. 2:19). In ieder geval was het de waarheid dat de tempel van Salomo, gerenoveerd door Herodes, met handen gemaakt was; en dat kon niet gezegd worden van Zijn eigen opstandingslichaam – want daarop doelde de Heer immers!

In 2 Korintiërs 5:1 staat: 'Want wij weten, dat als onze aardse tent waarin wij wonen, afgebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, een eeuwig [huis], in de hemelen'. Dit niet met handen gemaakte gebouw is het veranderde lichaam dat de gelovigen in de toekomst zullen ontvangen, bij de opname van de Gemeente. Dat dit toekomstige lichaam 'niet met handen gemaakt' is, suggereert niet dat ons huidige lichaam *wel* met handen gemaakt zou zijn. 'Met handen gemaakt' betekent namelijk ook meer algemeen 'van deze schepping' (zie Hebr. 9:11). Ons toekomstige veranderde lichaam zal van een totaal andere orde zijn dan het huidige. Het zal niet op een natuurlijke wijze groeien, zoals in de huidige schepping het menselijk lichaam in de moederschoot groeit, maar door God in een oogwenk, in een ondeelbaar ogenblik, in het aanzijn worden geroepen (1 Kor. 15:52).

Ook de figuurlijke besnijdenis die wij als christenen hebben ondergaan, wordt in Kolossenzen 2:11 aangeduid als een besnijdenis 'niet met handen verricht' – dit in tegenstelling tot de letterlijke besnijdenis, die immers wel met handen wordt verricht. In ons zondige vlees in zijn totaliteit is het mes gezet, toen wij ons bij de bekering door het geloof vereenzelvigden met Christus, aan Wie

God op het kruis het oordeel, de enige echt effectieve besnijdenis, heeft voltrokken.

Cheiropoiètos in het Nieuwe Testament

Het tegenovergestelde begrip, *cheiro-poiètos*, d.i. ‘hand-gemaakt’, komt ook voor in het Nieuwe Testament, hetzij in de letterlijke betekenis, hetzij in de betekenis ‘van deze schepping’, oftewel ‘natuurlijk’, zoals we zagen in Hebrreeën 9:11. We citeerden hierboven ook al Marcus 14:58. Verder komen we het tegen in Handelingen 7:48, waar Stefanus zegt: ‘Maar de Allerhoogste woont niet in met handen gemaakte [tempels]’, en deze vervolgens tegenover de hemel stelt. Ten slotte zien we dit woord in Efeziërs 2:11, waar Paulus spreekt over de ‘besnijdenis die in het vlees met handen gebeurt’ – daar een aanduiding voor het jodendom.

Het slotwoord van het boek Handelingen: ‘ongehinderd’

Met het woord ‘ongehinderd’ (Gr. *akoolutoos*) sluit Lucas het boek Handelingen af. Hij schrijft in Handelingen 28:30-31 het volgende over Paulus: ‘Hij nu bleef twee hele jaren in zijn eigen huurwoning, en hij ontving allen die bij hem binnenkwamen, predikte het koninkrijk van God en leerde aangaande de Heer Jezus Christus met alle vrijmoedigheid, ongehinderd’. Twee jaar lang verbleef Paulus in zijn eigen huurwoning, waar hij weliswaar onder huisarrest stond (vgl. de verzen 16 en 20), maar waar hij een grote mate van vrijheid genoot. Allen die naar hem toekwamen, ontving hij. De volgende activiteiten ontplooidde de apostel tijdens deze ontvangsten:

- (1) hij predikte het koninkrijk van God, d.w.z. hij proclameerde dit koninkrijk als een heraut van de Koning;
- (2) hij gaf onderwijs over Degene die nu al principieel alle macht heeft, al regeert Hij nog niet met zichtbare majesteit: de Heer Jezus Christus.

Beide activiteiten ondernam Paulus (a) met alle *vrijmoedigheid*, d.w.z. hij voelde zich innerlijk volkomen vrij om te spreken en hield niets achter; (b) *ongehinderd*, d.w.z. dat er ook van buitenaf niets of niemand verhinderde dat hij met wie hij maar wilde over het konink-

rijk van God en over de Heer Jezus Christus sprak. Overigens heeft de apostel in deze periode naast mondelinge ook schriftelijke arbeid verricht: de brieven aan de Efeziërs, de Kolossenzen, Filemon en de Filippenzen zijn tijdens Paulus' gevangenschap geschreven.

De woordcombinatie 'twee hele jaren (...) ongehinderd' (vs. 30-31) suggereert dat er aan het eind van die twee jaren een verandering heeft plaatsgevonden. Hier kan gedacht worden aan het proces waarin Paulus' beroep op de keizer is behandeld. Dit zal hebben geresulteerd in zijn vrijpraak en vrijlating (vgl. Fil. 1:25; 2:24; Filemon:22 en 2 Tim. 4:16). De suggestie dat het proces mogelijk niet heeft plaatsgevonden, is strijdig met Handelingen 27:24, waar staat dat tijdens de zeereis een engel van God Paulus verzekerde dat hij voor de keizer moest verschijnen. Maar hiermee zijn we al buiten het bestek van het boek Handelingen gegaan. Het boek eindigt immers met de prediking van het evangelie in het hart van het Romeinse rijk. Begonnen in Jeruzalem, was het via Judea en Samaria in Antiochië terechtgekomen, en vandaar via de steden in Klein-Azië, Macedonië en Griekenland opnieuw in Jeruzalem, en vandaaruit via Caesarea in de grote stad Rome.

Opmerkelijk is dit laatste woord van Handelingen. Velen hebben het een vreemd slot gevonden, maar het kan beter als een *indrukkend* slot beschouwd worden. Het laatste woord van het boek is ook in de Griekse tekst dit woord 'ongehinderd'. Lucas laat zo zien op hoeveel manieren de prediking van het evangelie gehoor heeft gevonden, maar ook op heftige tegenstand is gestuit. De 'grote draak, de oude slang, die genoemd wordt duivel en de satan, die het hele aardrijk misleidt', de 'aanklager van onze broeders' (Openb. 12:9-10), die graag gezien had dat de predikers vroegtijdig hadden gezwegen, heeft de volgende zaken niet kunnen verhinderen:

- (1) dat op Gods tijd en wijze de apostel Paulus de belangrijke wereldstad Rome heeft bereikt;
- (2) dat Paulus daar precies gedaan heeft wat de grote tegenstander van God altijd heeft proberen te verhinderen: het centraal stellen van Gods koninkrijk en het geven van onderwijs over Hem die het Middelpunt van dit koninkrijk vormt, de Heer Jezus Christus, die spoedig over de hele schepping regeren zal. Hem, de Koning der koningen en de Heer der heren zij daarom de heerlijkheid tot in alle eeuwigheid!

De opstanding van Christus, en de zweetdoek die op Zijn hoofd was geweest

De opstanding c.q. opwekking

De opstanding van de Heer Jezus is een unieke gebeurtenis geweest, die in de Bijbel vanuit twee perspectieven beschreven wordt. Enerzijds is of werd de Heer opgewekt, anderzijds is Hij Zelf opgestaan. Met name dat de Heer *Zelf* is opgestaan, bewijst dat Hij God en Mens in één Persoon was. Met behulp van de Griekse concordantie heb ik een lijstje gemaakt van alle plaatsen waar sprake is van ‘opstaan’ (Gr. *anhistamai*), met Christus als onderwerp. Dan kom ik op de volgende plaatsen: Marcus 8:31 (zie echter Matt. 16:21 en Luc. 9:22, waar staat: ‘worden opgewekt’); Marcus 9:9,31 (zie echter Matt. 17:23 – ‘worden opgewekt’); Marcus 10:34 (= Luc. 18:33; zie echter Matt. 20:19 – ‘worden opgewekt’); Marcus 16:9; Lucas 24:7 (vgl. vers 5 slot, ‘opgewekt’), Lucas 24:46 (= Joh. 20:9); Handelingen 10:41; 17:3; en ten slotte 1 Tessalonicenzen 4:14. Wat opvalt, is dat in de aangegeven parallelplaatsen de ene evangelist ‘opstaan’ schrijft en de andere ‘opgewekt worden’. Beide is dus gelijktijdig waar!

Kijken we nog even naar Johannes 10:17-18. Daar staat: *‘Daarom heeft de Vader Mij lief, omdat Ik mijn leven afleg, opdat Ik het weer neem. Niemand neemt het van Mij, maar Ik leg het uit Mijzelf af; Ik heb macht*

het af te leggen en heb macht het weer te nemen. Dit gebod heb Ik van mijn Vader ontvangen'. Het hier gebruikte woord 'macht' is Gr. *exousia*; het betekent zoiets als 'het recht', 'de macht', 'de bevoegdheid'. Het woord 'nemen' (Gr. *lambano*) kan ook 'ontvangen' betekenen, en dan zou deze uitspraak van de Heer toch weer meer gaan over 'opgewekt worden', in de zin van het leven (terug)ontvangen. Maar juist omdat het genoemde woord *exousia* zowel in verbinding met het afleggen als in verbinding met het Gr. *lambano* gebruikt wordt, vertaal ik (evenals alle mij bekende Nederlandse Bijbelvertalingen) dit laatste woord met 'nemen', en niet met 'ontvangen'. Dan is de parallel / balans in de zin compleet: er worden dan twee actieve handelingen met elkaar op één lijn gesteld, beide in overeenstemming met en in gehoorzaamheid aan het daarna genoemde gebod van de Vader!

De zweetdoek

Onlangs kwam mij een uitleg ter ore van de functie van de zweetdoek in Johannes 20:7 bij de beschrijving van de opstanding. Deze uitleg luidde als volgt: 'Bij het eten zet de slaaf alles gereed voor zijn meester. Als zijn meester van tafel gaat en zijn servet (het woord voor zweetdoek!) op tafel legt, weet hij dat zijn meester klaar is. Indien echter de meester zijn servet oprolt en op de tafel legt, dan weet de slaaf dat zijn meester nog niet klaar is met het eten en dat hij dus terug komt'. Dus het zien van de opgerolde zweetdoek zou daarom de doorslag hebben gegeven bij het zien en geloven door Johannes, die hetzelfde waarnam als Petrus.

Deze uitleg meen ik te moeten afwijzen. In Johannes 20:7 wordt voor 'zweetdoek' het Gr. *soudarion* gebruikt, dat eig. een Latijns leenwoord is. Het Latijnse woord is *sudarium*, van Lat. *sudare* = zweten. Het gewone Latijnse woordenboek geeft de betekenis van

‘zweetdoek, zakdoek’. Deze beide betekenissen worden ook door Bauer gegeven in zijn standaardwerk ‘Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments’. In een handboek over het dagelijks leven in het oude Rome las ik dat de kapper de klanten een *sudarium* gaf om de kleding te beschermen. Dit zou nog aan een servet kunnen doen denken, maar niet duidelijk. Als kledingstuk werd het meestal gedragen rond hoofd en nek. Ook in andere literatuur bij mij op de boekenplank heb ik echter nergens gevonden dat een *sudarium* bij maaltijden werd gebruikt. Mede getel op bovenstaande regels zou ik de gedachte aan een servet niet willen ondersteunen.

Bovendien is het wat vreemd daaraan – en dus aan een maaltijd, en het eventueel voortzetten daarvan – te denken bij de situatie in het graf van de Heer. Werkelijkheid en beeld lopen dan wel heel erg door elkaar. Ook in Johannes 11:44 is sprake van een zweetdoek bij een overledene, namelijk bij Lazarus. In de literatuur kwam ik tegen dat ‘zweetdoeken’ ook werden gebruikt bij het gereedmaken van lijken voor de begrafenis. Juist de beschrijving van het *opgerold zijn* van de zweetdoek in Johannes 20 maakt duidelijk dat het lichaam van de Heer niet geroofd kan zijn, want dan zou het *met haast* geroofd zijn in de toestand waarin de grafrovers het aantroffen. Het hele tafereel in het open graf ademt echter orde, rust, en zorgvuldigheid – en juist geen haast. Dit kan maar één ding betekenen: de werkelijkheid van Johannes 20:10, namelijk dat de Heer was opgestaan!

Reizen, vroeger en nu

Reizen nu

Er zijn in onze tijd allerlei soorten reizen. Zakenlui of politici kunnen een reis maken om ergens anders een overeenkomst te sluiten. Zij reizen ‘voor zaken’. Een docent kan met studenten gericht op reis gaan om ergens anders gebouwen of landschappen te bekijken of een wetenschappelijke instelling te bezoeken. Zo’n reis heet een *studiereis*. Je kunt ook reizen omdat je een familielid wilt bezoeken; het doel van de reis is dan *familiebezoek*. Voor zo’n reis hebben we geen apart woord. De meeste reizen in onze tijd zijn *vakantiereizen*. Dat kunnen reizen zijn, bedoeld om de vakantiebestemming te bereiken. Maar ook het reizen zelf wordt door velen als iets prettigs ervaren, hetzij doordat men reist op een manier die in de rest van het jaar niet aan de orde is – boot of vliegtuig – hetzij doordat men het gebruikelijke vervoermiddel zich laat bewegen langs plaatsen waar men niet elke dag komt en daardoor geniet van wat men onderweg ziet. Dit kan men allemaal samenvatten met het woord *toerisme*: het reizen is een doel op zichzelf geworden.

Reizen vroeger

Vroeger, in de tijd van de Bijbel – de oudheid – werd er eveneens gereisd. Maar wat voor reizen men toen ook maakte, er was één

type reis dat niet voorkwam, en dat was de vakantiereis. Toerisme was de oudheid vreemd. Wat er nog het dichtst bij kwam, was de wetenschappelijke reis, de studiereis. De geschiedschrijver Herodotus (± 484-425 v. Chr.) bijvoorbeeld reisde rond om mensen te interviewen en plaatsen te bezoeken in het kader van zijn historisch onderzoek. Mensen hadden in de oudheid geen vakantie, en reizen was nooit een doel op zichzelf. Reizen was gevaarlijk, niet comfortabel en dus vermoeiend. Reizen deed dan ook niemand voor zijn plezier! Kijk maar eens wat Paulus daarover schrijft: ‘Driemaal heb ik schipbreuk geleden, een nacht en dag heb ik in volle zee doorgebracht. Dikwijls op reis, in gevaren van rivieren, in gevaren van rovers, in gevaren door volksgenoten, in gevaren door de volken, in gevaren in de stad, in gevaren in de woestijn, in gevaren op zee’ (2 Kor. 11:25-26). Bepaald geen tekst die uitnodigt een vakantietrip te maken!

Woorden voor reizen

In het Griekse Nieuwe Testament valt op dat woorden voor reis of reizen vaak het woord *bodos* = ‘weg’ als basis hebben. Ik noem de woorden *bodeuoo* (‘op reis zijn’: Luc. 10:33), *bodoiporeoo* (‘onderweg zijn’: Hand. 10:9), en *bodoiporia* (‘reis’: Joh. 4:6; 2 Kor. 11:26). Dat reizen puur bedoeld was als middel om van A naar B te komen, blijkt met name uit het frequente gebruik van het woord *dierchomai*, dat letterlijk ‘doorheen komen’, vandaar ‘doorreizen’, ‘rondreizen’ betekent. Zie alleen al de volgende plaatsen in het boek Handelingen (Hand. 8:4,40; 9:32,38; 10:38; 11:19; 13:6,14; 14:24; 15:3,41; 16:6; 18:23,27; 19:1,21; 20:2,25).

Oriëntatie te land en ter zee

Hoewel de Romeinen zeker aan bewegwijzering deden met hun *milliaria* oftewel mijlpalen, was oriëntatie op zee natuurlijk een stuk

moelijker. Men bedreef bij voorkeur, als het ook maar enigszins kon, kustvaart, zodat er altijd land was waarop men zich kon oriënteren. Men wist ook precies waar de gevaarlijke plekken waren. In Handelingen 27:17 bijv. staat dat de zeelui bang waren op ‘de Syrtis’, een gevaarlijke zandbank, te worden geworpen. Overdag oriënteerde men zich daarnaast op de zon, en ’s nachts op de sterren. In de winter voer men in principe niet – alleen de avonturiers, de premiejagers, staken ’s winters vanuit Egypte de Middellandse Zee over naar Rome om daar graan af te leveren. Op zo’n in de winter varende Alexandrijns schip maakte Paulus als gevangene zijn reis naar Rome – en leed daarbij schipbreuk (Hand. 27:6).

Over tuchtuitoefening

Algemeen

Wat is het doel van de ergste vorm van tucht, nl. de uitsluiting? Het doel van de tucht in engere zin, uitsluiting dus, is *het handhaven van Gods rechten* in de gemeente door de gemeente. Paulus schrijft: 'Dus al heb ik u geschreven, het was niet om hem die onrecht had gedaan, ook niet om hem wie onrecht aangedaan was, maar opdat uw bereidwilligheid voor ons openbaar zou worden bij u voor Gods aangezicht' (2 Kor. 7:12).

(1) Het gaat dus niet om het geven van genoegdoening aan een benadeelde of het straffen van een schuldige, maar om de bereidwilligheid van de gemeente de boze uit het midden weg te doen, in een gezindheid die 'in overeenstemming met God' is (vgl. ook de typering van de 'droefheid' in 2 Kor. 2:9-11), in gehoorzaamheid aan het onderwijs van de apostel Paulus (2 Kor. 2:9). De gemeente is pas in een positie om tucht uit te oefenen, wanneer de zonde van het individu ook de zonde van de gemeente is en als zodanig wordt erkend. De gemeente heeft dan niet zozeer het recht als wel de plicht om tucht uit te oefenen.

(2) Anderzijds gebeurt tuchtuitoefening ook *met het oog op het geestelijke welzijn van de betrokkene*. Dit kan worden afgeleid uit zinsne-

den als ‘opdat de geest behouden wordt in de dag van de Heer <Jezus>’ (1 Kor. 5:5), bij tuchtuitoefening door de apostel Paulus persoonlijk. Dit wordt echter aan de Korintiërs meegegeeld in het kader van onderwijs over gemeentelijke tuchtuitoefening; en ‘opdat wij niet met de wereld veroordeeld worden’ (1 Kor. 11:32) bij rechtstreekse tuchtuitoefening door de Heer Zelf. Ook een uitsluiting dient gericht te zijn op de ‘vreedzame vrucht van gerechtigheid’ van Hebreëen 12:11.

(3) Iemand wordt uitgesloten als hij volledig wordt gekenmerkt door de door hem bedreven zonde: hij is weliswaar tot dusver een *broeder* genoemd (al dan niet terecht), maar hij *is* een hoereerder, hebzuchtige, afgodendienaar, lasteraar, dronkaard of rover, en moet daarom uit het midden worden weggedaan (1 Kor. 5:11).

In 2 Korintiërs 2:7, 10 wordt gesproken over vergeving van de kant van de Korintiërs, resp. de apostel Paulus aan het adres van de uitgeslotene. Kennelijk had de betrokkene zich over het door hem bedreven kwaad verootmoedigd. Zou de tuchtuitoefening nu verder door de velen voortgezet worden, dan zou alleen de satan voordeel op de gelovigen behalen (2 Kor. 2:10). Tucht in de vorm van een uitsluiting heeft zijn doel immers bereikt, als de betrokkene tot verootmoediging gekomen is. Dan is niet tucht, maar vergeving op zijn plaats.

Tucht na belijdenis

Als een gelovige na bijv. een daad (of een periode) van bijv. hoererij of overspel deze daad of reeks van daden berouwvol belijdt en veroordeelt ten overstaan van een aantal broeders of voor de gehele gemeente, heeft een *uitsluiting*, die juist erop gericht is dat iemand tot een dergelijke verootmoediging en belijdenis komt, geen zin meer. Dat wil overigens niet zeggen dat *tucht in ruimere zin* dan

niet zou moeten worden uitgeoefend. Een korte woordstudie kan dit verduidelijken:

Het woord ‘tuchtigen’ (in 1 Kor. 11:32 Gr. *paidenoo*) heeft ook een opvoedkundige of pastorale inhoud: vgl. ‘kastijden’ in Lucas 23:16, 22; ‘onderwijzen’ in Handelingen 7:22; 22:3; Titus 2:12; ‘tuchtigen’ in 2 Korintiërs 6:9; Hebreëën 12:6, 7, 10; Openbaring 3:19; met ontkenning ‘afleren’ in 1 Timoteüs 1:20; ‘terechtwijzen’ in 2 Timoteüs 2:25.

Zo ook het zelfstandig naamwoord ‘tuchtiging’ (Hebr. 12:5, 7, 8, 11; Gr. *paideia*), dat ook voorkomt in Efeziërs 6:4 (voedt hen op in [de] ‘tucht’ en vermaning van de Heer) en in 2 Timoteüs 3:16 (‘onderwijzen’ in [de] gerechtigheid). Vgl. ook het woord ‘opvoeder’ (Gr. *paidotês*) in Romeinen 2:20, en ‘om ons te tuchtigen’ (lett. als ‘tuchtigers’) in Hebreëën 12:9.

Tucht in deze opvoedende, pastorale betekenis kan na belijden van ernstige zonde(n) zeker op zijn plaats zijn! Hierbij kan aan de volgende vormen worden gedacht:

Het kan zijn dat de betrokkene nader *onderwijs* en concrete *vermaningen* nodig heeft, bijvoorbeeld m.b.t. zijn gedrag in de gemeente (een voorlopige zwijgplicht? geen beheer over gelden?), zijn gezin of de maatschappij. Deze vermaningen kunnen omwille van kiesheid en discretie worden overgelaten aan enkele broeders die hiervoor een gave hebben (vgl. Rom. 12:7-8 – ‘hetzij wie leert, in het leren; hetzij wie vermaant, in het vermanen’). Zulke broeders brengen zo iemand terecht in een geest van zachtmoedigheid (Gal. 6:1). Misschien zitten er aan de opgebiechte zonde(n) nog consequenties vast, waaraan de betrokkene niet gedacht heeft, en moet hij *terecht-*

gewezen worden; dit laatste is niet alleen een zaak van hen die onder de gelovigen arbeiden en hen leiding geven in de Heer en hen terechtwijzen, maar ook van het grotere geheel van de broeders (en zusters), de hele gemeente dus (1 Tess. 5:12, 14; vgl. 2 Tess. 3:15). Van een ‘elkaar vermanen’ als algemene opdracht is ook sprake in Hebreëen 3:13. Het ‘kreupele’ moet ‘niet ontwricht, maar veeleer gezond worden’; er moet naar vrede en heiliging gejaagd worden, terwijl men gezamenlijk erop toeziet dat niet aan iemand (de bijna-uitgeslotene!) de genade van God ontbreekt (Hebr. 12:13-15). Een zondaar wordt pas werkelijk van een dwaalweg teruggebracht (het gaat dus niet allemaal vanzelf!), als individuele broeders tegenover zo iemand hun verantwoordelijkheid zien. Ook dit wordt weer aan het geheel meegedeeld (zie Jak. 5:19-20).

Hard Schriftbewijs voor de opvatting dat het soms gewenst is de betrokkene(n) enige tijd niet aan de Avondmaalsviering te laten deelnemen, is er niet. Toch kan ook hier een ‘luisteren naar de wet’ plaatsvinden (vgl. Gal. 4:21), onder verwijzing naar gedeelten als Numeri 12:14-15, waar Mirjam zeven dagen buiten de legerplaats gesloten wordt en als gevolg daarvan niet kon deelhebben aan de voorrechten van het volk van God, dat ook zelf een even lange periode van bezinning doormaakte voordat het weer samen met Mirjam verder kon trekken.

Parallellie bij Paulus

We zijn niet zo gewend naar de Bijbel te kijken als een literair werk. Dat is begrijpelijk, want de bijbelschrijvers hebben hun geschriften niet geschreven om onze esthetische gevoelens te strelen of ons te ontroeren door gedurfde stilistische experimenten. Des te mooier vind ik het, dat desondanks de Bijbel wel degelijk blijkt geeft van de literaire vaardigheden van sommige schrijvers. Zeker heeft God de Heilige Geest de schrijvers geïnspireerd en ze laten opschrijven wat ze moesten schrijven. Maar zelfs in onze Nederlands vertalingen vallen de verschillen in taalvaardigheid en stilistische bekwaamheid tussen de schrijvers op. Een voorbeeld van een echte taalvirtuoos is de apostel Paulus. Aan zijn stijl is te zien dat hij een geschoold, ontwikkeld auteur was.

Parallellie

Het begrip *parallellie* kan worden gedefinieerd als *opvallende overeenkomst tussen zinsdelen of zinnen in structuur of woordvolgorde*. In de Hebreeuwse *parallellie* gaat het vaak om letterlijke herhaling van woorden of zinnen; zie bijvoorbeeld Psalm 136, waar om de regel de zin wordt herhaald: ‘Want Zijn goedertierenheid is tot in eeuwigheid’. Bij de Griekse *parallellie* is eveneens sprake van herhaling, maar dan van overeenkomstige (dus geen identieke!) woorden of woordgroepen. Interessant is dat Paulus beide typen *parallellie*

beheerst. Probeerst u de volgende voorbeelden¹ maar eens in te delen in de Griekse dan wel de Hebreeuwse parallellie. Ik heb ze een enkele keer iets letterlijker vertaald dan in de Telosvertaling:

U dan die een ander leert – leert u zichzelf niet?

U die predikt dat men niet mag stelen – steelt u?

U die zegt dat men geen overspel mag plegen – pleegt u overspel?

U die de afgoden verfoeit – pleegt u tempelroof?

U die zich op de wet beroemt – onteert u God door de overtreding van de wet? (Rom. 2:21-23).

Want het dwaze van God – is wijzer dan de mensen,

en het zwakke van God – is sterker dan de mensen (1 Kor. 1:25).

Maar het dwaze van de wereld – heeft God uitverkoren om de wijzen te beschamen;

en het zwakke van de wereld – heeft God uitverkoren om het sterke te beschamen;

en het onaanzienlijke van de wereld en het verachte – heeft God uitverkoren;

wat niets is – [heeft God uitverkoren]² om wat iets is te niet te doen (1 Kor. 1:27-28).

Is iemand als besnedene geroepen – dan moet hij het niet laten verhelpen;

Is iemand als onbesnedene geroepen – dan moet hij zich niet laten besnijden;

de besnijdenis – is niets, en het onbesneden zijn – is niets (1 Kor. 7:18-19).

¹ Deze voorbeelden zijn ontleend aan F.Blass, A.Debrunner, F.Rehkopf, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*, 14. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Göttingen 1976, 421-422.

² De woorden tussen [...] moeten op grond van het voorafgaande worden aangevuld. Ook dat is een stijlfiguur, een zgn. ellips (= weglating).

U kunt niet – de drinkbeker van de Heer drinken en de drinkbeker van de demonen;

u kunt niet – aan de tafel van de Heer deelnemen en aan de tafel van de demonen (1 Kor. 10:21).

Er wordt gezaaid in vergankelijkheid – er wordt opgewekt in onvergankelijkheid;

er wordt gezaaid in oneer – er wordt opgewekt in heerlijkheid;

er wordt gezaaid in zwakheid – er wordt opgewekt in kracht;

er wordt gezaaid een natuurlijk lichaam – er wordt opgewekt een geestelijk lichaam (1 Kor. 15:42-43).

Het zal u zijn opgevallen dat er ook steeds sprake is van *tegenstellingen*, soms in meervoudige zin, en van *gelijke* elementen in het midden van de tegengestelde paren. Knap, en ook mooi, vindt u niet? Maar dit gebruik van stijlfiguren is ook functioneel: het onderstreept het belang van de boodschap en maakt deze des te indringender.

Mijn tijd, Mijn gastverblijf, Mijn discipelen

In de evangeliën stuiten we op regelmatig op ‘de discipelen’ van de Heer. Ik wilde graag weten of Hijzelf deze mannen wel eens aanduidde als ‘Mijn discipelen’, en dat blijkt Hij slechts bij twee heel bijzondere gelegenheden te hebben gedaan.

Het laatste pascha

In Matteüs 26:17vv. vragen de discipelen de Heer waar ze toebe-reidselen moeten maken om het pascha te eten. Hij vertelt daarop dat ze naar iemand toe moeten gaan en de volgende boodschap moeten doorgeven: ‘De Meester zegt: Mijn tijd is nabij; bij u zal Ik het pascha houden met Mijn discipelen’ (vs. 18). Marcus geeft deze boodschap van de Heer als volgt weer: ‘De Meester zegt: Waar is Mijn gastverblijf waar Ik het pascha met Mijn discipelen kan eten?’ (Marc. 14:14). Lucas formuleert de woorden van de Heer aldus: ‘De Meester zegt u: ‘Waar is het gastverblijf waar Ik het pascha met Mijn discipelen kan eten?’ (Luc. 22:11).

Als we ervan uitgaan dat deze drie geïnspireerde beschrijvingen el-kaar aanvullen, kan worden gereconstrueerd dat de Heer ongeveer het volgende heeft gezegd: ‘De Meester zegt u: Mijn tijd is nabij; bij u zal Ik het pascha houden met Mijn discipelen; waar is Mijn

gastverblijf waar Ik het pascha met Mijn discipelen kan eten?’ Als deze reconstructie juist is, is het gebruik van het woordje ‘Mijn’ zeer opvallend. De Heer Jezus spreekt tegenover een ‘heer des huizes’, van wiens bereidheid tot verhuuren of ter beschikking stellen Hij menselijk gezien afhankelijk was, op een wijze die daarbij helemaal niet lijkt te passen. De ‘heer des huizes’ leerde zo, dat hem een vraag gesteld werd door Iemand die in werkelijkheid het hele tafereel bepaalde. Hij, die werkelijk de Heer was, sprak van ‘Mijn tijd’, ‘Mijn discipelen’, ‘Mijn gastverblijf’.

Het pascha was het feest waarbij men de uittocht uit Egypte herdacht. Dan slachtten en aten de Joden het pascha, oftewel het paaslam. Dat wees vooruit naar het lijden en sterven van Christus, die door Paulus ‘ons pascha’ wordt genoemd in 1 Korintiërs 5:7. Diezelfde gebeurtenis en diezelfde Persoon herdenken wij als wij het avondmaal vieren, dat aansluitend aan het pascha is ingesteld. Wij kijken terug op Hem, naar Wie het pascha vooruitwees. Christus, ons pascha, noemde de discipelen *Mijn discipelen*. Is het niet prachtig te zien dat Hij dat juist op dit moment deed, toen Hij op het punt stond als het ware Paaslam Zijn bloed voor hen te storten? We mogen dus, als we de dood van de Heer verkondigen, dat doen in het besef dat we op een heel innige manier aan Hem verbonden zijn: Hij is van ons, en wij zijn van Hem die ons heeft liefgehad en Zichzelf voor ons heeft overgegeven (Gal. 2:20). Het avondmaal kan dan ook alleen worden gevierd door hen die werkelijk discipelen, volgelingen, van de Heer zijn.

Daarnaast herdenken we Hem op een wijze die Hij heeft ingesteld op een dramatisch moment, dat Hij niettemin volledig Zelf bepaalde, namelijk vóórdát Hij zou lijden (Luc. 22:15), op *Zijn* tijd. Dit woord voor ‘tijd’ (Gr. *kairos*) geeft in het Nieuwe Testament

vaak een door God gegeven beslissend tijdstip of moment aan (zie bijv. Marc. 1:15; 13:33; Luc. 12:56; 19:44; Hand. 1:7; Rom. 13:11; Ef. 5:16 – ‘geschikte gelegenheid’). Daarom kon alleen de Heer Jezus, die altijd deed wat de Vader welbehaaglijk was (Joh. 8:29), hier in Matteüs 26:18 en in Johannes 7:6,8 spreken over *Mijn tijd*. Hij was het dan ook, die *te rechter tijd* voor goddelozen is gestorven (Rom. 5:6). God zal ook in de toekomst de verschijning van de Heer Jezus *op Zijn eigen tijd* vertonen (1 Tim. 6:15), oftewel Hem zichtbaar laten verschijnen.

We vieren het avondmaal bovendien op een *plaats* die Hij de Zijne noemde, in *Zijn* gastverblijf. We zeggen nu: aan *Zijn* Tafel (1 Kor. 10:21). Alles is dus van de Heer: zowel wijzelf (vgl. 1 Kor. 3:23), als onze naar de hemel verwijzende eredienst, waarin Hij samen met ons zo’n vreugde schept (vgl. Hebr. 8:1-2; 1 Petr. 2:5). Geven we Hem tijdens deze eredienst dan ook werkelijk alle ruimte, zodat Hij de naam van God de Vader aan ons, Zijn broeders, kan verkondigen, en in het midden van de gemeente Hem kan lofzingen (Ps. 22:23)?

Het nieuwe gebod

De ‘heer des huizes’ kreeg via de discipelen te horen dat de Heer Jezus het pascha wilde eten met Zijn discipelen. Stel nu eens dat deze man de discipelen gevraagd had: ‘Alles goed en wel, maar hoe kan ik nu weten of jullie werkelijk discipelen van Hem zijn?’ Dat is ook een heel legitieme vraag aan ons adres. Hoe kunnen wij de mensen om ons heen bewijzen dat we werkelijk discipelen van de Heer Jezus zijn? De Meester Zelf heeft het volgende tegen de discipelen gezegd, en hen toen eveneens ‘Mijn discipelen’ genoemd: ‘Een nieuw gebod geef Ik u: dat u elkaar liefhebt; zoals Ik u heb liefgehad, dat ook u elkaar liefhebt. Hieraan zullen allen weten dat

u Mijn discipelen bent, als u liefde onder elkaar hebt' (Joh. 13:35). Dat is niet direct een antwoord dat wij zouden hebben bedacht, maar het is eigenlijk heel logisch: in het leven van mensen die zich christenen, d.i. volgelingen van Christus noemen, mag men verwachten iets van Christus te zien!

Stal, kribbe, os en ezel

Of we het nu willen of niet, in december is de kans dat we de geschiedenis van de geboorte van de Heer Jezus lezen, groter dan in de andere maanden. Veel mensen denken daarbij standaard aan enkele vaste attributen, zoals een stal, een kribbe, een os en een ezel. Deze komen dan ook stevast voor in de kerststallen die met name in katholieke streken wereldwijd worden aangetroffen. Worden die attributen ook allemaal in de Bijbel genoemd? Voor velen is het een merkwaardige ontdekking dat slechts één van de genoemde zaken in de Bijbel voorkomt.

De stal

Het zal u misschien verbazen, maar geen van de evangelisten die over de geboorte van de Heer Jezus schrijven, maakt melding van een stal. Maar er staat toch in een bekend lied: ‘U werd geboren in een stal?’ Ja, dat klopt, maar de Schrift zegt dit niet. Matteüs schrijft dat de Heer geboren is in Betlehem in Judea (2:1, 5). Daarheen kwamen ook de wijzen uit het oosten: ‘De ster die zij in het oosten hadden gezien, ging voor hen uit, totdat zij kwam en boven de plaats bleef staan waar het Kind was’ (2:9).

Wat was dat voor een plaats? Een stal, zeggen velen, en daarbij denken zij terug aan de illustraties in de kinderbijbel en aan voorstellingen in de schilderkunst. Matteüs schrijft echter: ‘En toen zij het huis

waren binnengegaan, zagen zij het Kind met Maria, zijn moeder, en zij vielen neer en huldigden (elders vertaald: aanbaden) het; en zij openden hun schatten en boden het geschenken aan: goud, wierook en mirre (2:11). In dit vers zien we dat er geen sprake is van een stal, maar van een huis. Maar de Heer hoeft toch niet per se in dat huis geboren te zijn? Dat is zo, maar hoe dan ook: de stal wordt niet genoemd – niet als geboorteplaats van de Heer, en ook niet als de plaats waar de wijzen de Heer aanbaden. Het idee dat deze met hun drieën waren, staat overigens evenmin in de Schrift. Dat aantal zal zijn ontstaan door het drietal genoemde geschenken.

De kribbe

De kribbe wordt wel enkele keren genoemd in de Schrift, en wel door Lucas. In 2:6-7 schrijft hij: ‘Het gebeurde nu toen zij daar waren, dat de dagen vervuld werden dat zij zou baren, en zij baarde haar eerstgeboren Zoon en wikkelde Hem in doeken en legde Hem neer in een kribbe (Gr. *fatnè*), omdat er voor hen geen plaats was in de herberg’. Verderop wordt de kribbe nog genoemd als herkenningsteken voor de herders (2:12, 16). De Heer Jezus Zelf gebruikt het woord in Lucas 13:15, waar staat: *‘Maakt niet ieder van u op sabbat zijn os of ezel van de kribbe los, leidt hem weg en geeft hem te drinken?’*

Wat is een kribbe? Een voerbak, en geen stal¹. Het was ook beslist

¹ De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat een enkele geleerde ruimte laat voor de mogelijkheid dat *fatnè* ook ‘stal’ zou kunnen betekenen. De meeste geleerden weerspreken dit echter met kracht, en dat is m.i. terecht. In de oudste literaire Griekse werken die we kennen, nl. Homerus’ Ilias en Odyssee (midden 9e eeuw v. Chr.), komt het woord al enkele keren voor en betekent het onmiskenbaar ‘ruif’ – een voorwerp dat ook daar uitdrukkelijk van een stal wordt onderscheiden. Er was daarna in het klassieke Grieks zelfs een bekende zegswijze, die luidde ‘de hond in de kribbe / voerbak vinden’ – niet in de stal; vgl. onze uitdrukking ‘de hond in de pot vinden’. Zie verder de omvangrijke lijst bewijsplaatsen over het gebruik van *fatnè* in de standaardwerken Kittel, *Theological Dictionary of the New Testament*, deel IX, en Liddle & Scott, *A Greek-English Lexicon*, New Edition.

geen gewone plek om een pasgeboren baby in te leggen. Lucas beschrijft het dan ook als iets uitzonderlijks, en Maria's handelwijze als een gevolg van plaatsgebrek: een mensenbaby, ja, de Zoon des mensen wordt gelegd in een gebruiksvoorwerp voor dieren! En zo zou het blijven. Twee evangelisten vermelden de volgende uitspraak van de Heer: 'De vossen hebben holen en de vogels van de hemel nesten, maar de Zoon des mensen heeft geen [plaats] waar Hij Zijn hoofd kan neerleggen' (Matt. 8:20; Luc. 9:58).

De os en de ezel

En de os en de ezel dan? Die werden zojuist toch genoemd in verband met een kribbe? Klopt, maar dat was een algemeen voorbeeld, en het betrof niet de kribbe waarin Maria haar Zoon legde. Er worden in de geboortegeschiedenis door Lucas geen dieren genoemd. De os en de ezel zijn het verhaal pas later binnengekomen door een vrije patristische uitleg van Jesaja 1:3, waar staat: *Een rund kent zijn eigenaar en een ezel de krib van zijn meester, maar Israël heeft geen begrip, mijn volk geen inzicht*'. Dit combineerde men met een detail in de sterk van de Hebreeuwse tekst afwijkende Griekse Septuagintavertaling van Habakuk 3:2, dat in mijn vertaling luidt: *Heer, ik heb de tijding aangaande u vernomen en ik vreesde, ik heb op uw werken gelet en ik ben buiten mijzelf geraakt. In het midden van twee dieren zult u gekend worden*'.

Van ‘gezicht’ naar ‘masker’, en terug

Deze misschien wat vreemde titel voor een WoordStudie geeft in een notendop aan wat de merkwaardige geschiedenis is van het Griekse woord ‘prosoopon’, zoals hieronder wordt uiteengezet.

Gezicht

In het oudste literaire Grieks dat we kennen, Homerus’ Ilias en Odyssee (midden 9^e eeuw v. Chr.), komt het woord *prosoopon* enkele keren voor, en wel in de betekenis van ‘gezicht’ (in de zin van ‘gelaat’; zo steeds in dit artikel). In die betekenis komt het ook veelvuldig voor in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament.

Masker

Door het ontstaan van de Griekse tragedie en komedie ontwikkelde zich daarnaast in het klassieke en het Hellenistische Grieks de betekenis ‘masker’ en vandaar ‘(toneel)rol’. Als een acteur namelijk een andere persoon moest uitbeelden – en dus een andere rol ging spelen – hield hij, om dat aan te geven, een ander masker voor zijn gezicht. Interessant is dat ons woord ‘persoon’ afkomstig is van het Latijnse woord *persona*, dat oorspronkelijk ‘masker’ bete-

kende (per-sonare = 'erdoorheen klinken'; de acteur praatte door het masker heen).

Gezicht – letterlijk en figuurlijk

In het Nieuwe Testament komt *prosoopon* heel vaak voor, steeds in de betekenis van 'gezicht'. Soms heeft 'gezicht' daar de betekenis van 'persoonlijke aanwezigheid'. In Handelingen 20:25 bijvoorbeeld zegt Paulus: 'En nu, zie, ik weet dat u allen (...) mijn gezicht niet meer zult zien' (zie ook vs. 38). In Kolossenzen 2:1 schrijft hij over 'allen die mijn aangezicht in het vlees niet hebben gezien'. In 1 Tessalonicenzen 2:17 en 3:10 gebruikt hij de uitdrukking 'uw gezicht zien'. Een bijzonder gebruik van het woord zien we in Lucas 9:51, waar staat dat de Heer Jezus 'Zijn gezicht vastbesloten wendde om naar Jeruzalem te gaan'. Het gezicht in een bepaalde richting wenden betekent 'het vaste voornemen hebben deze weg in te slaan zonder ervan af te wijken'. Even verder, in vers 53, staat dan ook letterlijk: 'omdat Zijn gezicht gaande was naar Jeruzalem'. Het 'gezicht' staat hier voor de hele persoon: *Hij* reisde naar Jeruzalem. Ook kan in figuurlijke zin sprake zijn van 'gezicht', namelijk in de zin van voorzijde of oppervlak. In Lucas 21:35 en Handelingen 17:26 staan de woorden: 'op het hele aardoppervlak', lett. 'op het gezicht van de hele aarde'.

Persoon

Volgens sommige uitleggers is er één plaats in het Nieuwe Testament waar het woord *prosoopon* de betekenis 'persoon' heeft, en wel 2 Korintiërs 1:11. Deze tekst luidt in de Telosvertaling als volgt: '...opdat voor de genadegave die ons door vele personen [geschonken] is, door velen dankzegging voor ons gedaan wordt'. Reeds de Statenvertaling (niet de HSV!) vertaalt hier 'personen'. Overigens is het mogelijk 'personen' hier met het woord 'velen'

te verbinden; dan moet 'door vele personen' vertaald worden als 'door velen'. Als men daarvoor kiest, is het probleem feitelijk opgelost: de dankzegging is dan afkomstig van vele (naar de Heer opgeheven) gezichten, personen dus. Volgens sommigen kan het woord die betekenis pas in het latere Grieks hebben; daarom is dit een interessante schriftplaats.

Enkele samenstellingen

Er zijn in het Nieuwe Testament ook enkele andere woorden, zogenaamde samenstellingen, gevormd op basis van het woord *prosoopon*. Dat zijn *eu-prosoopeoo* ('zich mooi voordoen' in Gal. 6:12); *prosoopo-lèmpsia* ('aanzien des persoons', lett. 'personen-aanneming', in Rom. 2:11; Ef. 6:9; Kol. 3:25; Jak. 2:1); *prosoopo-lèmpètès* (in Hand. 10:34, waar letterlijk staat: 'God is geen personen-aannemer'); *prosoopo-lèmpeteo* ('de persoon aanzien', lett. 'aannemen', in Jak. 2:9); en *a-prosoopo-lèmptoos* ('zonder aanzien des persoons', in 1 Petr. 1:17). In al deze gevallen kan men zien dat de betekenis 'gezicht' en 'persoon' in elkaars verlengde liggen en niet te krampachtig van elkaar moeten worden onderscheiden.

Is het geloof erfelijk?

Een stukje persoonlijke geschiedenis

Ik zal een jaar of zes geweest zijn, toen ik in het Groningse Foxhol een wandeling maakte met de opa naar wie ik vernoemd ben. Hij sprak met mij over de Heer Jezus – zoals hij dat tot op zeer hoge leeftijd met jong en oud heeft gedaan. Eén opmerking die hij tijdens die wandeling maakte, staat me nog altijd helder voor de geest. Hij zei tegen me: ‘Gerard, je vader en je moeder kunnen heel veel voor je doen, en daar mag je blij om zijn. Maar er is één ding dat ze niet voor je kunnen doen: ze kunnen niet voor jou in de Heer Jezus geloven. Dat zul je zélf moeten doen!’ Daarin had mijn opa natuurlijk helemaal gelijk. Niemand wordt door het geloof van een ander behouden, en ik ben nog altijd blij dat ik daar destijds op zo’n begrijpelijke manier op gewezen ben. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat ouders het geloof en het geloofsleven van hun kinderen niet kunnen beïnvloeden of daarin geen verantwoordelijkheid hebben. Gelukkig heb ik van jongs af aan gezien wat het geloof zowel voor mijn grootouders als voor mijn ouders betekend heeft.

Drie generaties gelovigen

De apostel Paulus herinnert zich in 2 Timoteüs 1:5 het ongeveins-

de geloof (Gr. *pistis*) van Timoteüs, dat eerst gewoond heeft in zijn oma Loïs en in zijn moeder Eunice (of: Eunike), en naar zijn overtuiging ook in Timoteüs. Opmerkelijk is het dat hij vanuit Timoteüs niet naar diens moeder Eunice terugblijkt, maar nog een generatie verder teruggaat, en wel naar zijn oma Loïs. Er loopt kennelijk een lijn van Loïs via Eunice naar Timoteüs. Het door Paulus in Timoteüs opgemerkte geloof was eerst aanwezig in oma Loïs, daarna in moeder Eunice – door Lucas aangeduid als ‘een gelovige (Gr. *pistos*) Joodse vrouw’ (Hand. 16:1), en daarna ook in Timoteüs.

Was het geloof van deze beide vrouwen dan erfelijk? Nee, Timoteüs geloofde zélf. Is er verband tussen hun geloof en dat van Timoteüs? Jazeker, dat is de strekking van Paulus’ betoog. Timoteüs had weliswaar een persoonlijk geloof, maar op dezelfde manier als en naar het voorbeeld van zijn grootmoeder en moeder. Zij geloofden eerst, daarna geloofde hij. Van de gezinssituatie van Loïs weten we niets; van Eunice weten we slechts dat zij met een kennelijk ongelovige Griekse man getrouwd was (Hand. 16:2). Geen ideale situatie! Is zij tijdens haar huwelijk of later als weduwe tot bekering gekomen? Hoe dan ook, Timoteüs wordt niet als een gelovige van de volgende generatie geïntroduceerd, maar als een *discipel*, d.i. een leerling of volgeling die zijn Meester navolgt. Zijn geloof was dus merkbaar actief, zoals het kennelijk ook in het leven van Loïs en Eunice actief was geweest, of zoals de apostel het zegt, had *gewoond*.

Midden in de wereld

In de hemel hoeven we niet meer te geloven. Dat is typisch een activiteit die we in de wereld van nu uitoefenen. Die wereld ligt onder het beslag van haar overste (Joh. 12:31; 14:30; 16:11), de god van deze eeuw (2 Kor. 4:4), dat is de duivel. Die grote tegenstander

zal daarom met beleid tegen de christenen optreden: hij wil graag dat hun leven in zijn domein onzichtbaar blijft (Gal. 5:22; Ef. 5:9), en hun mond gesloten (Hebr. 13:15). Daarom hebben gelovige ouders een grote verantwoordelijkheid en een mooie taak! Met vallen en opstaan proberen zij hun kinderen voor te leven wat het geloof in de Heer Jezus voor hen betekent, en bidden ze daarbij dat hun kinderen door hun woord en leven ook in de Heer Jezus gaan geloven (vgl. Joh. 17:20).

Is het geloof erfelijk?

Natuurlijk kan men niet het geloof van zijn ouders erven, zoals men bepaalde lichamelijke of geestelijke kenmerken van hen erft. Het geloof om behouden te worden is een gave van God (zie Ef. 2:8), en niet een erfenis van de ouders. Hoe zouden anders kinderen van ongelovige ouders ooit tot geloof kunnen komen? Toch gaat het te ver om te stellen dat wij als gelovige ouders hierin geen taak hebben. Wij heten juist *gelovigen* omdat wij ons, toen wij tot bekering kwamen, hebben *toevertrouwd* aan Iemand die dat vertrouwen waard is *en blijft!* In het Grieks is geloven en vertrouwen hetzelfde woord *pisteuo*.

Of ook dit laatste voor ons werkelijkheid is, zal zeker door onze kinderen worden opgemerkt. Zij zien of voor ons het geloof slechts een soort levensverzekering is voor de eeuwigheid, of de levenshouding waardoor wij ons juist in dit aardse leven richten op de verheerlijking van de Heer Jezus. Wij mogen als christen-ouders bidden dat we onze kinderen niet in de weg staan om tot geloof te komen. We mogen er eveneens voor bidden dat zij in ons iets zien van de vreugde die het ons geeft te leven in dienst van Hem die ons liefheeft en ons van onze zonden verlost heeft door Zijn bloed (Openb. 1:5).

Over het (wan)gedrag van weduwen

In 1 Timoteüs 5 staat een moeilijke tekst, zowel qua vertaling als qua uitleg, over wangedrag van bepaalde jonge weduwen. In deze WordStudie proberen we erachter te komen wat Paulus precies bedoelde. Hij gebruikt namelijk een nogal buitenissig woord, in combinatie met Christus, dat lastig te vertalen is en zelfs in het Nederlands moeilijk met één woord kan worden weergegeven. De vertalers worstelen al lange tijd met dit woord.

Om welk Grieks woord gaat het?

Het gaat om de woordgroep *katastrèniaoo tou Christou* in 1 Timoteüs 5:11. We gaan eerst na hoe deze woordgroep (in de vertaling onderstreept) in een aantal Bijbelvertalingen¹ wordt weergegeven:

* SV: want als zij weelderig geworden zijn tegen Christus, zo willen zij huwelijken;

* NBG: want wanneer de zinnen haar van Christus aftrekken, willen zij huwen;

¹ SV = Statenvertaling; NBG = vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap; TE = Telosvertaling; WB = Willibrordvertaling; NB = Naardense Bijbel; NBV = Nieuwe Bijbelvertaling; HSV = Herziene Statenvertaling; BGT = Bijbel in Gewone Taal.

- * TE: want wanneer zij zich in zinnelijkheid tegen Christus keren, willen zij trouwen;
- * WB: want hun zinnen trekken hen licht af van de dienst van Christus, dan willen zij opnieuw trouwen;
- * NB: want wanneer hun zinnen hen van Christus vervreemden, willen zij trouwen;
- * NBV: wanneer hun hartstocht hen van Christus vervreemdt, zullen zij weer willen trouwen;
- * HSV: want als zij door het volgen van hun lusten zich afkeren van de dienst van Christus, willen zij trouwen;
- * BGT: ... want die willen toch weer trouwen. Want als zij weer seksuele verlangens krijgen, dan geven zij hun trouw aan Christus op.

Evaluatie

- ➔ Vier vertalingen – NBG, TE, WB, NB – vertalen iets met ‘zinnen’ of ‘zinnelijkheid’. ‘Zinnelijk’ betekent ‘op de lichamelijke driften betrekking hebbend’. Dat is ruimer dan alleen het seksuele.
- ➔ Drie vertalingen – NBV, HSV, BGT – kiezen voor een vertaling die volledig in de seksuele sfeer ligt, en vertalen iets met ‘hartstocht’, ‘lusten’, ‘seksuele verlangens’.
- ➔ De SV vertaalt iets wat voor de moderne lezer in deze samenhang niet direct begrijpelijk zal zijn, namelijk ‘weelderig geworden’.

De Griekse woordgroep en de jonge weduwen

Een probleem is dat het belangrijkste woord van de Griekse woordgroep, het werkwoord *katastrèniaoo* alleen in 1 Timoteüs 5:11 voorkomt. Het komt ook niet voor in de LXX, de Griekse vertaling van het Oude Testament. Bauer² beschrijft het woord als

² Walter Bauer, *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, New York 5e druk 1971.

‘geleid worden door zinnelijke drijven’. De verkorte vorm *strèniaoo* komt echter wél voor in het Nieuwe Testament, nl. in Openbaring 18:7, 9 in de betekenis van ‘weelderig leven’. Dit woord heeft echter tegelijk de betekenis van ‘een wellustig leven leiden’. Kennelijk gaat het bij (*kata*)*strèniaoo* om een *combinatie* van een zowel op comfort en weelde, als op seksuele bevrediging gerichte manier van leven³.

Paulus wilde niet dat jonge weduwen door de gemeente werden onderhouden. Zij liepen het gevaar zich volledig op eigen comfort en genot te richten, en daardoor op het krijgen van een nieuwe man die dit mogelijk zou maken – en dit alles blijkbaar op zo’n ik-gerichte manier dat Christus volledig buiten beeld raakte. Hun genotzuchtige leven, dat in niets meer deed denken aan het leven als gelovige vrouwen dat zij kennelijk eerst hadden geleid, werd zichtbaar in een leven van ledigheid, praatziekte en bemoeizucht. Feitelijk keerden ze zich daarmee tegen Christus. Zulke weduwen moest Timoteüs afwijzen: hun eigen wil stond immers centraal.

Opmerkelijk genoeg zegt Paulus in het vervolg (vs. 14) dat hij wil dat jonge weduwen trouwen! Maar dan gaat het niet om de volledige ik-gerichte wensen die jonge weduwen tot de zojuist beschreven denkwijze en praktijk brengen, maar om de wil van Paulus als apostel van Christus. Dan ligt het accent volledig op het ontstaan van een nieuwe verbintenis, die in overeenstemming met Gods wil is en waar ook voor de buitenwereld een goed getuigenis van uitgaat.

³ Zie James Hope Moulton & George Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament. Illustrated from the Papyri and Other Non-Literary Sources*, Grand Rapids, Michigan, reprint 1985, p. 592.

Het bewerken van de eigen behoudenis – wat betekent dat?

Deze keer kijken we naar Paulus' woordgebruik in een op het eerste gezicht wat merkwaardige uitspraak. Deze luidt: *'Bewerket uw eigen behoudenis met vrees en beven; want het is God die in u werkt, zowel het willen als het werken, om Zijn welbehagen'* (Fil. 2:12-13).

Behoudenis

Paulus schrijft dus dat de Filippenzen voort moeten gaan¹ met het *bewerken van hun eigen behoudenis*, met vrees en beven. Wat bedoelt hij hiermee? In Filippenzen 1:19 heeft Paulus dit woord 'behoudenis' ook gebruikt, en daarbij verwezen naar zijn eigen toekomst, het veilige einde van zijn reis. De behoudenis wordt in de Schrift enerzijds voorgesteld wordt als iets dat de gelovigen *nu reeds* bezitten (zo in Ef. 2:5, 8; 2 Tim. 1:9; Tit. 3:5), en daarnaast als iets dat *nog toekomstig* is. Deze toekomstige behoudenis zal enerzijds door God gegeven worden (vgl. Fil. 1:28; 3:20; Rom. 5:9; 13:11; 1 Kor. 3:15; 5:5; 1 Tess. 5:8-9; 2 Tim. 4:18; Hebr. 1:14; 9:28; 1 Petr. 1:5; 2:2), maar in verbinding daarmee hebben de gelovigen ook een

¹ Dat moet worden geconcludeerd uit het feit dat de gebiedende wijs in het praesens staat. Verder verwijs ik naar mijn *Gegrepen door Christus. Bijbelstudies bij de Brief van Paulus aan de Filippiërs*, Vaassen 1996; James Hope Moulton & George Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament. Illustrated from the Papyri and Other Non-Literary Sources*, Grand Rapids, Michigan, reprint 1985, p. 335v.

eigen verantwoordelijkheid, zolang zij nog op aarde zijn en deze toekomstige behoudenis nog niet daadwerkelijk hun deel is.

Bewerken

Deze verantwoordelijkheid gaat zelfs zover, dat de apostel schrijft dat de gelovigen hun eigen behoudenis moeten *bewerken*, d.i. *bewerkstelligen* of *tot stand brengen*. Zij moeten dat doen met vrees en beven, d.w.z. in het volle besef van eigen onmacht om de gevaren te trotseren die de weg naar de uiteindelijke behoudenis zo moeilijk begaanbaar maken. Alsof het voor honderd procent van hén afhangt dat zij veilig het einde van de reis halen! Anderzijds is het evenzeer voor honderd procent *Gods* werk. De apostel schrijft er namelijk direct achter, om alle misverstand te voorkomen: ‘want het is *God* die in u werkt, zowel het willen als het werken, om Zijn welbehagen’. De gelovigen mogen op God vertrouwen. Het is niet de kracht van Paulus of van de Filippenzen, die deze behoudenis kan bewerken, maar God Zelf werkt in hen zowel de wens om veilig het einddoel te bereiken alsook de daartoe noodzakelijke geestelijke energie – met het oog op Zijn eigen welbehagen! God schept er hoogstpersoonlijk, buiten de invloed van wie of wat dan ook, behagen in mensen te brengen naar de plaats van redding bij Hemzelf (vgl. 1 Kor. 1:8), en om hun intussen de kracht te geven die weg ook zelf met alle inzet te bewandelen.

Het beeld van ‘een akker bewerken’?

Sommige uitleggers zijn kennelijk bang dat op basis van deze tekst ‘heilsactivisme’ wordt geleerd, in die zin dat mensen zouden kunnen denken dat ze zichzelf door hun daden kunnen behouden. De samenhang maakt deze conclusie echter onmogelijk, zoals we hebben gezien. Deze uitleggers denken bij ‘bewerken’ graag aan een *akker* die moet worden bewerkt: er moet onkruid worden gewied

om de vrucht niet te belemmeren. In die zin moet, zo menen zij, de reeds verkregen behoudenis zichtbaar worden gemaakt in het leven. Dat is zeker een bijbelse gedachte, maar het is niet wat Paulus hier leert! Hij gebruikt voor ‘bewerken’ het Gr. woord *katergazomai*. Dit heeft de betekenis van ‘te weeg brengen’, ‘tot stand brengen’, ‘bewerkstelligen’. In het Nieuwe Testament komt ditzelfde werkwoord in de volgende betekenissen voor: ‘bedrijven’ in Romeinen 1:27; 7:15; 1 Korintiërs 5:3; iets ‘werken’ in Romeinen 2:9; 5:3; 7:13; 15:18; ‘bewerken’ in de zin van ‘bewerkstelligen’ in Romeinen 4:15; 2 Korintiërs 4:17; 7:10-11; 9:11; Jakobus 1:3; een begeerte ‘opwekken’ in Romeinen 7:8; iets ‘doen’ in Romeinen 7:17-20; ‘bereiden’ in 2 Korintiërs 5:5; ‘verrichten’ in 2 Korintiërs 12:12; ‘volbrengen’ in Efeziërs 6:13; 1 Petrus 4:3.

Het woord richt zich dus steeds op iets dat er nog niet is (een daad of een na te streven resultaat), en betekent nergens dat iets wordt ‘uitgewerkt’ wat reeds aanwezig is. Het wordt inderdaad soms buiten het Nieuwe Testament gebruikt voor het bewerken van een akker – maar die akker wordt dan wel genoemd! In het Nieuwe Testament wordt *katergazomai* echter nooit in een agrarische ‘setting’ gebruikt. Het lijdend voorwerp is zelfs nooit iets concreets, maar, zoals hierboven is aangetoond, altijd iets abstracts.

Geen koning dan de keizer?

Vroeger

De zegen die God op de prediking van het evangelie door Paulus en Silas in Tessalonica gaf, wekte de afgunst op van de Joden. Toen zij deze predikers niet konden vinden, kregen de pasbekeerde gelovigen te Tessalonica het verwijt te horen dat redelijkerwijs slechts Paulus en Silas ten laste kon worden gelegd, nl. dat zij evenals elders in het Romeinse rijk nu ook in Tessalonica onrust kwamen brengen.

Aan de prediking werd een politieke lading gegeven, zodat deze in een ongunstig daglicht kwam te staan. De nadruk die in de prediking ongetwijfeld gelegd was op de macht en het gezag van de Heer Jezus, alsook op Zijn toekomstige heerschappij, werd door de Joden omgevormd tot een vaag, maar in Romeinse oren gevaarlijk klinkend, opstandig politiek program, dat een bedreiging vormde voor de positie van de keizer. De onruststokers zouden tegen de verordeningen van de keizer handelen door te zeggen dat er een andere koning was, genaamd Jezus. Daarbij wisten deze Joden ongetwijfeld dat de Griekssprekende inwoners van het Romeinse rijk dit woord koning (Gr. *basileus*) gebruikten als aanduiding voor de keizer (zie 1 Petr. 2:13,17; vgl. Luc. 23:2; Joh. 19:12), naast het

vlak hiervoor gebruikte woord 'keizer' (Gr. *kaisar*, de van de Romeinse eigennaam Caesar afgeleide titel).

De menigte en de stadsbestuurders werden door deze laatste mededeling van de Joden in verwarring gebracht. Met name voor de stadsbestuurders was het van belang dat zij zicht kregen op deze beschuldiging. Als ze niet zouden ingrijpen, zouden zij er zelf van beschuldigd kunnen worden de keizer niet de eer te geven die hem toekwam. Er moest daarom op korte termijn iets verstandigs worden gedaan.

Nu en straks

Een belangrijke en nog steeds actuele vraag blijft intussen of de mededeling 'dat er een andere koning is, genaamd Jezus' inhoudelijk correct was. Het antwoord moet luiden: ja en nee!

*** ja:** de Heer Jezus heeft als Zoon van David recht op de troon van Zijn vader David (Matt. 1:1; Luc. 1:32). Hij zal zelfs regeren over de hele schepping (Ef. 1:10). In principe is nu reeds alles aan Hem onderworpen (Ef. 1:22). Hem is alle macht gegeven in hemel en op aarde (Matt. 28:18), evenzeer als de Vader de Zoon macht gegeven heeft om oordeel uit te oefenen, omdat Hij de Mensenzoon is (Joh. 5:27). Daarom noemde Pilatus de Heer terecht een koning (Joh. 18:37). Het gezag van deze Koning wordt in de tegenwoordige tijd, nu Hij nog verworpen is, erkend door Zijn slaven die op Zijn terugkomst wachten en voor Hem actief zijn; daarna zullen zij met Hem regeren (Luc. 19:11-27).

*** nee,** omdat de Heer Jezus deze regerings- en oordeelsmacht nog niet zichtbaar uitoefent; alle dingen zijn Hem weliswaar onderworpen, maar wij zien nog niet alle dingen aan Hem onderworpen

(Hebr. 2:8). Bovendien is het koningschap van de Heer Jezus niet in strijd met of een bedreiging voor de macht van de keizer, maar daar ver boven verheven. Immers, enerzijds erkende Hij de macht van de Romeinse overheid over Hemzelf als van boven gegeven (Joh. 19:11); anderzijds was en blijft Hij de Heer van de heren en de Koning van de koningen (1 Tim. 6:15; Openb. 17:14). Maar Zijn verschijning in zichtbare heerlijkheid om te gaan regeren is nog toekomstig. Die verschijning zal plaatsvinden vanuit de hemel, op Gods tijd (1 Tim. 6:15; Openb. 19:6,16; Matt. 24:30; 2 Tess. 2:8).

Uit de beide brieven die Paulus aan de Tessalonicenzen heeft geschreven, kan worden opgemaakt hoe belangrijk het onderwijs over het Koninkrijk is (zie 1 Tess. 2:12; 2 Tess. 1:5). Ook blijkt uit 2 Tessalonicenzen 2:5 dat Paulus tijdens zijn verblijf in Tessalonica ('toen ik nog bij u was') tevens gedetailleerd onderwijs heeft gegeven over de volgorde van de profetische gebeurtenissen. Het toekomstige aspect van het Koninkrijk, dat zal beginnen bij de verschijning van de Heer Jezus in zichtbare heerlijkheid, moet dus eveneens aan de orde geweest (vgl. o.a. 1 Tess. 1:10; 4:14; 5:2-11; 2 Tess. 1:7-10; 2; 2-12,14).

De overheid

De secure beschrijving door Lucas van de door God ingestelde politieke overheid (Rom. 13:1), laat zien dat christenen de overheid voluit respecteerden. Tessalonica was vanaf 146 v. Chr. het bestuurscentrum van de Romeinse provincie Macedonia. Vanaf 42 v. Chr. was het bovendien een 'vrije stad', wat inhield dat Tessalonica een volksvergadering had met bevoegdheden op het gebied van wetgeving en rechtspraak ('het volk' in Hand. 17:5), alsook een eigen stadsbestuur onder leiding van de 'politarchen' (de stadsbestuurders van Hand. 17:6,8).

Lucas geeft door hen zo te aan te duiden blijk van zijn bijzondere nauwkeurigheid (vgl. Luc. 1:3) en kennis van zaken van het toenmalig bestuur van Tessalonica. Als een van de weinige auteurs gebruikt hij deze aanduiding ‘politarchen’ – een woord dat verder vooral op inscripties uit Macedonië is aangetroffen. Deze vijf of zes ‘politarchen’, telkens voor één jaar benoemd, waren verantwoordelijk voor het dagelijks bestuur van de stad en voor de handhaving van de openbare orde.

Mijn Herder is de Heer

Mijn herder

Als David zichzelf in de overbekende Psalm 23 – die wel de herderspsalm wordt genoemd – vergelijkt met een schaap en over de Heer spreekt als ‘mijn Herder’, is dat levensecht en herkenbaar. Er is niets overdreven vrooms in zijn woorden: hij presenteert zichzelf als zwak en afhankelijk, maar omdat de Heer zo goed en zo groot is, weet David aan Wie hij zich te allen tijde mag vasthouden. Ook wij willen ons graag in volle afhankelijkheid tegenover de Heer plaatsen en ons in al onze zwakheid door Hem laten leiden en verzorgen.

David sprak over de God van het volk Israël als zijn persoonlijke Herder, over Wiens zorg hij zich continu mocht verblijden. Voor ons, gelovigen van na het kruis, geldt dat op een wel heel bijzondere manier. In het Nieuwe Testament zien we namelijk dat het herderschap van de Heer Jezus nog een ander aspect heeft, dat aan David nog niet bekend was.

De goede Herder

Veel mensen weten dat de Heer Jezus Zichzelf met een herder (Gr. *poimèn*) vergeleken heeft. Dat feit is bijna even bekend als de her-

derspsalm, die we zojuist voor de aandacht hadden. In Johannes 10 zien we de Heer Jezus als de Herder van de schapen (vs. 2), die op een herkenbare wijze tot Zijn schapen spreekt (vs. 3) en voor hen uitgaat (vs. 4). Hij is gekomen om hun leven en overvloed te geven, Hij is de goede Herder. Dat overvloedige leven, het eeuwige leven, *kan* Hij geven, omdat Hij Zijn leven voor de schapen heeft afgelegd (vs. 11, 14). *Hijzelf is dus hun leven!*

De schapen hebben hun leven aan Hem te danken, ze zijn daarom Zijn eigendom (vs. 12). Om die reden bekommert Hij Zich om de schapen, en Hij, de goede Herder, kent ze en heeft een persoonlijke relatie met hen én met de Vader (vs. 14). Daartegenover plaatst de Heer Jezus de harde realiteit van de boze machten, die de gelovigen deze bijzondere situatie misgunnen. Hij maakt melding van dieven en rovers (vs. 1, 8), van vreemden (vs. 5), van de wolf die eropuit is de schapen te roven en te verstrooien (vs. 12), van de huurling die zich niet om hen bekommert (vs. 12-13). Het is goed te weten dat de Heer ook alle gevaren kent die ons omringen.

Opvallend is dat de Heer niet over omstandigheden, maar – afgezien van de wolf, die echter een beeld is van de boze – over personen spreekt die het op de schapen hebben voorzien. Wij, die met zwakke schapen vergeleken worden, hebben te maken met vijanden die we niet direct als zodanig herkennen. Ziet een schaap het verschil tussen een dief, een rover, een vreemde en een huurling? De schapen kunnen dat niet weten en hoeven dat ook niet te weten. Zij hoeven maar één ding te kennen, en dat is de stem van de Herder: Zijn stem horen zij (vs. 3), Zijn stem kennen zij (vs. 4). Ook hier vinden we de *persoonlijke relatie* van elk schaap, van elke gelovige, met de Herder. Hij roept Zijn *eigen* schapen bij name (vs. 3). Van de vreemden vluchten zij weg, want hun stem is de scha-

pen niet vertrouwd (vs. 5). Alleen naar de stem van de Herder, de enige stem die ze kennen, zullen zij luisteren (vs. 16).

Schapen zonder herder

Betekent het bovenstaande nu dat alle ongelovigen om ons heen onze vijanden zijn? Dat wij ons mogen verblijden over de leiding en de bescherming van onze Goede Herder, te midden van een omgeving die ons continu bedreigt? Dat is niet het beeld dat uit Psalm 23 en Johannes 10 naar voren komt. Daar is inderdaad sprake van boze machten die het op ons voorzien hebben, maar een heleboel mensen om ons heen worden zélf net als wij met schapen vergeleken en niet met bedreigende machten. Tegenover verreweg de meeste mensen om ons heen past ons dan ook een heel andere houding, namelijk die van ontferming.

Tegenover de farizeeën en de schriftgeleerden trad de Heer streng op, maar toen Hij de menigten zag, werd Hij met ontferming over hen bewogen, want zij lagen afgemat terneer *als schapen die geen herder hebben* (Matt. 9:36; Marc. 6:34). Kijken we zo naar de vele stuurloze mensen om ons heen? Er zijn zoveel schapen in onze tijd die de leiding, de versterking, de genezing, en de opzoekende liefde van de Herder (vgl. Ezech. 34:3-5) zichtbaar missen. Laten wij tegenover hen nog wel zien van Wie we zijn en Wie we dienen (Hand. 27:23)? Dat is niet onze verdienste. We kunnen slechts het eigendom zijn van de Heer Jezus, onze God en Heiland, omdat *Hij* voor ons is gestorven en door God uit de doden is teruggebracht als de grote Herder van de schapen (Hebr. 13:20). Ook voor ons geldt immers dat we dwaalden als schapen, maar nu zijn teruggekeerd tot de Herder en Opziener van onze zielen (1 Petr. 2:25), die eens als de overste Herder zal verschijnen (1 Petr. 5:4). Mogen nog velen tot Zijn kudde gaan behoren!

Vorderingen maken

Bijbellezers zijn vertrouwd met het begrip 'groei', en dan speciaal met 'geestelijke groei'. Kleine kinderen leren we daarom al het liedje: 'Lees je Bijbel, bid elke dag, dat je groeien mag'. De handgebaren die de kinderen daarbij maken, laten duidelijk zien dat ze door dat groeien steeds groter worden. Op deze manier maken ze zichtbaar dat Bijbellezers en bidden noodzakelijk zijn voor wie geestelijk wil groeien, ofwel geestelijk groter wil worden. Er is echter een kleine woordgroep die vanuit een iets andere invalshoek duidelijk maakt wat geestelijke groei inhoudt. Bij die woordgroep zullen we in deze WoordStudie stilstaan.

De Stoa

De Stoïcijnen waren Paulus goed bekend. Hij sprak met hen op de Areopagus in Athene, en in zijn toespraak in Handelingen 17 citeert hij zelfs uit hun geschriften. Een woord dat de Stoïcijnen vaak gebruikten, was *prokopè*, dat 'voortgang', 'vordering' betekent, en ook het werkwoord *prokoptoo*, dat 'vooruitgaan', 'voortgaan', 'vorderen' betekent. Zij zagen zichzelf graag als mensen die vorderingen maakten in de filosofie van de Stoa. Dat hield in hun geval in dat zij hun geestelijke antenne steeds beter richtten op het ordenend beginsel, de logos, de godheid, en daardoor gelukkig werden. Hun lot was immers door deze hogere instantie uitgedacht, en

zij moesten daarmee instemmen of zich daarin schikken om het echte geluk te ervaren. Op de weg naar dit stadium was toename, progressie, mogelijk, oftewel: men kon vorderen en zo gaan horen tot de categorie mensen die vorderingen maakten, de *prokoptontes*, d.i. de ‘vorderenden’ – in tegenstelling tot de massa, die hierover niet nadacht en dus niet vorderde.

Het Nieuwe Testament

Deze woordgroep wordt in het Nieuwe Testament vrijwel uitsluitend gebruikt door Paulus, en slechts eenmaal door Lucas. Beiden schrijven een soort Grieks dat dicht tegen het klassieke literaire Grieks aan ligt.

Gr. *prokoptoo*

We beginnen met enkele plaatsen waar het Griekse werkwoord *prokoptoo* een ‘gewone’ of meer alledaagse betekenis heeft. De vertaling van dit woord is steeds gecursiveerd:

* De nacht is *ver gevorderd* (Rom. 13:12).

Daarnaast is de betekenis vooral ‘toenemen’, zowel positief:

* Jezus *nam toe* in de wijsheid en grootte en gunst bij God en mensen (Luc. 2:52);

Neutraal resp. negatief wordt het ook gebruikt:

*... en in het jodendom meer *toenam* dan vele leeftijdgenoten van mijn geslacht (Gal. 1:14);

* want zij zullen *voortgaan* tot toenemende goddeloosheid (2 Tim. 2:16);

* maar zij zullen niet verder *voortgaan* (2 Tim. 3:9);

* maar boze mensen en bedriegers zullen van kwaad tot erger *voortgaan* (2 Tim. 3:13).

Gr. *prokopè*

Het zelfstandig naamwoord *prokopè* wordt alleen door Paulus gebruikt, en wel uitsluitend voor geestelijke groei:

* 'En ik wil dat u weet, broeders, dat mijn omstandigheden veel-
eer tot *bevordering* van het evangelie hebben gediend' (Fil. 1:12).
Een betere vertaling zou zijn 'tot vordering van het evangelie'. Het
evangelie *wordt* namelijk niet bevorderd, maar *vordert zelf*, gaat zelf
voort.

* 'En in dit vertrouwen weet ik dat ik zal blijven en bij u allen zal
blijven tot uw *bevordering*' (Fil. 1:25). Ook hier zou 'vordering' een
betere vertaling zijn. Paulus beoogt niet dat de gelovigen '*bevorderd
worden*', maar dat ze *zelf vorderen*, dus geestelijke vooruitgang boe-
ken. Uiteindelijk is er niemand zover dat hij het eindniveau heeft
behaald en niet meer verder kan vorderen. De apostel schrijft im-
mers aan Timoteüs:

* 'Behartig deze dingen, leef daarin, opdat aan allen duidelijk wordt
dat je *vorderingen* maakt' (1 Tim. 4:15). Letterlijk staat er: 'opdat uw
vordering aan allen duidelijk is'.

Ten slotte is het goed ons af te vragen:

- of het evangelie dankzij ons vordert of stagneert;
- of wij samen als gelovigen vorderingen maken of achteruitgaan;
- of het aan iedereen duidelijk is dat ik vorderingen maak of stil-
sta.

Een vaak gehanteerde stijlfiguur in het Nieuwe Testament

Door stijlfiguren te gebruiken legt een auteur extra accenten in zijn tekst. Ook slaagt hij er daardoor in de aandacht van de lezer steeds net even langer vast te houden dan wanneer hij geen stijlfiguren zou gebruiken. In het literaire Grieks is dat heel normaal. Toch is het een misverstand te menen dat de bijbelschrijvers dat ‘natuurlijk’ niet deden. Vooral Lucas en Paulus waren er zeer bedreven in. In deze WoordStudie bespreken we er één.

De litotes

Een vaak gehanteerde stijlfiguur is de *litotes*, tegenwoordig vaak met de Engelse term *understatement* aangeduid. Het Gr. woord *litotes* betekent ‘eenvoud’, van *litos* = ‘glad’, ‘onversierd’. Het is een stijlfiguur waarmee iets schijnbaar zwak wordt uitgedrukt door het tegenovergestelde te ontkennen. In werkelijkheid is het daardoor echter een versterking van de uitdrukking. Als iemand bijvoorbeeld zegt: ‘Ik zeg dit niet zonder reden’, bedoelt hij te zeggen dat hij juist een heel goede reden heeft om iets te zeggen.

Voorbeelden van een litotes

Hier volgt een reeks voorbeelden uit het Nieuwe Testament¹:

¹ Deze voorbeelden zijn ontleend aan Blass / Debrunner / Rehkopf, *Grammatik des neu-*

- * Johannes 3:34 – ‘want Hij geeft de Geest *niet met matē*’;
- * Handelingen 12:18 – ‘Toen het nu dag geworden was, was er een *niet geringe* verwarring onder de soldaten’;
- * Handelingen 15:2 – ‘Toen er nu strijd en *niet weinig* redetwist van de zijde van Paulus en Barnabas tegen hen ontstond’;
- * Handelingen 19:11 – ‘En buitengewone (lett. ‘*niet de gewone*’) krachten deed God door de handen van Paulus’;
- * Handelingen 19:23 – ‘Omstreeks die tijd nu ontstond er een *niet geringe* opschudding over de Weg’;
- * Handelingen 19:24 – ‘Want iemand genaamd Demetrius, een zilversmid die zilveren tempels van Artemis maakte, bracht de kunstenaars *niet weinig* winst aan’;
- * Handelingen 20:12 – ‘En zij brachten de jongend levend [terug] en werden buitengewoon (lett. ‘*niet middelmatig*’) vertroost’;
- * Handelingen 21:39 – ‘Ik ben integendeel een Joods man uit Tarsus, een burger van een *niet onvermaarde* stad in Cilicië’;
- * Handelingen 26:19 – ‘Daarom, koning Agrippa, ben ik dat hemelse gezicht *niet ongehoorzaam* geweest’;
- * Handelingen 27:20 – ‘Toen er nu vele dagen geen zon en geen sterren waren te zien, en de *niet geringe* storm aanhield’;
- * Handelingen 28:2 – ‘En de inheemsen bewezen ons buitengewone (lett. ‘*niet de gewone*’) menslievendheid’;
- * Romeinen 10:16 – ‘Maar *niet allen* hebben het evangelie gehoorzaamd’;
- * 1 Korintiërs 5:6 – ‘Uw roemen is *niet goed*’;
- * 1 Korintiërs 10:5 – ‘Maar in de meesten van hen had God *geen welgevallen*’;

testamentlichen Griechisch, Göttingen 1976, 14. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, §495,2, en speciaal noot 9. Zie ook de omschrijving van de litotes in A.D. Leeman en A.C. Braet, *Klassieke retorica*, Groningen 1987, p. 105: ‘versterkende omschrijving door de negatie (= ontkenning, GHK) van het tegendeel’. Als voorbeeld van een litotes geven zij ‘niet slecht’ voor ‘erg goed’.

- * 1 Korintiërs 11:17 – ‘Nu ik dit beveel, prijs ik [u] niet’, omdat u *niet ten goede*, maar ten kwade samenkomt’;
- * 2 Korintiërs 2:11 – ‘want zijn gedachten zijn ons *niet onbekend*’;
- * Filippenzen 1:17 – ‘maar de anderen verkondigen Christus uit partijzucht, *niet zuiver*’.

Ook kan nog worden gedacht aan de zes keer door Paulus gebruikte uitdrukking: ‘ik wil *niet* dat u *onbekend* is’ (zie Rom. 1:13; 11:25; 1 Kor. 10:1; 12:1; 2 Kor. 1:8; 1 Tess. 4:13).

Eénmaal – eens voor altijd

In dit artikel bestuderen we twee Griekse woorden die beide eenmaligheid uitdrukken, maar daarnaast elk een eigen accent leggen.

Hapax

De grondbetekenis van Gr. *hapax* is puur getalsmatig éénmaal, in de zin van letterlijk 1 x – dus niet tweemaal of vaker. Zo schrijft Paulus in 2 Korintiërs 11:25 dat hij driemaal met roeden is geslagen, *eenmaal* is gestenigd, en driemaal schipbreuk heeft geleden.

Iets algemener is de uitdrukking één- en andermaal (lett. eenmaal en tweemaal, oftewel ‘herhaaldelijk’). In Filippenzen 4:16 stelt Paulus vast dat de Filippenzen hem ook in Tessalonika één- en andermaal een gave voor zijn behoeften hebben gezonden. Vergelijk ook wat hij in een ander verband schrijft: ‘Daarom hebben wij – ik, Paulus namelijk – één- en andermaal tot u willen komen’ (1 Tess. 2:18).

In de brief aan de Hebreëen wordt Gr. *hapax* naast de letterlijke betekenis (*eenmaal* in het jaar, Hebr. 9:7) gebruikt om het unieke karakter van de Persoon en het werk van Christus te benadrukken. Zie Hebreëen 9:26-28 waar staat: ‘Maar nu is Hij *eenmaal* (tegen-

over ‘dikwijls’ vlak ervoor) in de voleinding van de eeuw geopenbaard om de zonde af te schaffen (...). En evenzeer als het de mensen beschikt is *eenmaal* te sterven en daarna het oordeel, zo zal ook Christus, *eenmaal* geofferd om de zonden van velen te dragen (...). Zie ook Hebreëen 10:2, waar geschreven staat: ‘Zou anders het offeren daarvan niet opgehouden zijn, omdat zij die de dienst verrichten, *eenmaal* gereinigd geen enkel geweten van zonden meer gehad zouden hebben?’ (dit tegenover vers 1, waar sprake is van *dezelfde* offers, *voortdurend*, *elk* jaar).

Zie daarnaast ook Hebreëen 6:4, waar geschreven staat: ‘want het is onmogelijk hen die eens (lett.: *eenmaal*) verlicht zijn geweest (...) nog eens te vernieuwen tot bekering’. Alsook Hebreëen 12:26, waar wij lezen: ‘Nog *eenmaal* zal Ik niet alleen de aarde doen beven maar ook de hemel’. En in vers 27 is sprake van dit ‘nog *eenmaal*’.

Een andere plaats die het unieke karakter van Christus’ lijden uitdrukt, is 1 Petrus 3:18, waar Petrus schrijft: ‘Want ook Christus heeft *eenmaal* voor de zonden geleden’. Verder zien we dit woord nog twee keer in de brief van Judas. In vers 3 is hier sprake van ‘het geloof dat *eenmaal* (in de zin van ‘eens en voorgoed’) aan de heiligen is overgeleverd’. In vers 5 worden de geadresseerden aangesproken als ‘u die eens (lett. *eenmaal*) alles wist’. Hier lijkt Gr. *hapax* de afgezwakte betekenis te hebben van *eens*. Vergelijk het Engelse *once* en het Duitse *einmal*: beide woorden kunnen zowel ‘eenmaal’ als ‘eens’ (= op een bepaald moment) betekenen. Dezelfde nuances zitten ook in het Griekse woord.

Efapax

Daarnaast bestaat er het woord *efapax*, ontstaan uit *epi-hapax*, een versterking van *hapax*. Het betekent letterlijk ‘voor éénmaal’, en

heeft de betekenis gekregen van ‘eens voor altijd’. Zie Romeinen 6:10, waar wij lezen: ‘Want wat Hij is gestorven, is Hij *eens voor altijd* ten opzichte van de zonde gestorven’. Taal is echter niet mechanisch; taal leeft en is in ontwikkeling. Ook in het Nieuwtestamentisch Grieks kunnen woorden in verschillende betekenissen worden gebruikt, zelfs door een en dezelfde auteur. Zo gebruikt Paulus het woord dat hij in Romeinen 6:10 in de betekenis ‘eens voor altijd’ heeft gebruikt, ook nog een keer in de betekenis van ‘tegelijk’. En wel in 1 Korintiërs 15:6, waar we lezen: ‘Daarna is Hij verschenen aan meer dan vijfhonderd broeders *tegelijk*’.

In de brief aan de Hebreëen komt het drie keer voor:

Hebreëen 7:27 – ‘Want dit heeft Hij *eens voor altijd* gedaan door Zichzelf op te offeren’.

Hebreëen 9:12 – ‘Christus (...) is *eens voor altijd* ingegaan in het heiligdom, na een eeuwige verlossing verworven te hebben’.

Hebreëen 10:10 – ‘Door die wil zijn wij geheiligd door middel van de offerande van het lichaam van Jezus Christus, *eens voor altijd*’.

Christus is dus zowel de unieke, volmaakte Hogepriester als het unieke, volmaakte Offer!

Scheppen, en het begin van de schepping

Het Griekse woord voor scheppen is *κτίζω* (spreek uit: *ktiedzoo*). Bij Homerus (± 850 v. Chr.) komt het slechts eenmaal voor, en wel in de betekenis ‘stichten’. In de Griekse vertaling van het Oude Testament, de Septuaginta, komt het voor in de ons vertrouwde betekenis ‘scheppen’. Daarvan afgeleid is het woord ‘schepping’ (Gr. *ktisis*). Het woord ‘Schepper’ (Gr. *ktistês*) komt in het Nieuwe Testament slechts eenmaal voor, en wel in 1 Petrus 4:19 (‘de trouwe Schepper’).

Bij de Grieken was de hele gedachte van een schepping onbekend. Zij geloofden namelijk dat de materie eeuwig was, en dat er een goddelijke handwerksman met deze eeuwige materie aan de slag was gegaan. Dat is de reden waarom Paulus tijdens zijn toespraak op de Areopagus in Athene zijn wijsgerig geschoolde toehoorders moest uitleggen dat de onbekende god, die zij zonder Hem te kennen vereerden, de God was die de wereld gemaakt heeft en alles wat daarin is (Hand. 17:24).

In het Nieuwe Testament wordt dan ook duidelijk aangegeven dat alles een begin gehad heeft. Kijk maar eens naar woordgroepen als ‘het begin van de schepping’ (Marc. 10:6; vgl. Matt. 19:4); ‘van de

schepping van de wereld af' (Rom. 1:20); 'vanaf het begin van de schepping die God heeft geschapen' (Marc. 13:19; vgl. 2 Petr. 3:4). Dit begin vinden we ook terug in plaats en als: 'U hebt in het begin de aarde gegrondvest' (Hebr. 1:10 = Ps. 102:26). Vanaf datzelfde begin was ook de duivel actief als mensenmoordenaar (Joh. 8:44). Daarnaast wordt naar het begin van de schepping verwezen door de frequent voorkomende woordgroep 'de grondlegging van de wereld'.

De teksten die we hierboven bekeken hebben, laten zien dat 'scheppen' het begin van het bestaan van de wereld inhoudt, en dat er geen sprake is van vooraf bestaand materiaal. Dit is ook duidelijk hoorbaar in Romeinen 4:17, waar God door Paulus wordt voorgesteld als Degene 'die de doden levend maakt en *de dingen die niet zijn, roept alsof zij zijn*'. Diezelfde gedachte zien we al in Psalm 33:9, waar staat: 'Want Hij sprak en het was er, Hij gebod en het stond er'. Dat impliceert immers dat voordat God sprak er niets was, en dat voordat God gebod, er niets stond. In 2 Korintiërs 4:6 lezen we dan ook expliciet dat God gezegd heeft: 'Uit duisternis zal licht schijnen'. God heeft dus geschapen door te spreken, oftewel door Zijn Woord – en dat is ten diepste Christus Zelf (zie Joh. 1:1-3; Kol. 1:16 (zie ook hierna); Hebr. 1:2).

Alles, dus ook de materie, is geschapen. Zie teksten zoals Efeziërs 3:9 ('God die alle dingen geschapen heeft'); Kolossenzen 1:16 ('want in Hem zijn alle dingen geschapen in de hemelen en op de aarde, de zichtbare en de onzichtbare...): alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen'); Openbaring 4:11 ('U bent waard, onze Heer en God, te ontvangen de heerlijkheid en de eer en de kracht, want U hebt alle dingen geschapen, en door uw wil bestonden zij en zijn zij geschapen'; vgl. Openb. 10:6). Ook de schepping van

de mens wordt expliciet in het Nieuwe Testament vermeld als een scheppingsdaad van God. Zie bijv. Matteüs 19:4 ('Hebt u niet gelezen dat Hij die hen heeft geschapen, hen van het begin af als man en vrouw heeft gemaakt?'). Vergelijk ook 1 Korintiërs 11:9.

Helaas is de schepping al vele eeuwen lang onderworpen aan de vloek. We zagen al dat er vanaf het begin een mensenmoordeenaar is, nl. de duivel. In Romeinen 8:19-22 wordt uiteengezet dat de schepping aan de vruchteloosheid is onderworpen, en daarvan vrijgemaakt hoopt te worden, ja, zelfs reikhalzend uitziend naar dat moment. Dat is de tijd waarop ook de zonen van God, de wedergeboren christenen, zullen worden geopenbaard. Nu zucht de schepping nog, ja, zij is in barensood, maar dat zal gelukkig niet zo blijven. Wie de Heer Jezus toebehoort, is nu al in Hem een nieuwe schepping (2 Kor. 5:17; vgl. Gal. 6:15). Zo iemand is tot een totaal nieuwe, herschapen mensensoort gaan behoren, want hij heeft 'de nieuwe mens aangedaan, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het beeld van Hem die hem geschapen heeft' (vgl. Ef. 4:24).

Naar gewoonte

Deze WoordStudie is gewijd aan een heel gewoon woord, namelijk het woord 'gewoonte' (Gr. ethos). Dit vooral door Lucas gebruikte woord komt al voor in het klassieke Grieks, en daar betekent het 'gewoonte', 'gebruik' of een specifiek 'religieus gebruik', 'cultische verordening', 'wet'.

Het Nieuwe Testament

Ook in het Nieuwe Testament komen we bovengenoemde betekenissen tegen:

➔ Alleen Lucas vertelt ons over de Heer Jezus het volgende: 'En Hij ging naar buiten en vertrok naar zijn *gewoonte* naar de Olijfberg; ook de discipelen volgden Hem' (22:39). Dit betekent niet dat de Heer daar sliep als Hij in Jeruzalem verbleef, maar dat het deze bergtop was waar Hij de gewoonte had om te bidden wanneer Hij in Jeruzalem was. Het is hier dus niet een door de Joodse gemeenschap ingestelde gewoonte, maar een op God gerichte gewoonte die de Heer Zelf had.

➔ In Handelingen 25:16 citeert Lucas de stadhouder Festus, die tegenover Agrippa verklaarde: 'Ik antwoordde hun dat Romeinen niet [de] *gewoonte* hebben een mens bij wijze van gunst uit te leveren voordat de beschuldigde de beschuldigers vóór zich heeft en gele-

genheid tot verdediging tegen de aanklacht heeft'. Hier betreft het meer een gebruik, zonder religieuze context.

Religieuze samenhang

In de volgende teksten wordt 'gewoonte' (soms is het woord vertaald met 'zede' of 'gebruik') duidelijk wél in een religieuze samenhang gebruikt:

Lucas 1:9 – 'dat hij naar de *gewoonte* van het priesterschap door het lot werd aangewezen om te reukofferen';

Lucas 2:42 – 'En toen Hij twaalf jaar was geworden en zij volgens de *gewoonte* van het feest waren opgegaan';

Johannes 19:40 – '(...) zoals de Joden de *gewoonte* van begraven hebben';

Handelingen 6:14 – 'want wij hebben Hem horen zeggen dat deze Jezus de Nazoreeër deze plaats zal afbreken en de *zeden* veranderen die Mozes ons heeft overgeleverd';

Handelingen 15:1 – 'En sommigen die waren gekomen van Judea, leerden de broeders; Als u niet wordt besneden naar het *gebruik* van Mozes, kunt u niet behouden worden';

Handelingen 26:3 – 'vooral omdat u een kenner bent van alle *gebruiken* alsook twistvragen onder de Joden';

Handelingen 28:17 – 'Mannen broeders, hoewel ik niets heb gedaan tegen het volk of de voorvaderlijke *gebruiken*, ben ik als gevangene uit Jeruzalem overgeleverd in de handen van de Romeinen'.

Mogelijk is 'gewoonte' in Hebreëen 10:25 een ironische aanduiding van een verkeerde religieuze gewoonte: 'En laten wij onze eigen bijeenkomst niet verzuimen, zoals sommigen *gewoon* zijn, lett. 'de *gewoonte* hebben'.

Niet-religieuze samenhang

Een m.i. niet-religieuze samenhang zien we in Handelingen 16:21, waar Paulus en Silas verweten wordt dat zij ‘gebruiken verkondigen die wij niet mogen aannemen of doen, daar wij Romeinen zijn’.

Persoonlijke gewoonten

Er bestaat ook nog een met het hierboven besproken zelfstandig naamwoord samenhangend werkwoord (Gr. *eiootha*) dat vooral een persoonlijke gewoonte lijkt aan te duiden. Het heeft de betekenis ‘gewoon / gewend zijn’, ‘de gewoonte hebben’. Het betreft de volgende plaatsen:

Matteüs 27:15 – ‘Nu *was* de stadhouder op [elk] feest *gewoon* de menigte één gevangene los te laten, die zij wilden’;

Marcus 10:1 – ‘(...) en zoals Hij *gewoon was*, leerde Hij hen weer’.

Op basis van dit werkwoord is de woordgroep ‘naar zijn gewoonte’ (Gr. *kata to eioothos antooi*) gevormd, die slechts tweemaal voorkomt:

Lucas 4:16 – ‘En Hij kwam in Nazaret waar Hij was opgevoed en ging *naar zijn gewoonte* op de dag van de sabbat naar de synagoge’;

Handelingen 17:2 – ‘En *volgens zijn gewoonte* ging Paulus bij hen binnen en drie sabbatten lang onderhield hij zich met hen uit de Schriften’.

Slotvraag

Hoe staat het met onze persoonlijke gewoonten? Goed om ze eens tegen het licht te houden. Zijn ze religieus bepaald, oftewel gevormd door onze omgang met de Heer, met de Schrift? Of leven we maar een beetje gedachteloos? Dat is geen goede gewoonte!

Nicodemus, een geheime gelovige?

Deze keer geen studie over de betekenis van een Grieks woord, maar over iemand met een Griekse naam. De naam Nicodemus is samengesteld uit twee Griekse woorden, namelijk het woord voor ‘overwinnen’ (Gr. *nikao*) en het woord ‘volk’ (Gr. *dèmos*). De betekenis is ‘overwinnaar van (of met) het volk’, of ‘overwinning van (of over) het volk’. Wat zijn ouders dachten toen ze hun zoontje deze naam gaven, weten we niet. Zo te zien hadden ze weinig last van bescheidenheid en verwachtten ze veel van de pasgeboren Nicodemus.

De naam Nicodemus zal voor de meeste lezers van Rechtstreeks een vertrouwde klank hebben. Het is één van die namen die we direct met een bepaald bijbelboek en hoofdstuk in verband brengen. Inderdaad, u hebt het goed, het is Johannes 3. Hier vinden we het gesprek van de Heer Jezus met Nicodemus over de wedergeboorte. Nicodemus was degene die ‘s nachts de Heer opzoekt, en Hem direct aansprak op een manier waarvan u en ik, als wij erbij waren geweest, gedacht zouden hebben: ‘Fijn, dat er ook mensen zijn die begrepen hebben wat het doel is van de tekenen die de Heer doet. Deze man erkent tenminste dat niemand deze tekenen kan doen tenzij God met Hem is; een mooi begin van een goed gesprek!’.

En we zouden ons grandioos vergist hebben. Zeker, wat Nicodemus zei, was op zichzelf volkomen juist. Maar de Heer, die Zelf wist wat in de mens was (zie Joh. 2:25, direct voorafgaand aan het gesprek met Nicodemus), wist dat er iets heel wezenlijks ontbrak bij de mens die op dat moment bij Hem op bezoek was. Hij ging daarom ook niet in op Nicodemus' woorden, maar sprak hem aan in zijn hart. De mens immers ziet aan wat voor ogen is, maar God ziet het hart aan (1 Sam. 16:7; vgl. ook Luc. 16:15). De Heer zag dat deze mens uit de farizeeën, deze overste van de Joden, de leraar van Israël, die toch maar de moed had de verachte rabbi van Nazareth 's nachts op te zoeken, niet wedergeboren was. En de Heer heeft hem daarop gewezen in een gesprek van hart tot hart. Op alle vragen die in zijn hart leefden, kreeg hij zo antwoord. Het zal indruk op hem hebben gemaakt om in de duisternis van die nacht de Heer te horen zeggen dat dit het oordeel was, dat het licht in de wereld gekomen was en dat de mensen de duisternis meer liefhadden dan het licht, omdat hun werken boos waren (Joh. 3:19).

Maar Nicodemus hoorde toen ook voor het eerst dat God uit liefde voor deze wereld Zijn eniggeboren Zoon had gegeven, opdat ieder die in Hem gelooft, niet verloren gaat maar eeuwig leven heeft. We weten niet wat er die nacht verder gebeurd is. We lezen niet dat de Heer met Nicodemus op de knieën is gegaan, of hem een 'overgave-gebed' heeft voorgezegd of nazorg aan hem heeft besteed. Deze bijzonderheden staan er stellig daarom niet bij, omdat juist Johannes 3 ons laat zien dat de wedergeboorte een hoogst persoonlijke zaak is. Opnieuw geboren worden – het moet (vers 7), God wil het (vers 8), en het is een individueel gebeuren (vers 3).

Hoe dan ook – er lijkt later wel degelijk iets bij Nicodemus veranderd te zijn. In Johannes 3 was hij 's nachts bij de Heer gekomen,

kennelijk omdat hij vond dat iemand van zijn positie het niet kon maken zich overdag bij de omstreden rabbi te vertonen. Maar in Johannes 7:51 lezen we dat hij op klaarlichte dag, te midden van zijn opgewonden collega's (de farizeeën) het juist voor deze rabbi durfde op te nemen: 'Veroordeelt onze wet soms de mens, tenzij zij eerst van hem hoort en weet wat hij doet?'. Nicodemus was ervan overtuigd dat als er één was die de toets van deze wet kon doorstaan, het de Man was die 's nachts zo indringend met hem had gesproken.

We komen Nicodemus nog een keer tegen, en wel in Johannes 19:38-42. Inmiddels had de dood van de Heer Jezus plaatsgevonden. Hij was gestorven, overeenkomstig de Schriften. In deze korte geschiedenis wordt de begrafenis van de Heer beschreven; ook die vond plaats naar de Schriften. We vinden hier de rijke, Jozef van Arimathea, bij wie de Heer was in zijn dood (Jes. 53:9). Het opmerkelijke is dat juist Johannes ons mededeelt dat deze Jozef, die de moed had naar de Romeinse stadhouder Pilatus te gaan met het verzoek het lichaam van de Heer te mogen wegnemen, een *discipel* van Jezus was, maar in het geheim, uit vrees voor de Joden (vers 38).

Alleen Johannes deelt ons mee dat er toen nog iemand anders was, die de Heer eer wilde bewijzen. Inderdaad, dat was Nicodemus. Inmiddels een geheime gelovige? Waarschijnlijk wel. Althans, tot op dat moment. Is het niet treffend dat precies deze twee mannen juist toen de Heer gestorven was, *wel* de moed hadden kleur te bekennen en openlijk de kant te kiezen van Hem, voor Wie de wereld – die de duisternis liever had dan het Licht – geen plaats had? Jozef *en* Nicodemus namen vervolgens het lichaam van Jezus en bonden het in linnen doeken, met de specerijen, zoals de Joden

de gewoonte van begraven hadden (vers 40). Jozef *en Nicodemus* legden Jezus in dat nieuwe graf, waarin nog nooit iemand gelegd was. Is dat geen prachtig erbetoon? Is dat geen illustratie van wat aanbidding is? Ziet u ze voor u, die twee mannen, met de gestorven Heiland in hun midden? Samen hun aandacht en energie wijwend aan Hem die zoveel voor hen was gaan betekenen?

Ik moet vaak aan dit tafereel denken bij het zingen van lied 157:2 uit de bundel Geestelijke Liederen:

*Uwe geliefden, vergaderd om U te vereren,
U, die voor hen alles beerlijk ten goede deed keren,
loven U saam,
prijzen Uw heilige naam,
danken U, Here der heren.*

Laten ook wij Hem, die dood geweest is, maar leeft tot in alle eeuwigheid, overvloedig eer bewijzen. De Vader zoekt aanbidders, namelijk mensen die hier op aarde de Zoon eren, zoals zij de Vader eren (Joh. 5:23).

De aard van het nieuwtestamentische Grieks

Dat er al heel lang Grieks gesproken is op deze planeet, wist u al. Dat het Nieuwe Testament in het Grieks geschreven is, kan voor u als trouwe lezer van de WoordStudies ook geen verrassing meer zijn. Maar als we het hebben over het nieuwtestamentische Grieks, betekent dit dan dat het Nieuwe Testament in een heel speciaal soort Grieks geschreven is? Ja en nee. Men sprak in de eerste eeuw na Christus uiteraard niet een variant van het Grieks die als ‘nieuwtestamentisch Grieks’ kan worden getypeerd. Nee, men sprak gewoon Grieks. En ja, het had wel enkele speciale kenmerken, en de kenmerken van het nieuwtestamentische Grieks zijn nog iets specialer.

Grieks buiten Griekenland

‘Kent u Grieks?’ Dat was de verbaasde vraag van de Romeinse legeroverste aan Paulus, toen deze laatste hem in de legerplaats – de burcht Antonia in Jeruzalem – vroeg of hij iets mocht zeggen (Hand. 21:37). Deze van origine Latijn sprekende militair herkende Paulus’ taal als Grieks en kon dat zelf ook spreken. Hoe was die situatie ontstaan? Want op zichzelf was het handig dat iemand die het Latijn als moedertaal had, in het Grieks kon communiceren

met een ‘native speaker’ van het Hebreeuws. Was dit toevallig? En waarom schreef Paulus zijn brieven in het Grieks?

Griekenland

Natuurlijk was het Grieks allereerst de taal van de Grieken. Logisch dus dat Griekenland het gebied was waar deze taal bij uitstek gesproken werd. De Grieken hebben zich echter in hun woon- en werkactiviteiten al vroeg om allerlei redenen verspreid over een groter gebied. Tussen 800 en 500 v. Chr. bewoog zich een constante stroom Grieken naar het vasteland van Klein-Azië, zodat in de hele kuststrook van noord naar zuid Griekse koloniën ontstonden waar Grieks gesproken werd.

Alexander de Grote

De grote doorbraak kwam echter vanuit het gebied Macedonië, dat ten noorden van Griekenland lag. De koning van dat gebied, Filippus II en zijn zoon Alexander, hadden een obsessie voor de Griekse cultuur. Filippus had zelfs de grote Griekse filosoof Aristoteles gecontracteerd als huisonderwijzer voor zijn veelbelovende zoon. Filippus en Alexander zagen zichzelf als ‘Grieken naar de geest’ en wilden dolgraag dat de Griekse stadstaten zich vrijwillig aan hun gezag onderwierpen. Toen dat niet gebeurde, hebben zij Griekenland in 338 v. Chr. met militaire macht aan hun gezag onderworpen.

Toen in 336 v. Chr. Filippus II overleed, was zijn zoon Alexander twintig jaar oud. De strategische capaciteiten van Alexander en zijn persoonlijk charisma waren echter van dien aard dat het leger zijn gezag voluit erkende. Alexander was de overtuiging toegedaan dat hij de hele destijds bekende wereld onder zijn gezag moest brengen. Dat enorme project resulteerde in een militaire operatie die in

de geschiedenis zijn weerga niet kent. In dertien jaar tijd veroverde hij een gebied dat zich uitstreckte van Griekenland tot aan de rivier de Indus.

Grieks buiten Griekenland

Wie in dat grote gebied wilde meetellen, moest zorgen dat hij Grieks sprak. Veel mensen leerden dan ook Grieks als tweede taal. Het Grieks heeft zich dus in een recordtijd uitgebreid van een beperkt geografisch gebied over een gigantisch rijk. Deze schoksgewijze uitbreiding over zoveel sprekers heeft de taal ook beïnvloed. Er ontstond iets dat we internationaal Grieks kunnen noemen. De officiële term is Koinè-Grieks, het algemene Grieks. Het heeft ten opzichte van het klassieke Grieks een grammaticale vereenvoudiging doorgemaakt. Toch heeft zich ook literair Koinè-Grieks ontwikkeld. Toen de Romeinen later het grootste deel van het voormalige rijk van Alexander hadden overgenomen, waren ze maar wat blij dat in de oostelijke rijkshelft één taal gesproken werd, het Grieks – zoals er in de westelijke helft eveneens één taal gesproken werd, het Latijn. Elke ontwikkelde inwoner van het Romeinse rijk sprak en schreef de ene taal *actief* en beheerste de andere *passief*.

Nieuwtestamentisch Grieks

Het Grieks van het Nieuwe Testament heeft een aantal eigen kenmerken. Dat heeft sommigen aanvankelijk tot de conclusie gebracht dat het in een speciaal soort Bijbels of zelfs hemels Grieks zou zijn geschreven. Rond 1900 heeft Deissman echter door een grondige studie van de in Egypte gevonden papyrusteksten duidelijk aangetoond dat het Nieuwe Testament helemaal niet geschreven is in een speciaal soort Bijbels Grieks, maar in de hierboven beschreven gewone, voor algemeen gebruik bedoelde Griekse omgangstaal, het Koinè-Grieks. Wie dat sprak en schreef, kon dus

een doelgroep bereiken in een zeer groot gebied. Men sprak zelfs van ‘matrosengriechisch’, omdat dit hetzelfde Grieks bleek te zijn als waarin matrozen in dat hele gebied gewend waren hun heel wat minder hoogstaande gedachten uit te drukken. Het Grieks van het Nieuwe Testament was dus geen *hemels* Grieks, maar het was de gewone taal van het dagelijks leven – al zijn er zeker gedeelten met een meer literair taalgebruik, zoals de geschriften van Lucas en Paulus.

Wegdoen, of te vondeling leggen?

Deze WoordStudie gaat over de vertaling van een aan elkaar verwante woordgroep en werkwoord, die hetzelfde betekenen. De vraag is echter wat de juiste betekenis van dit tweetal is. Het betreft de vertaling van Gr. *ektheton poiein* en *ektithèmi* in Handelingen 7:19 en 21. Oftewel: wat moesten, volgens Stefanus en Lucas, de Israëlieten met hun pasgeboren baby's doen?

De Bijbel open

Eerst kijken we hoe enkele Nederlandse Bijbelvertalingen deze woorden hebben weergegeven. Steeds volgt eerst de vertaling van Handelingen 7 vers 19, en aansluitend die van vers 21:

SV: zodat zij hun jonge kinderen moesten *wegwerpen* (...) en als hij *weggeworpen* was.

NBG: en liet hen hun zuigelingen *te vondeling leggen* (...) en toen hij *te vondeling* was *gelegd*.

4^e druk Voorhoeve: zodat zij hun jonge kinderen moesten *wegdoen* (noot: of ‘*te vondeling leggen*’) (...) En toen hij *weggedaan* was.

Willibrordvertaling: en dwong hen zelfs zich van hun pasgeborenen *te ontdoen* (...) Nadat zijn ouders zich *van hem ontdaan* hadden.

Telosvertaling: zodat zij hun jonge kinderen *te vondeling* moesten leggen (...) Toen hij nu *te vondeling* was *gelegd*.

NBV: hij dwong onze voorouders hun pasgeboren kinderen *te vondeling* te leggen (...) maar toen hij *te vondeling* werd *gelegd*.

HSV: door hen hun jonge kinderen *te vondeling te laten leggen* (...) En toen hij *te vondeling* *gelegd* was.

Naardense Bijbel: dat ze hun nieuwgeborenen *te vondeling moeten leggen* (...) maar als hij *te vondeling* *gelegd* wordt.

Te vondeling leggen?

Is het niet opvallend dat de meeste Nederlandse vertalingen hier kiezen voor ‘te vondeling leggen’, terwijl dat in ieder geval niet de bedoeling van de farao was? In Exodus 1:22 staat dat de Israëlieten de pasgeboren jongetjes in de Nijl moesten werpen, en dat is duidelijke taal. Zo zouden ze nimmer aan het voortplantingsproces kunnen deelnemen. En over wat Jochebed vervolgens met de drie maanden oude Mozes gedaan heeft, is ook geen misverstand mogelijk: zij maakte een biezen kistje, bestreek het met asfalt en pek en legde dit bijzondere vaartuig, met de kleine Mozes als passagier, in het oeverriet van de Nijl (zie Ex. 2:3).

Vondelingen – het woord zegt het al – worden tegenwoordig meestal ergens neergelegd in de hoop dat zij *gevonden* worden en elders opgroeien tot volwassen mensen. Het probleem is dat in Handelingen 7 beide keren een zogenaamde technische term wordt gebruikt, een vakterm dus, die zich in het Nederlands doorgaans laat vertalen als ‘te vondeling leggen’, maar in het Grieks is het element ‘vinden’ niet aanwezig. Daar betekent het letterlijk ‘uitleggen / plaatsen’, oftewel ‘buiten leggen / plaatsen’. Dergelijke buiten gelegde kinderen stierven vaak van hongers of koude, al zijn

er zeker verhalen bekend waarin zulke kinderen werden gevonden en liefdevol werden grootgebracht.

In de oudheid werden er in veel culturen pasgeborenen te vondeling gelegd, waarbij het vrijwel zeker was dat ze zouden overlijden. Hoewel zulke kinderen konden overleven als ze door anderen onder hun hoede werden genomen, werd dit vaak gezien als een vorm van babymoord. Zoals bijvoorbeeld in het Apologeticum van Tertullianus: “Het is een erg wrede manier om [een kind] te doden (...) door het bloot te stellen aan kou, honger en honden”.

Het bijzondere van Handelingen 7:19 en 21 is juist dat de baby's op een heel bijzondere plaats, nl. in de Nijl, te vondeling (?) moesten worden gelegd, en dat dit inderdaad ook met Mozes gebeurde. Vergelijk ook Hebreëen 11:23, waar juist benadrukt wordt dat Mozes' ouders het gebod van de farao niet vreesden en niet in letterlijke zin gehoorzaamden.

In Duitse bijbelvertalingen worden de hierboven behandelde Griekse woorden meestal vertaald met ‘aussetzen’, in Engelse met ‘to expose’, in Franse met ‘exposer’. De Latijnse Vulgata koos al voor ‘exponere’. De gedachten van ‘buiten leggen’ ziet hier steeds in, maar de notie ‘vinden’ zit er *niet* in opgesloten – dat is alleen in het Nederlands helaas het geval. Weet iemand van de lezers een technische term die aangeeft dat een kind buiten gelegd wordt, zonder dat daarbij sprake is van de notie dat het gevonden wordt? Zolang we zo'n term niet hebben in het Nederlands, zullen we het in Handelingen 7 moeten blijven doen met de correcte, maar op zichzelf toch wat misleidende term ‘te vondeling leggen’.

Wat de Bijbel over zichzelf zegt

*Ditmaal geen WoordStudie over slechts één woord, maar over het hele Woord.
Wat zegt het Woord eigenlijk over zichzelf?*

In Psalm 33:6 lezen we: ‘Door het *Woord des Heren* zijn de hemelen gemaakt, door de adem van Zijn mond al hun heer’.

In Psalm 33:9 staat: ‘Want *Hij sprak* en het was er, *Hij gebood* en het stond er’.

Genesis 1:1 zegt: ‘In den beginne *schiep God* de hemel en de aarde’.

Conclusie 1: God sprak al toen niemand op aarde Hem kon horen.

Hebreeën 11:3 stelt: ‘*Door het geloof* begrijpen wij dat de werelden door Gods woord bereid zijn, zodat wat men ziet, niet ontstaan is uit wat zichtbaar is’.

**Conclusie 2: Dat God begonnen is met spreken en zo gescha-
pen heeft, weten we door het geloof** (want dit is de zekerheid van wat men hoopt, de overtuiging van wat men niet ziet (Hebr. 11:1)).

Hoe openbaarde God Zichzelf? Numeri 12:6-8 zegt ons: ‘Toen zei Hij: Hoort nu mijn woorden. Indien onder u een profeet is, dan maak Ik, de HERE, Mij in een gezicht aan hem bekend, in een droom spreek Ik met hem. Niet aldus met mijn knecht Mozes, vertrouwd als hij is in geheel mijn huis. *Van mond tot mond spreek Ik met hem, duidelijk en niet in raadselen, maar hij aanschouwt de gestalte des HEREN.*

Conclusie 3: God openbaarde Zich aan Mozes’ oren en ogen.

Hoe weten wij dat God Zichzelf openbaarde aan Mozes? In Exodus 24:4 staat: ‘En *Mozes schreef* al de woorden des HEREN op. Vroeg in de morgen bouwde hij een altaar onder aan de berg, met twaalf opgerichte stenen overeenkomstig de twaalf stammen van Israël’.

Deuteronomium 31:22 vermeldt: ‘Toen *schreef Mozes* dit lied op en leerde het de Israëlieten’.

Jozua 8:32 zegt ook: ‘En *dáár schreef hij (Jozua)* op de stenen een afschrift van de wet van Mozes, hetwelk hij opschreef ten aanschouwen van de Israëlieten’.

Conclusie 4: Mozes schreef op wat hij zag en hoorde; anderen (bijv. Jozua) kopieerden zijn tekst.

Hoe maakte God aan mensen Zijn woorden bekend? Enkele teksten over inspiratie:

- ‘De *Geest des Heren spreekt* door mij, *Zijn woord* is op mijn tong; *Israëls God spreekt, Israëls Rots zegt* tot mij’ (2 Sam. 23:2-3).
- ‘Alle Schrift is *door God ingegeven* (Gr. *theopneustos*) en nuttig om te leren, te weerleggen, te verbeteren en te onderwijzen in de

gerechtigheid, opdat de mens Gods volkomen is, tot alle goed werk ten volle toegerust' (2 Tim. 3:16).

- 'Over deze behoudenis hebben profeten onderzocht en nagevorst die van de voor u [bestemde] genade *geprofeteerd hebben*, terwijl zij navorsten welke of wat voor een tijd de *Geest van Christus die in hen was, aanduidde*, toen Hij *tevoren getuigde* van het lijden dat over Christus [zou komen] en van de heerlijkheden daarna. Aan hen *werd geopenbaard* dat zij niet voor zichzelf, maar voor u de dingen bedienden die u nu zijn aangekondigd door hen die u het evangelie hebben verkondigd door [de] Heilige Geest die van [de] hemel is gezonden; dingen waarin engelen begerig zijn een blik te werpen' (1 Petr. 1:10-12).
- 'Want niet door de wil van een mens werd ooit profetie voortgebracht, maar <heilige> mensen *van Godswege* hebben, *door de Heilige Geest gedreven*, gesproken' (2 Petr. 1:21).

➔ Conclusie 5: God openbaarde Zijn woorden op een bijzondere manier aan door Hemzelf geselecteerde mensen. Daarom vormen die woorden samen Gods gezaghebbende Woord.

Erbarmen, barmhartigheid, medelijden

*De woordgroep waarmee we ons in deze WoordStudie bezighouden, is best uitgebreid. Van de in de titel beschreven gevoelens worden in het Nieuwe Testament zowel zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden als werkwoorden gevormd. In deze volgorde komen we tegen: erbarmen of barmhartigheid, barmhartig, en zich erbarmen of barmhartigheid bewijzen. We bekijken eerst het basisbegrip in het Grieks, het woord *eleos*, dat ‘barmhartigheid’ betekent.*

Bij de Grieken

Bij de Grieken was *eleos* (‘barmhartigheid’, ‘erbarmen’, ‘ontferming’) niet meer dan een emotie, die opgewekt werd in het contact met iemand die onverdiend leed was overkomen. Het kwam neer op medelijden, sympathie. Wie in zo’n geval geen *eleos* ervoer, was wreed, meedogenloos (Gr. *nèlèè*, d.i. zonder *eleos*; zo reeds bij Homerus). Bij de Stoïcijnse filosofen was *eleos* echter een zwakheid, een gevoel dat een bedreiging was voor de gemoedsrust. Als iemand iets ergs overkwam, was dit immers van hogerhand door de godheid (het Ordenend Principe = de Rede) bepaald. Dat was dus goed zo, en moest geen aanleiding geven tot geschokte gevoelens of emoties. Die haalden een filosoof maar uit balans!

In het Jodendom (het O.T.)

In de Septuaginta (de Griekse vertaling van het Oude Testament) was *eleos* niet een emotie, maar een houding van een mens of van God op basis van een wederzijdse relatie. Deze houding kwam dus voor tussen vrienden, tussen familieleden, tussen gastheer en gast, tussen meester en ondergeschikten. Mensen onderling konden *eleos* claimen, maar van Gods kant was het altijd onverdiende gunst, genade dus. Van God mochten zij dan wel geen *eleos* claimen, maar wel verwachten! Hij was en is immers barmhartig en genadig, en groot van goedertierenheid. Wat een verschil met de kilte van het heidendom!

In het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament is *eleos* een van Godswege gevraagde houding van mensen onderling, waaraan de *eleos* van God voorafgaat. Dit zien we duidelijk in Matteüs 18:33, waar staat: 'Had jij je ook niet moeten erbarmen over je medeslaaf, zoals ook ik mij over jou erbarmd heb?'. Van Gods kant kan *eleos* worden getypeerd als 'genadige trouw'. Zie Lucas 1:58, waar over Elisabet staat geschreven: 'En haar burens en bloedverwanten hoorden dat de Heer Zijn barmhartigheid aan haar had grootgemaakt'. Het is Zijn barmhartigheid, de barmhartigheid die bij Hem past! Vergelijk ook Efeziërs 2:4, waar staat dat God rijk is aan barmhartigheid, en 1 Petrus 1:3, waar sprake is van 'Zijn grote barmhartigheid'. In deze beide laatste plaatsen wordt Gods barmhartigheid bewezen aan mensen die schuldig stonden, die geestelijk dood waren en opnieuw geboren moesten worden.

Om welke woorden gaat het?

eleos = barmhartigheid (zie o.a. Matt. 9:13; Rom. 11:31; 2 Tim. 1:16; Tit. 3:5; Hebr. 4:16; Jud.:21).

eleëoo = barmhartigheid bewijzen, zich erbarmen over (zie o.a. Matt. 5:7; Rom. 9:15; 2 Kor. 4:1; Fil. 2:27; 1 Tim. 1:13; 1 Petr. 2:10).

eleëmoon = barmhartig (Matt. 5:7 en Hebr. 2:17).

eleëmosunè = barmhartigheid, aalmoes (zie Matt. 6:2,3,4; Luc. 11:41; 12:33; Hand. 3:2,3,10; 9:36; 10:2,4,31; 24:17).

eleëimos = ellendig, beklagenswaardig, meelijwekkend (zie 1 Kor. 15:19 en Openb. 3:17).

an-eleos = onbarmhartig, zonder medelijden (Jak. 2:13).

an-eleëmoon = onbarmhartig, zonder medelijden (Rom.1:31).

Toegift: Kyriëleis

Merkwaardig woord, dat ‘Kyriëleis’. Misschien hebt u het wel eens gezongen, als deel van de tekst van een oud christelijk lied. Ook wordt het wel in de mis gezongen. De betekenis is ‘Heer, erbarm U’, zoals in o.a. Matteüs 9:27. Het is eigenlijk verbasterd Grieks, want in het Grieks luidt het: *Kurië eleëson*. Door het iotacisme (= de neiging diverse klinkers als een *i* uit te spreken) zijn deze woorden in het Latijn terechtgekomen als ‘Kyrië ele-ison’ (of: elei-ison).

In gelijkheid van: lijkend op of identiek met?

Paulus heeft een aantal bijzondere uitspraken gedaan over de mensheid van Christus. Die uitspraken moeten echter wel goed vertaald en verklaard worden. Paulus heeft de heerlijkheid en de grootheid van de Mens Christus Jezus willen onderstrepen door iets te zeggen over Zijn menswording. Onze bewondering voor de Heer Jezus zal daardoor toenemen. Als we deze uitspraken echter verkeerd vertalen en verklaren, kunnen er helaas conclusies uit worden getrokken die aan Zijn heerlijkheid tekort doen. Het betreft delen van Romeinen 8:3 en Filippenzen 2:7.

Romeinen 8:3

Paulus schrijft hier o.a. de woorden: ‘(...) doordat Hij Zijn eigen Zoon in een [gedaante] gelijk aan [het] vlees van [de] zonde en voor [de] zonde heeft gezonden’. Het gaat om de woordgroep ‘in een [gedaante] gelijk aan [het] vlees van [de] zonde’. In het Grieks is dit: *en boomoioomati sarkos hamartias*.

De woorden ‘het vlees van de zonde’ kunnen worden weergegeven als: ‘het zondige vlees’. En inderdaad, ons lichaam is helaas maar al te vaak het instrument waarmee wij zondigen. Het wordt dan gebruikt als de uitvoerende instantie van wat wij, zondige mensen, met onze zondige natuur hebben uitgedacht. Onze voeten

gaan naar verkeerde plaatsen, onze handen verrichten verkeerde handelingen, onze lippen vormen de verkeerde woorden, enzovoort. Ons verstand denkt uit, ons lichaam voert uit. Wil Paulus nu zeggen dat de Vader Zijn eigen Zoon als een zondig mens in de wereld heeft gestuurd? Vanzelfsprekend niet! Christus heeft immers geen zonde *gekend* (2 Kor. 5:21), en geen zonde *gedaan* (1 Petr. 2:22). In Hem *is* geen zonde (1 Joh. 3:5).

Wat Paulus in Romeinen 8:3 letterlijk zegt, is dat de Vader de Zoon zond *in gelijkheid* (Gr. *en homoioomati*) van het vlees van de zonde. Oftewel: de lichamelijke gestalte, het lichaam van de Heer Jezus *zag er precies zo uit als het lichaam van ons zondige mensen*. Wij zondigen met en in ons lichaam. De Heer deed dit uiteraard niet. Maar al was en bleef Hij in de gedaante van God, Hij is wél volledig Mens geworden (vgl. ook Hebr. 2:14). En Hij werd als zodanig door de Vader gezonden. Zijn lichaam leek precies op dat van ons – want dát is wat Gr. *homoiooma* ten diepste aangeeft: overeenstemming, treffende gelijkenis! Zie ook Hebreëen 4:15, waar staat dat Hij in *alle* dingen verzocht is als wij, met uitzondering van de zonde. Hij was waarachtig Mens!

Filippenzen 2:7

Paulus beschrijft in Filippenzen 2 op welke manieren Christus Jezus ‘Zichzelf ontledigd heeft, [de] gestalte van een slaaf aannemend, de mensen gelijk wordend’. Dat laatste stukje, ‘de mensen gelijk wordend’, is letterlijk: ‘*in gelijkheid* (Gr. *en homoioomati*) van mensen geworden of geboren’.

Wil Paulus hier nu zeggen dat Christus niet werkelijk mens was, maar slechts op de mensen *leek*? Dus dat hij slechts in schijn mens was? Dat laatste was de dwaling van de gnostisch denkende do-

cetisten in de eerste eeuwen van onze jaartelling, die beweerden dat Christus' lichamelijkeid slechts schijn was, dat Hij slechts een schijnlichaam had (van Gr. *dokeoo* = schijnen). Nee, wat Paulus wil aangeven is een bijzondere *overeenkomst* tussen Christus Jezus en ons, en dat is de *geboorte*. Hij is *in gelijkheid van mensen geboren*, oftewel *als mens geboren*. Hij is *op dezelfde manier* mens geworden als alle mensen, namelijk door geboorte, en wel, zoals Paulus elders schrijft, uit een vrouw (Gal. 4:4).

Maar ook hier geldt: Hij bleef God! Nooit is de Heer Jezus opgehouden God te zijn. Hij was en blijft de Eeuwige God. Maar Hij is daarnaast in de volheid van de tijd geworden wat Hij van tevoren *niet* was, namelijk *Mens!* Daarom kon deze unieke Man, God en Mens in één Persoon, de Vader vragen Hem nu ook als Mens te verheerlijken met de heerlijkheid die Hij van eeuwigheid als God de Zoon had bezeten (Joh. 17:5). Hij zou immers naar de Vader terugkeren, maar nu ook als Mens, en als zodanig kon Hij deze wens bij de Vader neerleggen. Goddelijke, hemelse heerlijkheid had Hij van eeuwigheid, voordat de wereld was, bij de Vader bezeten. Op diezelfde heerlijkheid maakte Hij nu volkomen terecht aanspraak, nu Hij zich achter het werk plaatste dat Hij in gehoorzaamheid aan de Vader als Mens op aarde had volbracht.

Durft iemand nog te zeggen dat deze woorden werden uitgesproken door iemand die zondigen kon? Of door iemand die dat dan misschien wel kon, maar niet gedaan heeft? Kon zo iemand aanspraak maken op een eeuwige, goddelijke heerlijkheid? De Heer Jezus vroeg om deze heerlijkheid met alle vrijmoedigheid, volkomen terecht, en wij kunnen en willen niet anders dan Hem daarom aanbidden. Hem zij de glorie!

De besnijdenis – wel of niet ‘in het basispakket’?

Nee, u bent niet per ongeluk terechtgekomen op de internetpagina van uw zorgverzekeraar of van het Ministerie van VWS. In dit artikel willen we kijken in hoeverre de besnijdenis wel of niet de basis is van de identiteit van een christen. Zo nee, waarom niet, en zo ja, welke besnijdenis wordt dan bedoeld?

Besnijdenis en besnijden

Het Griekse woord voor besnijdenis is *peritomè*, dat letterlijk ‘rondom-snijding’ betekent. Het bijbehorende werkwoord ‘besnijden’ is in het Grieks *peritemnoo* en betekent letterlijk ‘rondom snijden’. Dat is immers precies wat er bij de besnijdenis gebeurt: er wordt iets rondom weggesneden, namelijk de voorhuid.

Verbondsteken

Abraham kreeg in Genesis 17:10-12 het volgende te horen: *‘Dit is mijn verbond, dat u zult houden tussen Mij en u en uw nageslacht: dat bij u al wat mannelijk is, besneden wordt; u zult het vlees van uw voorhuid laten besnijden, en dat zal tot een teken van het verbond zijn tussen Mij en u. Wie acht dagen oud is, zal bij u besneden worden, al wat mannelijk is in uw geslachten’*. Vervolgens gehoorzaamde Abraham aan deze opdracht, terwijl hij 99 jaar oud was en zijn zoon Ismaël 13 jaar oud was. Ook zijn mannelijke huisgenoten werden besneden.

Conform dit voorschrift besneed hij Isaak op de achtste dag na zijn geboorte (Gen. 21:4). Dat voorschrift is later herhaald in de wet (Lev. 12:3).

Besneden zijn was een voorwaarde om het Pascha te mogen eten (Ex. 12:44, 48). In de woestijn had men de besnijdenis nagelaten, en daarom moest deze na de doortocht door de Jordaan alsnog plaatsvinden, en wel in Gilgal (Joz. 5:2-9). De besnijdenis zat dus ‘in het basispakket’ van het volk van God in het Oude Testament. Wie niet besneden was, hoorde immers niet bij dit volk en verdiende als een verbondsbreker (nl. van het verbond van de besnijdenis) zelfs de dood (Gen. 17:14; Hand. 7:8). Het jodendom en de Joden worden daarom soms zelfs aangeduid met hun basisritueel, dus als ‘de besnijdenis’ (zie bijv. Hand. 10:45; 11:2; Gal. 2:7-12; Ef. 2:11; Kol. 4:11).

Christenen en het nieuwe verbond

Christenen staan niet in deze verbondsrelatie tot God, hoewel zij nu reeds de zegen ervaren van wat in de Schrift ‘het nieuwe verbond’ wordt genoemd. De sluiting daarvan heeft echter nog niet plaatsgevonden en is nog steeds toekomstig. Het zal ook niet specifiek met christenen, maar met het in de toekomst herstelde huis van Israël en het huis van Juda worden gesloten (zie Jer. 31:31 en Hebr. 8:8-12; 10:16-17). Het is dus voor iemand die christen wordt, niet nodig zich te laten besnijden; en evenmin hoeft hij dit ritueel aan zijn acht dagen oude zoontje te laten voltrekken. Paulus schrijft dan ook: *‘Is iemand als onbesnedene geroepen, dan moet hij zichzelf niet laten besnijden. De besnijdenis is niets, en het onbesneden zijn is niets, maar de onderbonding van Gods geboden’* (1 Kor. 7:18b-19). Tot het aardse volk van God behoort men immers door geboorte, en aansluitend – voor jongetjes – de besnijdenis. Maar tot het hemelse volk van

God, de Gemeente, gaat men behoren door de wedergeboorte, de geboorte uit water en Geest (Joh. 3).

Christenen zijn al besneden

Christenen uit de volken hoeven zich niet te laten besnijden, omdat dit ritueel niet op hen van toepassing is. Dit te eisen zou neerkomen op het propageren van een dwaalleer (Hand. 15:1, 5, 24). Bovendien hoeven christenen zich niet laten besnijden omdat ze al besneden *zijn* – echter niet in letterlijke zin. Paulus legt uit dat christenen *in Christus* besneden zijn, en dat dit géén besnijdenis is die met handen verricht is. Het gaat om de besnijdenis *van Christus*, dit houdt in dat zij zich geestelijk met Hem verenigd weten in Zijn dood en begrafenis. Dat hebben zij niet zichtbaar gemaakt door een letterlijke besnijdenis, maar bij hun doop (Kol. 2:11-12). De besnijdenis in het basispakket van christenen? Jazeker, want zonder deze *besnijdenis in Christus* is men geen christen!

Besnijdenis in morele zin

Zowel het Oude als het Nieuwe Testament spreken beide ook in morele zin over de besnijdenis. Israëlieten die in dankbare gehoorzaamheid wilden wandelen, werden ertoe opgeroepen aan hun letterlijke besnijdenis nog een geestelijke toe te voegen: ‘Besnijdt dan de voorhuid van uw hart en weest niet meer hardnekkig’ (Deut. 10:16). Tegen de mannen van Juda en van Jeruzalem zei de HERE dat zij zich moesten bekeren, en wel als volgt: ‘Besnijdt u voor de HERE en doet weg de voorhuid van uw hart’. Stefanus spreekt de hogepriester en de Raad dan ook aan als ‘onbesnedenen (Gr. *aperitmetoi*) van harten en oren’. Deze toestand werd zichtbaar in het feit dat zij de Heilige Geest weerstonden.

Prikkels, angels en doorsteken

*In deze WoordStudie bespreken we een wat minder vaak voorkomende woordgroep. Het betreft het Griekse woord *kentron*, dat viermaal in het Nieuwe Testament voorkomt, en het ermee verwante werkwoord *ekkenteeo*, dat tweemaal wordt gebruikt. Deze zes plaatsen zullen we in geregelde orde bespreken. De gebruikers van deze woordgroep in het Nieuwe Testament zijn resp. Lucas (1x), Paulus (2x) en Johannes (3x).*

Handelingen 26:14

In Handelingen 26:14 zegt de Heer Jezus tegen Paulus: ‘Saul, Saul, waarom vervolgt je Mij? Het valt je hard tegen de prikkels achteruit te slaan’. Hier staat Gr. *kentron* in het meervoud. Het wordt in deze samenhang overdrachtelijk gebruikt. Maar om dat te begrijpen, moeten we ons eerst met de letterlijke betekenis bezig houden. Wat is een *kentron*? Het is vertaald met ‘prikkel’, en dan kan ofwel worden gedacht aan de door veedrijvers gebruikte stok of zweep, die uitloopt in een prikkel, ofwel aan een ploeg waaraan prikkels bevestigd waren. In beide gevallen moesten ze voorkomen dat de dieren met hun poten achteruit traptten.

De uitdrukking ‘tegen de prikkels achteruit slaan’ was echter een spreekwoord geworden dat al bij Euripides (5^e eeuw v. Chr.) voor-

kwam, en daar de betekenis had gekregen van ‘zich verzetten tegen goddelijke overmacht’.

1 Korintiërs 15:55-56

In 1 Korintiërs 15 heeft Paulus een uitvoerig betoog gehouden over de waarheid van de opstanding. Daarbij heeft hij ook melding gemaakt van de verandering van de levenden bij de opname van de Gemeente, die in de toekomst nog plaatsvindt. Als dat gaat gebeuren, zal het volgende schriftwoord uitkomen: *‘Waar is, dood, uw prikkel? Waar is, dood, uw overwinning? De prikkel nu van de dood is de zonde, en de kracht van de zonde is de wet’.*

Wat Paulus lijkt te willen zeggen, is gebaseerd op de gedachte dat de persoon die de drijfstok hanteert, de macht heeft. In dit geval geeft hij dus aan dat de dood straks geen prikkel, oftewel geen macht meer heeft om de mensheid te folteren, omdat de dood is overwonnen. Nu heeft de dood macht over de mensheid als gevolg van de realiteit van de zonde (vgl. Rom. 5:12), en het is de wet die daarvan het overtuigende bewijs levert (vgl. Rom. 3:20). Straks zullen wij echter, zoals Paulus in vers 49 van 1 Korintiërs 15 geschreven heeft, het beeld van de Hemelse, d.i. Christus, dragen, en dus zonder zonde zijn. Wij delen in Zijn overwinning (vs. 57).

Openbaring 9:10

In Openbaring 9:10 schrijft Johannes over sprinkhanen, die in de toekomst uit de afgrond zullen opkomen, en hij vermeldt dan de volgende bijzonderheid: ‘zij (= de op paarden lijkende sprinkhanen) hadden staarten, aan schorpioenen gelijk, en angels’. Voor ‘angels’ gebruikt Johannes het meervoud van het woord *kentron*. Hier gaat het dus om *kentra* in nog engere, maar wel letterlijke zin, om lichaamsdelen waarmee zij kunnen steken, dus om angels.

Johannes 19:37 en Openbaring 1:7

In Johannes 19:34 heeft de apostel zojuist beschreven dat de zijde van de Heer Jezus met een speer is *doorstoken* door een soldaat. Daar gebruikt hij het woord *nussoo*, dat lett. '(door)stoten', '(door)steken' betekent. In dat verband voegt hij toe dat weer een ander schriftwoord (nl. Zach. 12:10) zegt: 'Zij zullen zien op Hem die zij hebben doorstoken' (Joh. 19:37).

Voor 'doorsteken' gebruikt hij om dit laatste citaat weer te geven het Gr. woord *ekenteoo*, waarin het zojuist besproken woord *ken-tron* te zien is. Opmerkelijk genoeg gebruikt Johannes niet opnieuw het werkwoord *nussoo* dat hij zojuist zelf in vers 34 gebruikte, en hij citeert ook niet het Grieks van de Septuaginta. Johannes heeft de Hebreeuwse tekst kennelijk zelf naar het Grieks vertaald. Ook in Openbaring 1:7 gebruikt hij dit werkwoord, en ook daar gaat het over mensen die Hem doorstoken hebben: '(...) en elk oog zal Hem zien, ook zij die Hem doorstoken hebben'.

Over afgodenoffers, en het wel of niet eten van offervlees

In de tijd van de Bijbel werden er naast de ene, ware God ook afgoden vereerd. Dat is in onze tijd niet anders. In de eerste eeuw was het niet voor iedereen duidelijk of christenen offervlees mochten eten. De apostelen hebben daarover onderwijs gegeven. Is dit nog actueel? Jazeker! Sommige christenen willen niet eten in een Chinees restaurant dat de naam Boeddha draagt of Boeddhabeelden voor de deur heeft staan. Hebben deze christenen gelijk?

Wat betekent het Griekse woord?

Het gaat om het Griekse woord *eidoolothuton*. Daarin zit de stam van het woord *eidoolon* (= afgod), en van het werkwoord *thuo* (= offeren). De meest gekozen vertaling is 'afgodenoffer'. Anderen vertalen 'wat aan de afgoden is geofferd'. De meest neutrale vertaling is 'offervlees', oftewel 'vlees bestemd om geofferd te worden'.

Hoe spreekt de Schrift erover?

Op de zogenaamde apostelvergadering van Handelingen 15 is door de apostelen in Jeruzalem afgesproken dat aan degenen die uit het heidendom tot bekering kwamen, niet de besnijdenis en de Joodse spijswetten moesten worden opgelegd, maar dat zij zich aan een viertal noodzakelijke voorschriften moesten houden. Eén van deze noodzakelijke dingen was dat zij zich moesten onthouden van *wat*

aan de afgoden is geofferd (Hand. 15:29), oftewel dat zij zich moesten wachten voor *wat aan de afgoden is geofferd* (Hand. 21:25). Dit laatste werd namelijk beschouwd als één van de ‘verontreinigingen’, namelijk die van (= veroorzaakt door, samenhangend met) de afgoden (zie Hand. 15:20).

Paulus schrijft heel genuanceerd over dit onderwerp. Hij lijkt zichzelf zelfs tegen te spreken. Vond hij het nu wel of niet goed? In 1 Korintiërs 10:18-19 schrijft hij: ‘Kijkt u naar Israël naar het vlees. Hebben niet zij die de offers eten, gemeenschap met het altaar? Wat wil ik hiermee dan zeggen? Dat een *afgodenoffer* iets is of dat een afgod iets is? [Nee], maar dat wat de volken offeren, zij dat aan de demonen offeren en niet aan God; ik wil niet dat u gemeenschap hebt met de demonen’. Conclusie: Paulus zegt hier dat het eten van afgodenoffers voor christenen niet is toegestaan, *als dit gebeurt in het kader van de heidense offerdienst*. Er is hier immers sprake van offeren op een altaar, en wel door heidenen, en dat aan demonen. Aan zo’n ritueel kun je als christen niet deelnemen! Dat kun je niet maken, zegt hij even verder: ‘U kunt niet deelnemen aan de tafel van de Heer en aan de tafel van de demonen’. Dat dit fout is, blijkt ook uit twee plaatsen in het boek Openbaring. Tweemaal wordt het eten hier als iets volledig verkeerd vermeld. Zie Openbaring 2:14, waar staat dat het Bileam was, die Balak leerde de zonen van Israël een strik te spannen, om *afgodenoffers* te eten en te hoereren. En verderop in vers 20 is sprake van een valse profetes (de vrouw Izebel), die de slaven van de Heer leert en misleidt om te hoereren en *afgodenoffers* te eten.

Maar in 1 Korintiërs 8 lijkt Paulus een andere mening te hebben. In 8:1 schrijft hij: ‘wat nu de *afgodenoffers* betreft’, en dan volgt een tussengedeelte waarna hij nog eens opnieuw begint in vers 4: ‘wat

dan het eten van de *afgodenoffers* betreft'. Je zou verwachten dat Paulus vervolgens schrijft: dat mag niet! Maar hij schrijft iets anders. In vers 7 volgt: 'maar sommigen, tot nu toe in hun geweten niet vrij van de afgod, eten het als *afgodenoffer*, en hun geweten, omdat het zwak is, wordt bevlakt'. Er was kennelijk een situatie denkbaar dat offervlees wel werd gegeten, maar niet als *afgodenoffer*. Bij elke heidense afgodstempel kon men vlees kopen met de bedoeling dit voor de heidense cultus te bestemmen en zelf ook ervan te eten tijdens de offermaaltijd. Je zou zulk vlees kunnen aanduiden als offervlees: het werd *afgodenoffer* als het daadwerkelijk op het altaar werd gelegd en vervolgens aan de offertafel aan de offeraars ter consumptie werd aangeboden.

In de praktijk werd echter niet al het voorradige vlees aan offeraars verkocht. Wat overbleef, kon gewoon gekocht worden voor consumptie thuis of in het bij de tempel aanwezige restaurant worden gegeten, *maar dan wel los van welke afgodisch ritueel dan ook!* Maar dat moest je wel onderscheiden, en dat deed niet iedereen. Sommigen dachten: Ik zag mijn broeder in het tempelrestaurant eten, dus is hij een afgodendienaar! Daarop doelde Paulus, toen hij in 8:10 schreef: 'Want als iemand u, die kennis hebt, in een afgodstempel ziet aanzitten, zal zijn geweten, daar hij zwak is, niet aangespoord worden om de *afgodenoffers* te eten?'

Paulus gebruikt een sterke uitdrukking: 'in een afgodstempel aanzitten' – jawel, maar dan wel aan een gewone maaltijd, en niet aan de offermaaltijd! En zo is het ook bij de moderne Chinees met zijn Boeddhabeelden. Mogelijk hebben die voor de eigenaar – maar niet voor u – een betekenis. Maar in zijn restaurant zit u niet samen met Boeddhavereerders aan een religieuze maaltijd, maar eet u gewoon de door u gekozen Chinese maaltijd en mag u de Heer

ervoor danken! En als uw broeder dat niet begrijpt en denkt dat u het helemaal fout doet en zo in gewetensnood raakt – laat het dan achterwege. Niet omdat u het fout deed, maar als teken van liefde voor uw broeder. Dat is ten diepste het onderwijs van 1 Korintiërs 8!

Het begrip vrijmoedigheid

De WoordStudie gaat deze keer over het woord vrijmoedigheid. Het is de vertaling van het Griekse woord parrèsia, ontstaan uit pan-rèsia, wat letterlijk betekent: 'alles-zeggen'. De Britten noemen dit zo mooi freedom of speech, oftewel de vrijheid om alles te mogen zeggen.

In het klassieke Grieks

We treffen dit woord het eerst aan bij de tragediedichter Euripides (± 480-406 v. Chr.) en de komediedichter Aristophanes (446-386 v. Chr.). Het heeft vooral gefunctioneerd in de Atheense democratie, waar de mannelijke burgers van achttien jaar en ouder de vrijheid hadden in de volksvergadering (de *ekklesia*) het woord te voeren. Het was een voorrecht dat verbonden was aan het volledige Atheense burgerrecht, in ruimere zin met het burgerrecht van een Griekse stadstaat. Vrouwen, vreemdelingen en slaven hadden geen (volledig) burgerrecht en dus ook geen *parrèsia*. Een Griek zag deze 'vrijheid om alles te zeggen' als een geweldig voorrecht dat zij hadden, een voorrecht dat de mensen in staten als die van de Perzen niet werd gegund. Daar sprak het volk niet, maar maakte een oosterse despoot, de grote koning, de dienst uit. Hij regeerde immers niet over burgers, maar over onderdanen. Toen vanaf 338 v. Chr. de overheersing van Philippus II van Macedonië, gesteund door

zijn toen nog jonge zoon Alexander, later bijgenaamd de Grote, een einde maakte aan de Griekse democratie, verdween daarmee ook het begrip *parrèsia*.

Het woord werd, als het ging om het *recht* dat men ertoe had, vaak genoemd in combinatie met gezag of autoriteit; en als het ging om de *inhoud* die men naar voren bracht, met waarheid of transparantie. Er zat ook de notie in van *moed*, tegenover mensen die deze vrijheid van spreken aan banden wilden leggen om de waarheid te verbloemen; en daarmee samenhangend, de notie van *openhartigheid*.

Parrèsia speelde op den duur niet alleen een rol in de politiek, maar ook in de privé-sfeer. Vrienden moesten elkaar alles kunnen zeggen, dus zowel elkaar kunnen prijzen als bekritisieren. Ook in de Hellenistische filosofie werd het woord gebruikt, nu niet meer als een aanduiding voor politieke vrijheid, maar voor morele vrijheid – die in tegenstelling staat tot verslaving aan begeerten.

In de Septuaginta (LXX)

In de Septuaginta komt *parrèsia* weinig voor. Zie bijv. Leviticus 26:13, waar ‘Ik heb u (...) rechttop doen gaan’ letterlijk is: ‘Ik heb u (het volk Israël) met *parrèsia* geleid’ – namelijk na de bevrijding van het Egyptische juk. In Spreuken 1:20 wordt van de wijsheid gezegd dat zij op de straten ‘haar stem verheft’, dat is letterlijk ‘*parrèsia* leidt’. Hier zitten we al dichterbij de betekenis ‘vrijheid van spreken’. Zie ook Job 27:10v.; 22:26. *Parrèsia* is in deze laatste gedeelten ‘vrij en vreugdevol tegenover God staan’, inclusief ongehinderde toegang naar Hem – en dat ervaart de gelovige vooral in het gebed.

In het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament heeft ‘met *parrèsia*’ soms de waarde van ‘vrijuit’, zeker als het te maken heeft met het handelen en spreken van de Heer Jezus in Zijn karakter als de Openbaarder van verborgenheden (vgl. Gen. 41:45). Zie Johannes 18:20v. (‘Ik heb vrijuit gesproken tot de wereld (...) In het verborgen heb Ik niets gesproken’); 7:26 (‘En zie, Hij spreekt vrijuit en zij zeggen Hem niets’); 11:54 (‘Jezus dan wandelde niet meer vrijuit onder de Joden’). Zie ook Johannes 10:24 (‘zeg het ons vrijuit’); 16:25 (‘niet meer in beelden (...) maar vrijuit’, zo ook in vers 29; 11:14).

Omgekeerd heeft ook de gelovige *parrèsia* als hij tot God nadert. Zie 1 Johannes 3:21 (‘... hebben wij vrijmoedigheid jegens God’), en 5:14 (‘En dit is de vrijmoedigheid die wij jegens Hem hebben, dat als wij iets bidden naar Zijn wil, Hij ons hoort’). Die vrijmoedigheid zal ons ook kenmerken als de Heer terugkomt, en in de dag van het oordeel (1 Joh. 2:28 en 4:17).

In het boek Handelingen heeft *parrèsia* uitsluitend betrekking op de relatie met mensen. Zie hoofdstuk 4:29 (‘geef Uw slaven met alle vrijmoedigheid Uw woord te spreken’); 4:31 (‘en zij spraken het woord van God met vrijmoedigheid’); 9:27 (‘hoe hij in Damascus vrijmoedig had gesproken in de naam van Jezus’); 18:26 (‘Deze begon vrijmoedig te spreken in de synagoge’).

In de brieven van Paulus ligt het accent vooral op de apostolische *parrèsia*, d.w.z. *parrèsia* als kenmerk van het leven van de apostel. Zie bijv. Filippenzen 1:20 (‘maar dat met alle vrijmoedigheid zoals altijd ook nu Christus wordt grootgemaakt in mijn lichaam, hetzij door het leven, hetzij door de dood’), en Efeziërs 3:12 (‘Christus Jezus onze Heer, in Wie wij de vrijmoedigheid en de toegang met

vertrouwen hebben door het geloof in Hem⁷). Ook bij Paulus vinden we *parrèsia* in verbinding met de prediking van het evangelie. Zie bijv. Efeziërs 6:20 ('opdat ik daarover vrijmoedig spreek, zoals ik moet spreken').

Unieke woorden in het gedeelte over de overspelige vrouw

Johannes 7:53 tot 8:11

In een aantal belangrijke, vroege handschriften komt Johannes 7:53 tot 8:11, het gedeelte over de overspelige vrouw, niet voor. Volgens sommigen is dat alleen al een reden om te twijfelen aan het geïnspireerde karakter van deze passage¹. Een vaak genoemde reden waarom het niet van Johannes zou zijn, is dat hierin een reeks woorden voorkomen die elders in de geschriften van Johannes niet worden gebruikt, en in een enkel geval woorden die uniek zijn in het Nieuwe Testament. De grote vraag is of dergelijke lijsten echt doorslaggevend kunnen zijn bij het vaststellen van de echtheid van een gedeelte. Op voorhand stel ik, met vele andere uitleggers en filologen, dat een unieke passage als het gedeelte over de overspelige vrouw vraagt om unieke woorden. We gaan in deze WoordStudie een aantal van deze woorden bekijken.

elaia (7:53) = olijven

De Olijfberg (in het Grieks lett. de ‘berg van de olijven’) Jkomt bij Johannes niet voor, maar wel in de andere evangeliën.

¹ In het decembernummer van *Focus op de Bijbel* 2016 staat een artikel van mijn hand, getiteld *De Heer Jezus en de overspelige vrouw. Een studie over Johannes 8:1-11*. Daar ga ik in op de tekstkritische problemen rondom dit gedeelte – waarvan de echtheid voor mij overigens niet ter discussie staat. Het woordgebruik in dit gedeelte wordt daar wel genoemd, maar niet besproken. De artikelen in Focus en Rechtstreeks vullen elkaar dus aan.

orthros (8:2) = 's morgens vroeg

Dit woord, een aanduiding voor de ochtendschemering, komt bij Johannes niet voor, maar wel in Lucas 24:1 en Handelingen 5:21, en enkele keren in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament. Elders gebruikt Johannes de aanduiding *prooi* (18:28; 20:1).

grammateus (8:3) = schriftgeleerde

Dit is een zeer algemeen woord, dat veel voorkomt bij Matteüs, minder vaak bij Marcus, slechts enkele keren bij Lucas – en alleen hier bij Johannes.

moicheia (8:3) = overspel

Dit woord vinden we verder alleen in Matteüs 15:19 en Marcus 7:22.

moicheuomai (8:4) = overspel bedrijven

Deze uitdrukking vinden we verder alleen enkele keren in de andere evangeliën en Romeinen, Jakobus en Openbaring.

autoforos (8:4)

Dit wordt gebruikt als onderdeel van de uitdrukking *ep' autoforoi*, een in het klassieke Grieks en het Grieks van de papyri gebruikelijke vakterm voor 'op heterdaad'. Verder nergens in het Nieuwe Testament.

kuptoo (8:6) = bukken

Komt verder alleen voor in Marcus 1:7 (daar vertaald met 'neer-bukken'). Dit is een heel normaal, vaak voorkomend woord – maar niet in het Nieuwe Testament.

katagrafoo (8:6) = lett. ‘neerschrijven’

Dit wordt alleen hier in het Nieuwe Testament gebruikt; elders een redelijk frequent woord, dat ‘opschrijven’ betekent.

epimenoō (8:7) = blijven

Dit komt voor in de zin van volharden – zo alleen in Handelingen 12:16 (Petrus bleef kloppen), en verder een aantal keren in de betekenis van ‘blijven bij’ of ‘verblijven’.

anakuptōō (8:7, 10) = zich oprichten

Dit betekent letterlijk ‘omhoog buigen’, en komt verder alleen voor in Lucas 13:11; 21:28.

anamartētos (8:7) = zonder zonde

Dit betekent letterlijk ‘zondeloos’, en komt verder nergens voor in het Nieuwe Testament, wel in Deuteronomium 29:19 LXX.

katakuptōō (8:8) = neerbukken

Dit komt verder nergens voor in het Nieuwe Testament, maar is een normaal, redelijk frequent Grieks woord.

presbuteros (8:9) = oudere, oudste

In deze betekenis vinden we het woord ook in Lucas 15:25; Handelingen 2:17; 1 Timoteüs 5:1-2 en 1 Petrus 5:5.

kataleipōō (8:9) = lett. achterlaten

Dit is een normaal, ook in het Nieuwe Testament vaak voorkomend Grieks woord.

katakrino (8:10) = veroordelen

Eveneens een normaal, in het Nieuwe Testament vaak voorkomend Grieks woord.

De kleur en het materiaal

purper

Wat was purper eigenlijk?

Purper was allereerst een kleurstof. Later duidde men ook het door purper gekleurde textiel ermee aan. De Feniciërs, die woonden in wat wij tegenwoordig Libanon noemen, waren degenen die op grote schaal de kleurstof purper verkregen uit de door hen gevangen purperslakken. De gebroken schalen die aan dit werk herinneren, zijn nog altijd te vinden in de ruïnes van de beide purpersteden van de oudheid, Tyrus en Sidon. Onder de schaal van deze slakken bevindt zich een klier die een lichtgeel vocht afscheidt, dat – als het aan het zonlicht wordt blootgesteld – verschillende tinten aanneemt, van rood tot blauwachtig, afhankelijk van de soort slak. Met deze kleurstof verfdde men wol, katoen en linnen. Deze klieren werden uit de purperslakken gesneden en vervolgens drie dagen in het zout gelegd. Vervolgens werd de zo ontstane massa van onreinheden gezuiverd en door deze te koken ingedikt tot een zestiende van het oorspronkelijke volume. Aan het uiteindelijk gewonnen eindproduct werd honing toegevoegd om de houdbaarheid te vergroten.

Voor het verkrijgen van één pond verfmassa moeten maar liefst dertigduizend purperslakken opgedoken worden! Deze leveren sa-

men maar vier gram zuivere kleurstof op. De geleverde stof was dan ook tien tot twintig keer zo duur als een hoeveelheid goud van hetzelfde gewicht. Slaven doken, verzwaaard met een steen, de diepte in, op dezelfde manier als waarop men nog steeds natuurlijke parels naar boven haalt. Het sterftcijfer onder deze slaven was hoog: hun skeletten zijn te vinden tussen de schelpen. Tegenwoordig wordt de zuivere kleurstof nog in kleine hoeveelheden gewonnen tegen een marktprijs van 2500 euro per gram.

Omdat de Feniciërs zoveel kolonies hebben gesticht, hebben zij deze bijzondere industrie verspreid over vrijwel de hele kust van de Middellandse Zee. De stad Tyatira werd er beroemd door, en de wolververs waren er zeer invloedrijk. De kleurstof is door de Feniciërs ook al vroeg naar Egypte gebracht. Daardoor vinden we deze ook in de beschrijving van de tabernakel. Daar wordt ook al onderscheid gemaakt tussen de verschillende soorten purper, namelijk blauwpurper en roodpurper.

Wie droegen purper?

Vanwege de hoge prijs was het dragen van purper voorbehouden aan welgestelde en hooggeplaatste mensen. Romeinse senatoren hadden purperen stroken aan hun toga. Julius Caesar (100 - 44 v. Chr.) was de eerste die zijn waardigheid onderstreepte door zich in een volledig purperen toga te hullen. De keizers volgden zijn voorbeeld. Anderen mochten geen toga dragen. Wie dat toch deed, werd verdacht van het plannen van een staatsgreep. Voor vrouwen maakte men echter een uitzondering: rijke vrouwen die purper droegen beschouwde men niet als staatsgevaarlijk.

Hieronder volgt een overzicht van de woorden in het Nieuwtestamentisch Grieks, die iets met purper te maken hebben:

Porfura

Dit woord duidt zowel concrete purperen kleding als het materiaal purper aan:

Marcus 15:17

‘En zij deden Hem een purperen mantel om en na een doornenkroon gevlochten te hebben, zetten zij Hem die op en begonnen Hem te begroeten: Gegroet, koning der Joden!’

Lucas 16:19

‘Nu was er een rijk mens, en hij ging gekleed in purper en fijn linnen en vierde elke dag schitterend feest’.

Openbaring 18:12

‘(...) koopwaar van goud, van zilver, van edelgesteente en van parels; van fijn linnen, van purper, van zijde en van scharlaken’.

Porfurous

Ook dit woord duidt zowel concrete purperen kleding als het materiaal purper aan:

Johannes 19:2, 5

‘een purperen mantel’, parallel van Marcus 15:17.

Openbaring 17:4

‘(...) en de vrouw was bekleed met purper en scharlaken’.

Openbaring 18:16

‘Wee, wee de grote stad, die bekleed was met fijn linnen, purper en scharlaken’.

Porfuropoolis

Dit woord komt maar eenmaal in het Nieuwe Testament voor:

Handelingen 16:14

‘(...) een vrouw genaamd Lydia, een purperverkoopster van de stad Tyatira’.

Een man hebben (...) of een vrouw hebben (...): wel of niet getrouwd?

In deze WoordStudie wil ik ingaan op de vraag of de uitdrukking ‘een man hebben’ of ‘een vrouw hebben’ slaat op ongehuwd samenwonen of op een huwelijkrelatie. We koppelen deze vraag aan het verslag dat Johannes geeft van het gesprek van de Heer Jezus met de Samaritaanse vrouw.

Ik heb geen man

In Johannes 4:16 zegt de Heer tegen de Samaritaanse vrouw: ‘Ga heen, roep uw man en kom hier’. Het is duidelijk dat de Heer bedoelt: ‘Roep de man met wie u getrouwd bent, oftewel uw echtgenoot’. Hij spreekt immers over ‘*uw* man’. De vrouw pareert dit verzoek met de woorden: ‘Ik heb geen man’, oftewel: ‘Ik kan niet aan uw verzoek voldoen, want ik ben niet getrouwd’. De Heer zegt vervolgens: ‘U hebt terecht gezegd: Ik heb geen man; want vijf mannen hebt u gehad, en die u nu hebt, is uw man niet’.

Wat bedoelt de Heer met de woorden ‘(de man) die u nu hebt’? Kan dat betekenen: ‘de man met wie u nu (ongehuwd) samenwoont? Zo is deze uitspraak vaak uitgelegd. Er is echter alle aanleiding deze woorden anders uit te leggen. De woorden van de Heer betekenen m.i. het volgende: ‘U bent met vijf mannen getrouwd geweest, en de man met wie u nu getrouwd bent, is niet van u

[maar van een ander]'. Kennelijk zijn de vijf huwelijken door echtscheiding ontbonden – vijfmaal weduwe worden kan haar immers niet verweten worden – en is de man met wie ze nu gehuwd is, een gescheiden man. Daarom geeft de Heer haar gelijk, wanneer Hij zegt dat ze terecht gezegd heeft geen man te hebben; want haar huidige huwelijk was onwettig en onterecht gesloten. Kennelijk leeft de eerdere echtgenote nog en is de man ten onrechte opnieuw getrouwd.

Een vrouw of man hebben

De reden waarom ik denk dat de hierboven gegeven uitleg de juiste is, ligt in het verlengde van mijn conclusie dat ‘een vrouw/man *hebben* (Gr. *echein*)’ in het Nieuwe Testament standaard betekent ‘met een vrouw of man *getrouwd zijn*’. Deze conclusie trek ik uit de volgende schriftplaatsen:

- a) Matteüs 22:28 – ‘Want zij hebben haar allen *gehad*’ – slaat blijkens de samenhang op een reeks huwelijken. Zie vers 25 (‘nadat de eerste getrouwd was’), en vers 30 (‘in de opstanding trouwen zij niet’ – maar nu nog wel). Vgl. ook de parallelgeschiedenis in Marcus 12:23, waar staat: ‘Want alle zeven hebben haar tot vrouw *gehad*’. Ook daar worden deze verbintenissen als huwelijk bestempeld, en wel in vers 25. Zie ook Lucas 20:28 – ‘als iemands broer sterft die een vrouw *heeft*’; ook hier wordt de relatie als een huwelijk getypeerd in vers 34.
- b) In 1 Korintiërs 7:2 staat: ‘Maar laat vanwege de hoerereien ieder zijn eigen vrouw *hebben* en laat iedere [vrouw] haar eigen man *hebben*’. Er staat tweemaal ‘eigen’; er is dus duidelijk sprake van een huwelijk, en dat in contrast met hoererei.
- c) In 1 Korintiërs 7:12-13 staat: ‘(...) een ongelovige vrouw *heeft*; (...) een ongelovige man *heeft*’. Ook hier wordt de uitdrukking gebruikt in de setting van het huwelijk. In beide verzen is sprake van

‘niet verstoten’; in vers 11 van scheiden en ongetrouwd blijven; in vers 14 is sprake van kinderen. Dit laatste voeg ik toe omdat ik ook de uitleg tegenkwam dat ‘een man/ vrouw *hebben*’ zou kunnen slaan op een voorgenomen huwelijk, dus een relatie zonder seks. Ook die uitleg moet van de hand gewezen worden, nog afgezien van vers 3.

d) In 1 Korintiërs 7:29 schrijft Paulus: ‘Overigens, laten ook zij die vrouwen *hebben*, zijn als *hadden* zij ze niet’. Dit moet betekenen: ‘Laten mannen die getrouwd zijn, zich gedragen alsof ze niet getrouwd zijn. Zie namelijk vers 28 en 32; vers 29 is ingebed in een gedeelte over wel of niet trouwen.

e) Galaten 4:27 – ‘want de kinderen van de eenzame zijn talrijker dan van haar die een man *heeft*’ (= Jes. 54:1). Duidelijk een tegenstelling tussen niet (meer) getrouwd en getrouwd zijn. In het voorgaande (vers 24) is sprake van een verbondsrelatie; en er is sprake van kinderen – weliswaar bij degene bij wie je dat niet verwacht, maar de uitzondering bevestigt hier de regell!

Over de opname van de gemeente

Hoe snel zal de opname van de gemeente verlopen? Of beter gezegd: in hoe weinig tijd zal de verandering van de levenden zich straks bij de opname voltrekken? In 1 Korintiërs 15:52 schrijft Paulus dat dit zal plaatsvinden ‘in een ondeelbaar [ogenblik], in een oogwenk’. We gaan in deze WoordStudie beide aanduidingen aan een nader onderzoek onderwerpen.

In een ondeelbaar [ogenblik]

Er staat letterlijk *en atomooi*, oftewel ‘in een atoom’. Het Griekse woord *atomos* betekent letterlijk ‘onsnijdbaar’, vandaar ‘ondeelbaar’. Oorspronkelijk werd dit woord gebruikt door een bepaalde groep Griekse natuurfilosofen, die men wel als de ‘atomisten’ aanduidt. De belangrijkste was Democritus van Abdera (460-370 v. Chr.), die ervan uitging dat de werkelijkheid bestaat uit een oneindig aantal *atomen*, d.w.z. ondeelbare stofdeeltjes, die eeuwig en onveranderlijk zijn, maar te klein om door onze zintuigen te worden waargenomen. Zij bezitten soliditeit, massa en uitgebreidheid. Zij verschillen onderling in vorm (als de letters A en N), oriëntatie (als N en Z) en ordening (als AN en NA). De atomen bewegen zich eeuwig en rechtlijnig in de lege ruimte. Via de atoomtheorie verklaarden de atomisten op een ingenieuze manier het schijnbaar ontstaan en

vergaan van alle zichtbare en onzichtbare verschijnselen als het tijdelijk samengaan en uiteengaan van eeuwige atomen.

Later heeft Epicurus (341-270 v. Chr.) de theorie verder uitgebouwd, en gesteld dat de atomen ook een minimale zijwaartse beweging moeten kunnen maken – anders zouden er immers nooit botsingen en klontering van zulke atomen kunnen ontstaan. Volgens hem bestaan er ook gladde en ronde atomen, dat zijn de zielsatomen. Sterven is een ontbonden worden in atomen: het individu houdt bij de dood op te bestaan, en de atomen beginnen weer aan hun eeuwige zwerftocht¹. De filosoof Aristoteles (384-322 v. Chr.) was voorafgaand aan Paulus de eerste die de term *atomos* daarnaast ook gebruikte voor een heel kleine, ondeelbare *tijdseenheid*. Het is dat gebruik van het woord dat we terugvinden bij Paulus in de geciteerde schriftplaats. Vandaar de vertaling ‘ogenblik’ of ‘ondeelbaar’ [ogenblik]. Het gaat dus om een oneindig kort moment. Het woord wordt alleen hier gebruikt.

In een oogwenk

De woordgroep ‘in een oogwenk’ (Gr. *en ripei oftalmou*), die daar direct op volgt, betekent volgens sommigen letterlijk ‘in [het] werpen van een oog’, d.i. het werpen van de blik van het oog ergens op. Ook dat gaat heel snel. Het Gr. woord *ripè* komt al voor bij Homerus (midden 9e eeuw), en betekent daar allereerst ‘worp’, vandaar ‘vaart’, ‘druk’, ‘aandrang’, ‘geweld’. Euripides gebruikt het (voor 414 v. Chr.) als eerste om snelheid aan te duiden, en wel van iemands voeten. Anderen gebruiken het voor het slaan met een vin of een vleugel.

¹ Voor de feitelijke informatie over de antieke atoomtheorie baseer ik mij op E. de Strycker, *Beknopte geschiedenis van de Antieke Filosofie*, Antwerpen 1967, pp. 50-52, 126, 173, en op G.S. Kirk & J.E. Raven, *The Presocratic Philosophers*, Cambridge 1971, pp. 400-420.

Daarom denk ik dat Paulus het niet zozeer gebuikt voor het werpen van een figuurlijke blik, als wel voor het knippen met een letterlijk oog, in aansluiting op de auteurs die over een vin of een vleugel, over letterlijke lichaamsdelen dus, schrijven. Hoe dan ook: het blijft een fascinerende gedachte dat bij de opname van de gemeente de lichamen van de levenden, die er jaren over hebben gedaan om te worden zoals ze op dat moment zijn, razendsnel zullen worden veranderd in een toestand waarin aan vergankelijkheid en sterfelijkheid definitief een einde is gekomen, en waarin Gods koninkrijk kan worden beërfd.

Kiezen met handopsteking?

In deze WoordStudie onderzoeken we de vertaling van Handelingen 14:23a. Hoe kwamen er oudsten in de gemeenten? Wat was de rol van de apostelen, en was er ook een rol voor de gemeenten?

De vertalingen

We gaan eerst na hoe Handelingen 14:23 in diverse Nederlandse Bijbelvertalingen is weergegeven:

SV: En als zij in elke Gemeente, met opsteken der handen, ouderlingen verkoren hadden (...).

NBG: En nadat zij voor hen in elke gemeente oudsten hadden aangewezen (...).

Voorhoevevert. 4^e druk: En nadat zij hun in elke gemeente oudsten gekozen hadden (...).

Telos 1982 (= Herziene Voorhoevevert. 5^e druk): Nadat zij nu voor hen in elke gemeente oudsten hadden gekozen (...).

HSV: En toen zij in elke gemeente door het opsteken van de handen voor hen ouderlingen gekozen hadden (...).

NBV: In elke gemeente stelden ze oudsten aan.

Naardense Bijbel: In elke vergadering wijzen zij over hen oudsten aan (...).

BGT: In elke kerk kozen Paulus en Barnabas mensen uit die leiding konden geven.

Wat valt op?

Als we bovenstaande vertalingen vergelijken, valt op dat de SV en de HSV iets hebben dat in de andere vertalingen ontbreekt, en dat is het tekstelement ‘met opsteken der handen’ resp. ‘door het opsteken van de handen’. Hoe bedoelen deze vertalers dit? Wie staken er hun handen op: de apostelen of de gemeenten? Interessant genoeg weten we precies hoe de oorspronkelijke Statenvertalers dit hebben bedoeld, want in hun Kanttekeningen (een toelichting op bepaalde door hen gegeven vertalingen) schrijven zij bij deze Schriftplaats:

Gelijk bij de Grieken deze gewoonte was in het verkiezen der overheden, dat het volk door opsteking der handen hunne stemming te kennen gaf, zo schijnt dat daarvan deze gewoonte in de eerste gemeente ook gebruikt is geweest, dat de voorstelling der kerkendienaars, bij de apostelen, of die van hen daartoe gezonden waren, gedaan zijnde, van de gemeente met opsteking der handen werd goedgekeurd; welk gebruik lang in de gemeente geduurd heeft, gelijk de kerkelijke geschiedenissen getuigen. Anderen menen dat daardoor verstaan wordt de oplegging der handen, die met bewilliging der gemeente geschiedde, gelijk blijkt uit het vasten en bidden, hetwelk van de ganse gemeente gedaan werd en in deze verkiezing ook geschied is.

Kortom: naar het oordeel van de Statenvertalers staken de gemeentelieden hun handen op ter goedkeuring van de door de apostelen gemaakte keuzes. Daarnaast vermelden ze de optie dat dit ‘opsteken der handen’ zou slaan op een handoplegging, die de instemming van de gemeente met de gemaakte keuzes inhield. Grosheide gaat nog verder en stelt in zijn commentaar op deze plaats ‘dat de

apostelen de gemeenten in elke stad bijeenroepen en dat ze haar ouderlingen laten verkiezen'. De tekst van Lucas maakt echter duidelijk dat de verkiezing (benoeming, aanwijzing) van de oudsten *door de beide apostelen plaatsvond*, en niet *door maar voor* de gemeenten.

Wat betekent het gebruikte woord precies?

Dit woord voor 'kiezen' (Gr. *cheirotoneo*) komt in het Nieuwe Testament verder slechts voor in 2 Korintiërs 8:19, waar de gemeenten een reisgenoot voor Paulus kiezen. Vergelijk de samenstelling 'tevorens verkiezen' (Gr. *pro-cheirotoneo*) in Handelingen 10:41, waar het gaat over Gods keuze van de apostelen. Hierover zeggen de Statenvertalers in de Kanttekeningen: *Het Griekse woord **cheirotonein** betwèlk hier gebruikt wordt, betekent eigenlijk door opsteking der handen verkiezen, of ordineren; en wordt hierna, Handelingen 14:23, van het verkiezen der gewone dienaren met medestemming der gemeente gebruikt, tegen welke deze buitengewone verkiezing der apostelen hier wordt gesteld, als door opheffing of opsteking van Gods hand alleen gedaan.*

Het is opmerkelijk hoe de Statenvertalers vasthouden aan de door hen veronderstelde handopsteking, zelfs als het gaat om God Zelf die Zijn getuigen aanwijst in Handelingen 10:41. Oorspronkelijk betekende het werkwoord inderdaad 'de hand uitstrekken', en zo 'stemmen', maar daarnaast heeft het woord al in de klassieke periode, zeker indien het gevolgd werd door een lijdend voorwerp, de betekenis 'aanwijzen', 'kiezen', 'benoemen' gekregen. Dat dit ook in de hierboven besproken Schriftplaatsen de correcte betekenis is, maakt de samenhang volkomen duidelijk.

Mysterie of verborgenheid

Etymologie

In de Bijbel komen we op diverse plaatsen het woord ‘verborgenheid’ tegen. In het Grieks wordt daarvoor het woord *mustèrion* gebruikt. De etymologie van dit woord, waarin natuurlijk ons woord ‘mysterie’ te herkennen is, is – zoals iemand eens opmerkte – op zichzelf al een mysterie. Volgens een filoloog uit de oudheid komt het van het werkwoord *muoo*, dat ‘(zich) sluiten’ betekent, en wel van mond of lippen. In dat geval moet gedacht worden aan een inwijdingsritueel, waarover door de deelnemers moest worden gezwegen. Een *mustèrion* was dus iets dat geheim moest blijven en waarover gezwegen moest worden. Anderen leggen daarom een verband met Gr. *mueoo*, dat ‘inwijden’ betekent. Paulus gebruikt dit laatste woord in overdrachtelijke zin in Filippenzen 4:12, als hij schrijft: ‘In elk opzicht en in alles ben ik ingewijd’.

In het heidendom

Belangrijker dan de etymologie van het woord *mustèrion* is het gebruik ervan in de praktijk. In het heidendom betrof een *mustèrion*, zoals gezegd, een speciaal inwijdingsritueel waaraan vereerders van een heidense godheid zich moesten onderwerpen. Vervolgens moesten ze beloven over dit ritueel te zwijgen. Dit hebben ze zo

goed gedaan, dat we er ook weinig van weten. De ingewijden werd vervolgens een of andere vorm van eeuwig leven in het vooruitzicht gesteld. Plato gebruikte het woord ook om een figuurlijke, filosofische reis aan te duiden die een mens kon maken naar de eenwording met het goddelijke of de godheid.

Het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament valt meteen op dat de verborgenheden (Gr. *mustèria*) juist *niet* geheim blijven, maar met anderen worden gedeeld. Toch wordt dit woord gebruikt, omdat daartegenover het openbare of publieke handelen van God staat. In deze tijd echter, de periode waarin de Heer Jezus de Verworpenen is, is Hij verborgen in de hemel. En de wegen die God met de mensen op aarde gaat zijn *verborgen* voor de wereld, maar ze zijn *onthuld* aan degenen die oren of een oor hebben om te horen. De volle *vervulling* ervan is echter toekomstig.

In Openbaring 10:7 bijvoorbeeld is sprake van een moment in de toekomst, waarop de *verborgenheid van God voleindigd* zal worden, zoals Hij aan Zijn slaven, de profeten, heeft verkondigd. Zij mogen reeds nu inzicht hebben in Gods huidige regeringswegen, waarbij God op een manier die voor de wereld verborgen en dus onbegrijpelijk is, naar Zijn einddoel toewerkt. Ook wij als gelovigen hebben daarover zeker onze vragen, maar het verschil is dat wij het einddoel van Gods handelen kennen en Hem vertrouwen. De situatie zal heel anders zijn in het toekomstige Vrederijk, als de Heer Jezus duizend jaar lang rechtstreeks en zichtbaar zal regeren en Hij het kwaad onmiddellijk zal oordelen. Dan zal niemand zich meer hoeven afvragen waarom God niet ingrijpt, want dat zal Hij direct doen, zodra het kwaad zich manifesteert!

De discipelen merkten al op dat ook de Heer Jezus Zijn plannen niet zomaar met jan-en-alleman deelde. Ze vroegen de Heer: 'Waarom spreekt u in gelijkenissen tot hen?', dus tot allen die geen discipelen waren (Matt. 13:10). Zij kregen als antwoord: 'Omdat het u is gegeven de verborgenheden van het koninkrijk der hemelen te kennen, maar hun is het niet gegeven (...). Gelukkig echter uw ogen, omdat zij kijken, en uw oren, omdat zij horen' (Matt. 13:11, 16).

Een ander voorbeeld van zo'n verborgenheid is die van Gods wil met betrekking tot Christus en de Gemeente (Ef. 1:9), samengevat als de 'verborgenheid van Christus' (Ef. 3:4), die eeuwenlang verborgen was geweest in God, maar die aan Paulus geopenbaard en door Paulus aan Gods heiligen bekendgemaakt mocht worden (Ef. 3:5, 8; Kol. 1:26-27). Maar er zijn nog veel meer verborgenheden. Volgens sommigen zijn het er veertien. Kunt u ze allemaal vinden?

Tollenaars

Het is opvallend hoe vaak in het Nieuwe Testament tollenaars en zondaars in één adem worden genoemd¹. Ook komen we ze tegen in het iets specifiekere aangeduide gezelschap van een heiden², van de hoeren³ en van een farizeeër⁴. Heel bekend is natuurlijk Zacheüs, die het van tollenaar (Gr. *teloonès*) geschopt had tot opertollenaar (Gr. *architeloonès*)⁵.

Wat was een tollenaar?

Een tollenaar was een belastinginner. Het innen van belastingen was in het Romeinse rijk geprivatiseerd. Dit hield in dat de tarieven van de - directe en indirecte - belastingen van overheidswege vaststonden, maar dat de inning ervan was uitbesteed aan particulieren. Dezen verkregen dit recht van belastinginning door het te pachten, en/of via vriendjespolitiek. Deze tollenaars waren verantwoordelijk voor het afdragen van het afgesproken eindbedrag, een 'lump sum'. Ze waren vrij de tarieven plaatselijk zodanig naar boven bij te stellen dat ze er zelf een stevige boterham aan over-

¹ Zie Matth.9:10,11 + par.; 11:19 + par.; Luk.15:1

² Matth.18:17

³ Matth.21:31,32

⁴ Matth.18:10

⁵ Luk.19:2

hielden. En dat terwijl ze in dienst stonden van de bezettende Romeinse overheid! Afpersing van belastingplichtigen door tollenaars kwam veel voor. Niet voor niets was oppertollenaar Zacheüs rijk, en veelzeggend is dat hij bij zijn bekering sprak over afpersing⁶. Dat laatste ging iets verder dan een beleefde betalingsherinnering!

Hoe stonden tollenaars bekend?

Het zal duidelijk zijn dat tollenaars niet geliefd waren. Ze werden door het orthodoxe jodendom als onrein beschouwd, en op één lijn gesteld met dieven en rovers. Zij hadden bovendien ambts-halve direct contact met de heidenen, en daarom was er discussie over de vraag of iemands huis verontreinigd was als een tollenaar het betreden had.

Ook de Heer Jezus sprak over tollenaars. In Mat.5:46v. noemt Hij ze als mensen die alleen hun eigen soort mensen liefhebben – een gedrag dat geen navolging verdient.

De tollenaars als voorbeelden

Toch is het mooi dat de Heer een tollenaar als discipel heeft geroepen, namelijk Mattheüs, die in zijn evangelie niet schroomt zichzelf zo aan te duiden⁷. Ook in de gelijkenis van de farizeeër en de tollenaar bij de tempel is het juist de tollenaar die gunstig afsteekt bij de zichzelf rechtvaardigende farizeeër. De tollenaar immers is zich bewust van zijn toestand: hij blijft op een afstand van de tempel staan, slaat zich op zijn borst, en zegt: ‘O God, wees mij, de zondaar, genadig’. De Heer zegt dat de man gerechtvaardigd terug

⁶ Luk.19:2, 8

⁷ Matth.10:3; zie voor zijn roeping 9:9; zie ook Mark.2:14 en Luk.5:27 (waar hij beide keren Levi wordt genoemd).

naar huis ging, in tegenstelling met de farizeeër⁸. Ook elders stelt de Heer tegenover de overpriesters en de oudsten, die zijn gezag ter discussie stellen, de tollenaars en hoeren tot voorbeeld: dezen gaan hen voor in het koninkrijk van God, en wel door hun berouw en hun geloof⁹.

⁸ Luk.18:9-14

⁹ Matth.21:31,32.

Belangrijke steden in het leven van Paulus (1)¹

Tarsus

Paulus is geboren in Tarsus (Hand. 22:3), een stad die hij zelf aanduidde als ‘een niet onvermaarde stad in Cilicië’ (Hand. 21:39). Zijn geestelijke vorming als wetsgetrouwe Jood heeft hij weliswaar in Jeruzalem ontvangen aan de voeten van Gamaliël, maar toen hij na zijn bekering tot Christus in veiligheid moest worden gebracht door de broeders in Jeruzalem, stuurden ze hem terug naar zijn geboortestad Tarsus. Daar verbleef Paulus nog steeds, toen Barnabas hem opzocht met het verzoek de gemeente in Antiochië te komen versterken (Hand. 11:25).

In Tarsus woonden al vanaf de 7^e eeuw vóór Christus Griekse kolonisten. Rond 400 v. Chr. heersten er Perzische stadhouders, maar de stad is in de Hellenistische tijd, mede door het Griekse verleden, probleemloos gehelleniseerd. In 66 v. Chr. kwam Tarsus in Romeinse handen door de veroveringen van de veldheer Pompejus. In het jaar 72 na Christus maakte keizer Vespasianus in het kader van een bestuurlijke reorganisatie de stad Tarsus tot hoofdstad – en dus tot residentie van de stadhouder – van de provincie Cilicia.

¹ Een deel van dit artikel is eerder verschenen in het tijdschrift Focus op de Bijbel.

Tarsus was welvarend door de linnenindustrie. De welvaart van de arbeiders in die industrie was echter niet zo groot dat zij ook het Romeinse burgerrecht bezaten. Daarvoor was in Tarsus namelijk een minimumvermogen nodig, dat voor arbeiders niet haalbaar was. Het merendeel van de bevolking had in de Romeinse tijd daarom niet het burgerrecht. Des te opmerkelijker is het dat Paulus dit door geboorte bezat. We weten niet precies hoe het komt dat zijn – ook nog eens Joodse – familie in dit opzicht zo bevoorrecht was. Wat we evenmin weten, is of Paulus in Tarsus ook gepredikt heeft. In ieder geval zwijgt het Nieuwe Testament over een eventuele gemeente in Tarsus.

Antiochië in Syrië

Het Syrische Antiochië – ook wel Antiochië aan de Orontes genoemd – is in Paulus' leven een belangrijke stad geweest. Toen Paulus daar op initiatief van Barnabas arriveerde, was hier zojuist een bloeiende gemeente ontstaan doordat er vanuit Jeruzalem gelovigen verstrooid waren 'als gevolg van de verdrukking die wegens Stefanus had plaatsgevonden' (Hand. 11:19). Deze gelovigen waren vervolgens o.a. in Antiochië gaan prediken. Ook in deze stad bevond zich een Joodse gemeenschap.

De apostel heeft in Antiochië samen met Barnabas een grote groep gelovigen een jaar lang onderwijs gegeven. Deze gelovigen waren werkelijk discipelen (= leerlingen) van Christus, en zij waren dan ook de eersten die 'christenen' werden genoemd (Hand. 11:23-26). Paulus heeft in Antiochië dus een intensieve en langdurige onderwijstaak vervuld. We weten niet of hij daarnaast ook het evangelie heeft gepredikt.

Vanuit deze stad is Paulus samen met Barnabas aan zijn eerste zendingsreis begonnen; beide broeders zijn daar ook weer teruggekeerd om aan de gemeente verslag uit te brengen (Hand. 13:1-3; 14:26-28). Toen Paulus in Antiochië kwam, bestond de stad al zo'n drieënhalve eeuw. Antiochië, gelegen aan de rand van een grote, vruchtbare vlakte, is in 300 v. Chr. gesticht door één van de vier generaals van de toen al overleden Alexander de Grote, namelijk Seleucus I. Seleucus stichtte de stad ter ere van zijn vader, de Macedonische edelman Antiochus; vandaar de naam van de stad. Seleucus vestigde er 5300 Atheense en Macedonische kolonisten.

Al vanaf het begin had de stad daarnaast ook een grote Joodse gemeenschap, die haar bevoorrechte positie generaties later nog terugvoerde tot de al genoemde Seleucus I. Deze fraaie stad werd de koninklijke hoofdstad van het Syrische Seleucidenrijk. Na een korte periode van Armeense overheersing (83-66 v. Chr.) viel de stad in 64 v. Chr. in handen van de Romeinse veldheer Pompejus. Antiochië werd toen de hoofdstad van de Romeinse provincie Syria. Het was een welvarende stad, mede omdat hij lag aan de handelsroute van Klein-Azië naar het Middellandse Zeegebied. In de vlakte bij de stad vond op grote schaal wijnbouw en olijventeelt plaats. Vlakbij de stad lag een reusachtig laurierwoud, dat nog altijd bestaat.

Belangrijke steden in het leven van Paulus (2)

Salamis

Toen Paulus en Barnabas vanuit Antiochië aan hun eerste zendingsreis begonnen, voeren ze eerst naar het eiland Cyprus. Aan de oostkant van Cyprus lag de stad Salamis. Het enige wat we over deze stad lezen, is dat de beide broeders er het woord van God verkondigden ‘in de synagogen van de Joden’ (Hand. 13:5). Let erop dat er sprake is van meer dan één synagoge in deze stad – iets dat we verder alleen in Jeruzalem zien (Hand. 6:9). Dat betekent dat er een aanzienlijk aantal Joden in Salamis heeft gewoond. Griekschrijvende Joodse auteurs als Philo en Flavius Josephus bevestigen dit. In ieder geval tot aan 116 na Chr. woonden er veel Joden. Salamis was een typisch Griekse stad, met een theater, een groot gymnasium (sportcentrum) en veel beelden. In de Hellenistische tijd was Salamis een belangrijk regeringscentrum geweest. Vanaf de Romeinse tijd werd die functie overgenomen door de stad Pafos, en werd Salamis de tweede stad van het eiland.

Er bestaat overigens nog een andere stad Salamis. Deze lag op het gelijknamige eiland Salamis, dichtbij Athene. Met name het eiland Salamis is bekend geworden vanwege de belangrijke zeeslag bij Salamis in 480 v. Chr., waarin de Grieken de Perzische vloot vernie-

tigend verslagen hebben. Maar dit Salamis wordt in het Nieuwe Testament niet vermeld.

Pafos

De stad Pafos lag aan de westkant van Cyprus. Vandaar dat Lucas schrijft dat Paulus en Barnabas het hele eiland doorgingen ‘tot Pafos toe’ (Hand. 13:6). Behalve de Romeinse stadhouder, ‘de proconsul Sergius Paulus, een verstandig man’ (Hand. 13:7), troffen zij er ook een Joodse tovenaer aan. Overheidspersonen, zelfs keizers, hadden vaak dit soort types onder handbereik, om hen te raadplegen over moeilijke kwesties. Pafos was al vanaf de 13^e eeuw v. Chr. een kolonie van Mycene, een stad op het Griekse vasteland. Ook was de stad het centrum van de losbandige Afrodite-cultus; een aan deze godin gewijde tempel was prominent aanwezig.

Het eiland Cyprus heeft, na een periode van o.a. Perzische overheersing, in 333 v. Chr. vrijwillig de kant van Alexander de Grote gekozen en hem geholpen de Fenicische stad Tyrus te veroveren. In 58 v. Chr. kwam Cyprus in handen van de Romeinen, die het administratief toevoegden aan de provincie Cilicia. Julius Caesar gaf het eiland in 47 v. Chr. echter cadeau aan zijn Egyptische vriendin Cleopatra, maar Augustus eiste het eiland vervolgens voor zichzelf op toen hij in 31 v. Chr. als definitieve overwinnaar uit de Romeinse burgeroorlogen tevoorschijn kwam. Hij schonk het eiland aan de Romeinse senaat, die in 22 v. Chr. een aparte, kleine provincie ervan maakte met een eigen stadhouder.

Eén van die stadhouders was de al genoemde Sergius Paulus, die niet alleen een verstandig man was, maar bovendien tot geloof kwam en verstedd stond van de leer van de Heer (Hand. 13:12). Deze Sergius Paulus heette officieel Lucius Sergius Paullus (inder-

daad, met dubbel 'I'). We weten uit een inscriptie dat hij onder keizer Claudius (41-54 na Chr.) *curator riparum et alvei Tiberis* was, oftewel een soort dijkgraaf, met een bijzondere verantwoordelijkheid voor de oevers en de bedding (vaargeul) van de Tiber, de levensader van Rome. Door onze kennis van de carrièrepatronen van dit soort functionarissen is de conclusie te verdedigen dat Sergius Paulus daarna stadhouder van Cyprus is geworden – en niet daarvoor. Voor de suggestie die wel gedaan is dat Paulus de bijnaam van deze stadhouder heeft overgenomen omdat hij onder de indruk was van diens bekering, bestaat niet de minste grond. Lucas noemt Saulus al Paulus voordat hij melding heeft gemaakt van de bekering van de stadhouder Sergius Paulus (vgl. Hand. 13:9 en 12).

Belangrijke steden in het leven van Paulus (3)

Korinthe

Korinthe heeft zijn historische betekenis vooral te danken aan de ligging ervan op de naar deze stad genoemde landengte, de Isthmus van Korinthe. De stad lag op het snijpunt van deze Griekse Noord-Zuid verbinding, die Noord-Griekenland met het zuidelijke schiereiland, de Peloponnesus, verbond. De Isthmus – waarnaar de tweejaarlijkse Isthmische spelen zijn genoemd – vormde de verbinding tussen de Korinthische Golf en de Saronische Golf. De stad had twee havens: aan de westkant Lechaeum, aan de oostkant Kenchreeën (Hand. 18:18; Rom. 16:1). De stad zelf lag ten noorden van een burcht: de Akrokorinthus.

Korinthe was een welvarende havenstad, met alles wat daarbij hoorde aan handel, verkeer en ook immoraliteit. Er was namelijk een tempel van de liefdesgodin Afrodite. De cultus van deze godin ging gepaard met grootschalige tempelprostitutie. Het ‘verderf dat door [de] begeerte in de wereld is’ (2 Petr. 1:4) had een bijna tastbare vorm gekregen in Korinthe. De inwoners hadden zelfs de twijfelachtige eer dat zij de Griekse taal hebben ‘verrijkt’ met zowel het werkwoord *korinthiazomai*, ‘leven als een Korinthiër’, d.i. ‘hoererij bedrijven’, als het zelfstandig naamwoord *korinthiastês*,

‘hoereerder’, ‘hoerenloper’. Met een *Korinthisch meisje* werd helaas meestal een prostituée bedoeld.

De economische betekenis van Korinthe nam sterk toe in de Hellenistische tijd (vanaf 338 v. Chr.), toen de stad onder het gezag kwam van Filippus II van Macedonië en zijn beroemde zoon Alexander de Grote. Toen later de Romeinen hun macht in oostelijke richting uitbreidden, moest Korinthe het in de strijd ontgelden. In 146 v. Chr. werd de stad verwoest door de Romeinse generaal Mummius. In 44 v. Chr., het sterfjaar van Julius Caesar, werd de stad ter ere van hem opnieuw gesticht, maar nu als een Romeinse burgerkolonie met de naam *Colonia Laus Iulia Corinthus* (= kolonie Korinthe, lof van Julius). De stad kreeg een bevolking van vrijgelatenen en veteranen. Het werd de hoofdstad van de provincie Achaia (zoals de Romeinen een belangrijk deel van Griekenland noemden), en dus de residentie van de stadhouder. Paulus heeft in het jaar 51-52 na Chr. met één van deze stadhouders, namelijk Gallio, kennis gemaakt (zie Hand. 18:12-17).

We weten dat als gevolg van de diaspora, de verstrooiing (vgl. voor dit woord 1 Petr. 1:1; Jak. 1:1), er ook een Joodse gemeenschap in Korinthe was. Daar woonden Joden zoals het echtpaar Aquila en Priscilla, die zich vanuit Rome in Korinthe hadden gevestigd wegens een maatregel van keizer Claudius (Hand. 18:2). In Paulus’ tijd was er ook een synagoge (Hand. 18:4-8), en hadden de Joden er, zoals elders, eigen – al dan niet formeel verleende – bevoegdheden op het terrein van de rechtspraak over minder ernstige vergrijpen (Hand. 18:12-17).

De gemeente te Korinthe

In Handelingen 18 lezen we hoe Paulus vanuit Athene in Korinthe

kwam en daar op de sabbatten in de synagoge sprak en zowel Joden als Grieken (proselieten) overtuigde (vs. 4). Door tegenstand van de kant van de ongelovige Joden daartoe gedwongen, predikte de apostel vervolgens onder de heidense bevolking te Korinthe, en dat droeg zegen: ‘velen van de Korinthiërs die [hem] hoorden, geloofden en werden gedoopt’ (vs. 8). Paulus bleef vervolgens anderhalf jaar in Korinthe om de gelovigen onderwijs te geven in het woord van God.

In de christelijke gemeente te Korinthe zijn vanaf het begin veel problemen geweest. Alleen al uit de eerste brief aan de Korinthiërs blijkt dat er verdeeldheid was (1:10vv.), gebrek aan geestelijke slagvaardigheid in een geval van ernstige immoraliteit (5:1-2), gebrek aan inzicht in het oplossen van onderlinge geschillen (6:1-8). Men had vragen over huwelijk, echtscheiding en seksualiteit (hst. 7), en over het eten van afgodenoffers (hst. 8). Er waren wantoestanden bij de viering van het avondmaal (11:27vv.), en er was chaos in de samenkomst tot onderlinge opbouw (hst. 14). Daarnaast werd er al vroeg dwaalleer verkondigd (hst. 15).

Bij het bespreken van al deze problemen heeft Paulus niet alleen corrigerend geschreven, maar heeft hij ook kans gezien positief en fundamenteel onderwijs te geven. Te denken valt aan zijn onderwijs over de Persoon en het werk van Christus (in vrijwel alle hoofdstukken), over de gemeente als het Huis van God (hst. 3) en het Lichaam van Christus (hst. 10 en 12), over de positie van de apostelen (hst. 4 en 9), over de praktische verantwoordelijkheid van de gemeente (hst. 5 en 6), over het huwelijksleven en de keuze om wel of niet te trouwen (hst. 7), over man en vrouw in de scheppingsorde van God (hst. 11), over de betekenis van het avondmaal (hst. 10 en 11), over de liefde (hst. 13), over de gang van zaken in

de christelijke samenkomsten (hst. 14), over de toekomst (hst. 15), over de financiële ondersteuning aan dienstknechten (hst. 9) en arme medegelovigen (hst. 16).

Belangrijke steden in het leven van Paulus (4)

Filippi

Deze oorspronkelijk door Thraciërs bewoonde stad is in 356 v. Chr. bezet door koning Filippus II van Macedonië (de vader van Alexander de Grote), die de stad naar zichzelf noemde. Dit is de eerste keer in de Griekse geschiedenis dat een stad naar een mens werd genoemd, maar in de wereldgeschiedenis was dit al veel eerder gebeurd (zie Gen. 4:17). Vanaf 168 v. Chr. maakte het gebied waarin Filippi lag, deel uit van het Romeinse rijk. Dit gebied werd in 146 v. Chr. ingericht als de provincie 'Macedonia'. De provincie-stadhouder zetelde in Tessalonica.

Filippi als kolonie

Na 42 v. Chr. begon de Romeinse generaal Antonius met de kolonisatie van Filippi. Hij stichtte hier een kolonie voor zijn veteranen. Toen Octavianus in 31 v. Chr. Antonius verslagen had en alleenheerser was geworden, zette hij, inmiddels Augustus geheten, de kolonisatie van Filippi voort en liet er nog meer veteranen wonen. Ook hij noemde de stad naar zichzelf: zij heette nu *Colonia Iulia Augusta Philippensis*. Filippi kreeg nu de bevoorrechte positie van kolonie met stadsrecht: het bestuur van de stad was zelfstandig, d.w.z. niet onderworpen aan dat van de provincie-stadhouder.

In een kolonie als Filippi woonden twee soorten mensen:

- (1) Romeinse burgers uit Italië, die de stad moesten koloniseren.
- (2) Romeinse burgers uit een provincie, zoals Paulus en Silas, met dezelfde rechten als de onder punt 1 genoemden, nl. vrijstelling van geseling, vrijstelling van arrestatie behalve in ernstige gevallen (zie Hand. 16:37-39; 22:25), en recht op hoger beroep bij de keizer (Hand. 25:11vv).

Bewoners van koloniën behielden dus hun Romeinse burgerrecht. Dit hield ook in dat zij, als zij toevallig in Rome aanwezig waren op het moment van stemmingen of verkiezingen, hun stem mochten uitbrengen. De Filippiërs waren trots op hun stad, op hun band met Rome en op hun Romeinse cultuur en wetgeving. Veel inwoners spraken dan ook Latijn. Filippi is wel een reproductie van Rome genoemd.

Kolonisten en christenen

In Filippi zijn bijna uitsluitend Latijnse inscripties gevonden. Als hierop sprake is van de Filippiërs als *cives Romani*, d.i. 'Romeinse burgers', dan wordt er steeds de aanduiding VOL aan toegevoegd. Dit laatste is de afkorting van 'Voltinia tribu', d.i. 'behorend bij het district Voltinia'. Alle burgers in de stad Rome waren geregistreerd in zo'n district. Ook de burgers in koloniën werden collectief aan zo'n district toegewezen en als burgers daarvan geregistreerd. In het geval van Filippi was dit de 'tribus Voltinia'.

Voor elke burger van Filippi was zijn *politeuma* (d.i. burgerrecht) met de 'tribus Voltinia' verbonden. Wie daarin was ingeschreven, had zowel het *politeuma* van Filippi als dat van de Romeinse burger: hij was burger van Filippi én van Rome. In de genoemde 'tribus Voltinia' stonden behalve burgers van de stad Rome en van Filippi

ook burgers van andere steden in het Romeinse rijk ingeschreven. Maar alleen de *christenen* in deze steden hadden naast deze registratie in Rome in de ‘tribus Voltinia’ nog iets anders met de *christenen* in Filippi gemeen, en dat is hun *burgerschap in de hemelen* (Fil. 3:20). Hun *Romeinse burgerrecht* was door de grote afstand tot Rome weinig meer dan een fictie. Het bijbehorend stemrecht kon immers alleen in Rome worden uitgeoefend. Met het *burgerrecht in de hemelen* was het anders: dit konden de christenen in Filippi en kunnen de christenen van onze tijd feitelijk evenmin uitoefenen, maar *deze toestand is tijdelijk*. Wij verwachten immers de Heer Jezus Christus. Hij is nabij (Fil. 4:5)! Als Hij komt, zal Hij de hemelburgers in staat stellen hun burgerrecht in de hemel ten volle uit te oefenen. Zij zullen vanaf dat moment altijd bij de Heer zijn (vgl. 1 Tess. 4:17). Intussen wandelen zij in overeenstemming met de waardigheid van hun hoofdstad in de hemel.

Dus, om nog even naar de Filippiërs terug te gaan:

- het uitoefenen van het burgerrecht van een Romeins burger in de ‘tribus Voltinia’ was voor een inwoner van Filippi in de praktijk onmogelijk en daardoor bijna fictief.
- het uitoefenen van het burgerrecht van een christen in de hemel is binnenkort reeds mogelijk. Daarom geldt: wie zijn burgerrecht in de hemel weet, hoeft het aardse niet meer na te jagen en geen ‘aardse dingen te bedenken’ (Fil. 3:19).

Beide soorten ‘burgerrecht’ van de christenen in Filippi waren overigens geregistreerd:

- * hun *Romeins burgerrecht* stond geregistreerd in de tribus Voltinia in Rome;
- * hun *hemels burgerrecht* stond geregistreerd in het boek van het leven (Fil. 4:3).

Barbaren, een apostel en een adder

Toen het schip waarop Paulus en nog tweehonderdvijfenzeventig anderen naar Rome onderweg waren, schipbreuk had geleden had in de Middellandse Zee, kwamen uiteindelijk allen behouden aan land. Voor Paulus was dit geen verrassing: hem was al eerder door een engel van God duidelijk gemaakt dat hem alle medeopvarenden geschonken waren, en dat ze op een eiland zouden stranden (Hand. 27:23-26). De naam van dit eiland was hem toen niet meegedeeld; op het eiland werd verteld dat het Malta heette. De bewoners worden in Handelingen 28:2 ‘inheemsen’ genoemd, maar er staat letterlijk *barbaren*.

Dat betekent niet dat deze mensen wrede woestelingen waren, maar dat ze geen Latijn of Grieks spraken. Op Malta werd de Fenicische taal gesproken. Het was in het verleden gekoloniseerd geweest door de Feniciërs en later door de met hen verwante Carthagers. Deze laatste verloren het in 218 v. Chr. aan de Romeinen, die de inwoners het Romeinse burgerrecht gaven. Het eiland was niet zelfstandig, maar werd bestuurd door de stadhouder van de Romeinse provincie Sicilië. Deze liet zich op Malta vertegenwoordigen door een ‘voornaamste’, letterlijk ‘eerste’ (Gr. *prootos*). Uit twee op Malta gevonden inscripties kan worden afgeleid dat dit

de officiële titel was van de hoogste bestuursambtenaar op Malta. Op dit moment was dat Publius, wiens vader door Paulus genezen werd van koortsaanvallen en ingewandsziekte (Hand. 28:7-8).

De eilandbewoners waren buitengewoon menslievend, en staken voor de berooide schipbreukelingen een groot vuur aan, letterlijk een brandstapel (Gr. *pura*). Dat was aangenaam, want het regende en het was koud. Er werd hout aangesleept als brandstof voor dit vuur, en ook Paulus deed daaraan actief mee. In dat hout zat een adder, die dit vuur niet waardeerde en zich daarom in Paulus hand vastbeet. De eilandbewoners dachten toen dat Paulus een moordenaar was, die nu alsnog door de Wraakgodin, de wrekende gerechtigheid, werd gestraft. Ze verwachtten daarom dat Paulus zou opzwellen en dood neervallen (Hand. 28:6). Toen ik deze geschiedenis onlangs weer eens in het Grieks las, viel me op dat er een woord voor ‘opzwellen’ stond dat ikzelf geneigd was anders vertalen, nl. met ‘verbranden’, ‘verbrand worden’. Het daar gebruikte Gr. *pimprasthai* heeft die betekenis namelijk doorgaans. Verwachtten de inwoners van Malta dat Paulus alsnog een prooi van het vuur zou worden, evenals de adder die hij daarin had afgeschud? Maar hoe dan? Door erin te vallen?

Nader onderzoek wijst echter uit dat dit woord naast de normale ook een specifiek medische betekenis kan hebben, en dat is niet vreemd als we ons realiseren dat deze gebeurtenis voor ons is vastgelegd door de geïnspireerde arts Lucas. De medische betekenis van Gr. *pimprasthai* is ‘door een inwendige brand verteerd worden’, ‘van koorts gloeien’ of ‘opzwellen’. Het woord hangt samen met Gr. *prènès*, dat in Handelingen 1:18 wordt vertaald met ‘voorover’, maar soms vertaald wordt als ‘opgezwollen’. Beide opties zijn hier mogelijk: de heidense eilandbewoners verwachtten dus ofwel dat

Paulus plotseling koorts zou krijgen, ofwel plotseling zou opzwellen – of wellicht toch dat hij in het vuur terecht zou komen. Niets van dat alles gebeurde echter, ook niet dat hij plotseling dood neerviel. De Heer had hem immers in Handelingen 23:11 bemoedigd met de verzekering dat hij in Rome zou getuigen, dus dan kon zijn leven niet nu al eindigen. Dat succes werd deze adder, instrument van de oude slang, dat is de duivel en de satan (Openb.12:9), niet gegund!

Vreemd, van een ander

In het Griekse Nieuwe Testament komt een aantal keren een merkwaardig woord voor, dat zowel zelfstandig als bijvoeglijk kan worden gebruikt. Dat is het woord *allogrios*. Als het bijvoeglijk wordt gebruikt, is de betekenis ‘van een ander’, ‘aan een ander toebehorend’, ‘andermans’, in de zin van ‘niet eigen’, ‘vreemd’. Als het zelfstandig wordt gebruikt, is de betekenis ‘vreemde’, in de zin van een niet vertrouwd, onbekend iemand. Het woord komt voor in de volgende Schriftplaatsen, gegroepeerd naar de betekenis:

Zelfstandig gebruikt: vreemde

Matteüs 17:25-26 – *Wat denk je, Simon, van wie heffen de koningen van de aarde tol of belasting: van hun zonen of van de vreemden? Toen hij nu zei: Van de vreemden, zei Jezus tot hem: Dan zijn de zonen vrij.*

Johannes 10:5 (2x) – *Wanneer hij al zijn eigen [schapen] heeft uitgedreven, gaat hij voor hen uit; en de schapen volgen hem omdat zij zijn stem kennen. Maar een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar zij zullen van hem vluchten, omdat zij de stem van de vreemden niet kennen.*

Hebreeën 11:34 – *profeten die legers van vreemden op de vlucht dreven.*

Bijvoeglijk gebruikt: vreemd, van een ander, andermans

Lucas 16:12 – *En als u in dat van een ander (= God!) niet trouw bent geweest, wie zal u het uwe geven?*

Handelingen 7:6 – *En God sprak aldus, dat zijn nageslacht bijwoner zou zijn in een vreemd land.*

Hebreeën 9:25 – (...) *ook niet opdat Hij Zichzelf dikwijls offerde, zoals de hogepriester elk jaar ingaat in het heiligdom met vreemd bloed.*

Hebreeën 11:9 – *Door het geloof verbleef hij als vreemdeling in het land van de belofte als in een vreemd land.*

Romeinen 14:4 – *Wie bent u dat u andermans huisknecht oordeelt? Of hij staat of valt, gaat zijn eigen heer aan.*

Romeinen 15:20 – (...) *en er een eer in heb gesteld het evangelie te verkondigen daar waar Christus nog niet genoemd was, opdat ik niet op andermans fundament zou bouwen.*

2 Korintiërs 10:15 – (...) *terwijl wij niet roemen buiten de maat op de arbeid van anderen.*

2 Korintiërs 10:16 – (...) *niet om te roemen in het arbeidsterrein van een ander.*

1 Timoteüs 5:22 – *Leg niemand snel de handen op en heb geen gemeenschap met de zonden van anderen.*

Ten slotte: allotri-episkopos

De apostel Petrus lijkt zelf een nieuw woord te hebben bedacht, en wel een woord waarin hij het hierboven besproken woord *al-lotrios* combineert met het woord *episkopos* – dat ‘opziener’, ‘toezichthouder’ betekent –, tot *allotri-episkopos*. Het gaat om 1 Petrus 4:15, waar wij lezen: *Maar laat niemand van u lijden als moordenaar, dief, boosdoener of als bemoelial*. Het gaat om dit laatste woord, dat de NBG ’51, de Telosvertaling en de Naardense Bijbel weergeven als ‘bemoelial’. De Statenvertaling geeft ‘een die zich met eens anders doen bemoeit’; Voorhoeve 1966 en HSV vertalen ‘iemand die zich

met de zaken van een ander bemoeit'; NBV vertaalt 'onruststoker', de BGT 'ruziezoeker'.

Een interessante vertaling geeft de Willibrordvertaling: 'aanbren-ger', oftewel 'valse aanklager'. Het zal u verbazen, maar geen van deze vertalingen is echt fout. Dat komt doordat Petrus in de hele Griekse literatuur de enige is die dit woord heeft gebruikt. We hebben dus geen vergelijkingsmateriaal.

Het gezaghebbende TDNT¹ geeft de volgende mogelijkheden:

- (1) iemand die kijkt naar, dus aast op andermans bezittingen;
- (2) een ontrouwe bewaker van aan hem toevertrouwde goederen;
- (3) bemoeial;
- (4) een valse aanklager; de keizers Nerva (96-98) en Trajanus (98-117) traden tegen dit soort mensen op.

Als ik deze suggesties nog eens overzie, zou ik de optie 'bemoeial' zeker handhaven. Maar omdat Petrus het woord *episkopos* in 1 Petrus 2:25 gebruikt in de betekenis van 'opziener' (daar zelfs als een aanduiding voor Christus), en hij in 1 Petrus 5:2 volgens sommige handschriften schrijft: 'en houdt toezicht / opzicht', houd ik rekening met de mogelijkheid dat hierin wellicht ook een vermaning ligt opgesloten voor een *opziener die zich met de kudde van een ander bemoeit* – en niet met de plaatselijke kudde, waar immers zijn eerste verantwoordelijkheid ligt. Dan zou het dus om een heel specifiek soort bemoeial gaan – zie nogmaals 1 Petrus 5:2, waar Petrus aan de oudsten schrijft: 'hoedt de kudde van God die bij u is'.

¹ H.W. Beyer, art. allotri(o)episkopos, in: *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. II 621-622, Grand Rapids 1976.

Dwaas; een dwaas man

We bestuderen deze keer een merkwaardig woord dat niet positief klinkt, maar soms in een verrassend positieve context wordt gebruikt. Het positieve zit hem dan in het contrast dat met dit woord wordt gevormd. Het gaat om het woord ‘dwaas’, Gr. *mooros*, en enkele woorden die daarmee samenhangen.

Het klassieke Grieks

In het klassieke Grieks is ‘dwaas’ de aanduiding voor een fysiek of intellectueel tekort bij dieren of mensen. Het heeft dan vooral betrekking op het intellectuele leven. Interessant is dat ook voedsel ‘dwaas’ genoemd kan worden; dan heeft dit de betekenis van ‘smakeloos’. Bij mensen geeft het vooral een psychologisch mankement aan: zijn gedachten, plannen en woorden zijn ‘dwaas’, als ze niet zijn zoals ze moeten zijn. Doorgaans is het een verwijtbare, te bekritisieren toestand, die het gevolg kan zijn van een verkeerde beslissing. Ook kan het een straf van de goden zijn.

De Septuaginta

In de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament, heeft het woord een duidelijk religieuze lading gekregen. ‘Dwaas’ betekent dan zoveel als ‘de ware kennis van God missend’, ‘niet

God erkennend', en hangt vaak samen met een toestand van verharding waaraan men zelf schuldig is.

Het Nieuwe Testament

In het Nieuwe Testament wordt het woord 'dwaas' ook in al dan niet denkbeeldige situaties gebruikt, waar het ongepast is. Zo zegt de Heer Jezus: 'Maar Ik zeg u, dat ieder die <ten onrechte> op zijn broeder toornig is, zal vervallen aan het gericht, en wie tot zijn broeder zegt: 'Raka', zal vervallen aan de Raad, en wie zegt 'Dwaas', zal vervallen aan de hel van het vuur' (Matt. 5:22).

Minstens zo erg is het als de Heer Jezus Zelf mensen 'dwaas' noemt: 'Ieder die deze Mijn woorden hoort en ze niet doet, zal vergeleken worden met een dwaas man, die zijn huis op het zand heeft gebouwd' (Matt. 7:26). Hij aarzelt ook niet de Schriftgeleerden en de farizeeën krachtig aan te spreken als 'dwazen en blinden'. Hij zegt: 'Want wat is groter: het goud of het tempelhuis dat het goud heeft geheiligd?' (Matt. 23:17). Overbekend is natuurlijk de gelijkenis van vijf dwaze tegenover de vijf wijze meisjes (Matt. 25:2, 3, 8).

Paulus kwalificeert twee keer bepaalde zinloze discussies als 'dwaas', als hij schrijft:

- 'Verwerp de dwaze en ongerijmde twistvragen, daar je weet dat zij twisten verwekken' (2 Tim. 2:23).
- 'Maar vermijd dwaze twistvragen, geslachtsregisters, ruzie en twisten over de wet; want zij zijn nutteloos en inhoudsloos' (Tit. 3:9). In deze beide plaatsen komt het woord iets dichter bij onze moderne opvatting van 'dwaas', namelijk 'zinloos'.

Interessant is ook de manier waarop Paulus het woord 'dwaas' op een ironische manier gebruikt: wat in de ogen van mensen absurd

mag lijken, is dat in Gods ogen bepaald niet! Ik denk hierbij aan de volgende voorbeelden:

– ‘Want het dwaze van God is wijzer dan de mensen en het zwakke van God is sterker dan de mensen’ (...);

– ‘maar het dwaze van de wereld heeft God uitverkoren om de wijzen te beschamen, en het zwakke van de wereld heeft God uitverkoren om het sterke te beschamen’ (1 Kor. 1:25, 27).

– ‘Als iemand onder u meent wijs te zijn in deze eeuw, laat hij dwaas worden, opdat hij wijs wordt. Want de wijsheid van deze wereld is dwaasheid voor God’ (1 Kor. 3:18-19).

– ‘Wij zijn dwaas om Christus’ wil, maar u bent wijs in Christus; wij zwak, maar u sterk; u geëerd, maar wij veracht’ (1 Kor. 4:10).

In het Nieuwe Testament wordt ook enkele keren het verwante werkwoord *moorainoo* gebruikt. Paulus gebruikt het in afkeurende zin op twee plaatsen:

– ‘Bewerend wijzen te zijn, zijn zij dwaas geworden’ (Rom. 1:22).

– ‘Heeft God niet de wijsheid van de wereld tot dwaasheid gemaakt?’ (1 Kor. 1:20).

Het gaat hier om de woordgroepen ‘dwaas geworden’ en ‘tot dwaasheid gemaakt’. Matteüs en Lucas hebben – als zij de Heer Jezus citeren – dit werkwoord beiden in een al in het klassieke Grieks bekende betekenis gebruikt, namelijk ‘smakeloos worden’ (zie hierboven): ‘U bent het zout van de aarde; als nu het zout smakeloos wordt, waarmee zal het gezouten worden?’ (Matt. 5:13). En: ‘Het zout dan is goed; als nu ook het zout smakeloos wordt, waarmee zal het smakelijk worden gemaakt?’ (Luc. 14:34).

Evenals het bijvoeglijk naamwoord wordt ook het zelfstandig naamwoord ‘dwaasheid’ (Gr. *mooria*) zowel letterlijk als figuurlijk-

ironisch gebruikt, en wel opnieuw door Paulus, de enige gebruiker ervan. Vergelijk daartoe de volgende plaatsen:

– ‘Want het woord van het kruis is voor hen die verloren gaan, dwaasheid; maar voor ons die behouden worden, is het kracht van God’ (1 Kor. 1:18).

– ‘(...) heeft het God behaagd door de dwaasheid van de prediking te behouden hen die geloven’ (1 Kor. 1:21).

– ‘Christus de Gekruisigde, voor Joden een aanleiding tot vallen en voor volken een dwaasheid’ (1 Kor. 1:23).

– ‘Maar de natuurlijke mens neemt niet aan wat van de Geest van God is, want het is hem dwaasheid, en hij kan het niet begrijpen omdat het gestelijk beoordeeld wordt’ (1 Kor. 2:14).

Ten slotte waarschuwt Paulus nog voor ‘zotte praat’ (Gr. *moorologia*) in Efeziërs 5:4 als iets dat onder gelovigen niet behoort voor te komen. Men zou ook kunnen vertalen ‘dom gezwets’.

Bijbelcommentaren van G.H. Kramer

De begintijd van het christendom (Handelingen deel 1:
hoofdstuk 1-12)

Medema, Vaassen (2000).

Deel 2 is niet meer leverbaar.

Ontdekte heerlijkheid (2Korintiërs)

Medema, Vaassen (2008)

Gegrepen door Christus (Filippiërs)

Medema, Vaassen (1996)

Christus ons leven (Kolossers)

Medema, Vaassen (1994)

De verschijning van Zijn komst (2 Thessalonikers)

Medema, Vaassen (1992)

Vrijgepleit (Filémon)

Daniël, Zwolle (2011)

WoordStudies (Studies over woorden, woordgroepen en
vertaalproblemen in het Griekse Nieuwe Testament)

Daniël, Zwolle (2012)

Bovenstaande boeken zijn verkrijgbaar via onze website
www.uitgeverijdaniel.nl.

U kunt deze ook bestellen door een e-mail te sturen naar
info@uitgeverijdaniel.nl of via de christelijke boekhandel.